CITI SCIENCE

ЭРДЭМ ШИНЖИЛГЭЭ, СУДАЛГААНЫ СЭТГҮҮЛ

МЭДЛЭГ БОЛ ХҮЧ ЧАДАЛ, ЭРХ ЧӨЛӨӨ - *SCIENTIA EST POTENTIA, LIBERTAS*

SUSTAINABLE TOURISM: AN ECONOMIC, ENVIRONMENTAL AND SOCIO-CULTURAL PERSPECTIVE

EXPLORATION OF THE APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE GENERATED CONTENT (AIGC) IN URBAN FURNITURE DESIGN

ӨНДӨР НАСНЫ ТЭТГЭВРИЙН ОНОЛ, ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛЫГ МОНГОЛ УЛСЫН ТЭТГЭВРИЙН ТОГТОЛЦООНД ТӨЛӨВШҮҮЛЭХ НЬ

DESIGN OF CULTURAL AND CREATIVE PRODUCTS FOR GUANGZHOU'S HE XIAN'GU BASED ON CULTURAL TOURISM INTEGRATION

БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ЭСРЭГ ГЭМТ ХЭРГИЙН ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ, ХОХИРОЛ ХОР УРШИГТ ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ ХИЙХ НЬ

БИЗНЕСИЙН СУРГУУЛЬ

ХУУЛЬ ЗҮЙН СУРГУУЛЬ

ХҮМҮҮНЛЭГИЙН СУРГУУЛЬ

БАРИЛГА, АРХИТЕКТУР ДИЗАЙНЫ СУРГУУЛЬ

УРЛАГИЙН СУРГУУЛЬ

ГОО САЙХНЫ СУРГУУЛЬ

ISSN 2788-7685 2023 ДӨРӨВДҮГЭЭР УЛИРАЛ www.citi.edu.mn №4

CITI SCIENCE
2023 оны №4

1 Jargalmaa Gombo-Ochir (PhD)
Professor, CITI university
jargalmaa.gombo-ochir@citi.edu.mn
SUSTAINABLE TOURISM: AN ECONOMIC, ENVIRONMENTAL AND SOCIO-CULTURAL PERSPECTIVE – A SHORT LITERATURE REVIEW 4

2 Sang Yi[12] J.Dolgorsuren[1] Jiang Bo[2] Zhao Lin[2] Fang Ling[2]
(CITI University[1], Mongolia, Ulaanbaatar, 14190-0077)
(YanShan University[2], China, Hebei Province,Qinhuangdao, 066004)
EXPLORATION OF THE APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE GENERATED CONTENT (AIGC) IN URBAN FURNITURE DESIGN 10

3 Ц.Мөнхдэлгэр.
СИТИ Их сургуулийн ХЗС-ийн ахлах багш
ӨНДӨР НАСНЫ ТЭТГЭВРИЙН ОНОЛ, ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛЫГ МОНГОЛ УЛСЫН ТЭТГЭВРИЙН ТОГТОЛЦООНД ТӨЛӨВШҮҮЛЭХ НЬ 18

4 Teng Zhenzhen, J.Dolgorsuren
Teng Zhenzhen: Guang Zhou College of Applied scientific, Ph.D student of CITI University, No.432 Zhu Cun Avenue East, Zengcheng District, Guangzhou City, Guangdong Province, China, 511370, 13602449937
J. Dolgorsuren: CITI University, Denver street,141990 Ulaanbaatar, Mongolia, 00976+99131936
DESIGN OF CULTURAL AND CREATIVE PRODUCTS FOR GUANGZHOU'S HE XIAN'GU BASED ON CULTURAL TOURISM INTEGRATION 28

5 Б.Одонгэрэл. Хууль зүйн доктор, дэд профессор.
СИТИ Их сургуулийн Хууль зүйн сургуулийн захирал
И-мэйл: odongerelbiraa@gmail.com
БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ЭСРЭГ ГЭМТ ХЭРГИЙН ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ, ХОХИРОЛ ХОР УРШИГТ ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ ХИЙХ НЬ 37

Мэдлэг бол Хүч, Эрх чөлөө!
Scientia est Potentia, Libertas!

Редакцын зурвас

“СИТИ” Их сургуулиас эрхлэн гаргадаг шинжлэх ухааны ололт амжилт, тулгамдсан асуудал, чиг хандлагыг тодорхойлох эрдэмтэн, багш, оюутан судлаачдын чөлөөт индэр, академик эрх чөлөөний талбар улирал тутмын “Сити-Science” сэтгүүлийн 2023 оны IV улирлын дугаар гарлаа.

Эрхэм уншигч Та энэ удаагийн энэ удаагийн дугаараас Байгаль орчны эсрэг гэмт хэргийн өнөөгийн байдал, хохирол хор уршигт дүн шинжилгээ хийх нь; Өндөр настны тэтгэврийн онол, үзэл баримтлалыг Монгол Улсын тэтгэврийн тогтолцоонд төлөвшүүлэх нь; Design of Cultural and Creative Products for Guangzhou’s He Xian’gu Based on Cultural Tourism Integration зэрэг эрдэм шинжилгээний өгүүллийг хүлээн авч уншаарай.

Сити-Science сэтгүүлийн 2023 оны IV улирлын шинэхэн дугаар уншигч Таны гарт хүрч байна. Та бүхэн Сити-Science сэтгүүлд нийтлэгдсэн өгүүлэл, бүтээлийн талаарх санал, хүсэлтээ info@citi.edu.mn хаягаар ирүүлээрэй.

Бид уншигчдынхаа санал, бодлыг 2024 онд улам илүү анхаарч ажиллах болно.

СЭТГҮҮЛИЙН ЗӨВЛӨЛИЙН БҮРЭЛДЭХҮҮН:

ДАРГА:

Д.Мөнх-Эрдэнэ
/«СИТИ» Их сургуулийн удирдах зөвлөлийн дарга/

ДЭД ДАРГА:

Ц.Байгалмаа
/«СИТИ» Их сургуулийн Ерөнхийлөгч/

ГИШҮҮД:

Л.Отгонжаргал
/Захиргаа, хүний нөөцийн газрын дарга/
Х.Наранхүү
/Сургалтын бодлого, зохицуулалтын газрын мэргэжилтэн/
Т.Алтанцэцэг
/Гадаад харилцааны албаны дарга/
Э.Шинэзаяа
/Архитектур-Дизайны сургуулийн захирал/
Г.Алтантовч
/Бизнесийн сургуулийн захирал/
Б.Одонгэрэл
/Хууль зүйн сургуулийн захирал/
И.Ундрахгэрэл
/Хүмүүнлэгийн сургуулийн захирал/
Ч.Дэлгэрцэцэг
/Урлагийн сургуулийн захирал/
Н.Чанцалдулам
/Гоо сайхны сургуулийн захирал/

НАРИЙН БИЧГИЙН ДАРГА

Б.Ёндондүйчир
/Сэтгүүл зүйн тэнхимийн эрхлэгч/

ЭХ БЭЛТГЭСЭН

Ж.Мөнхсэргэлэн
/Мэдээлэл, технологийн багш/

СЭТГҮҮЛИЙН ЗӨВЛӨЛ

Сэтгүүлийн зөвлөл нь дарга, гишүүд, нарийн бичгийн даргаас бүрдэнэ. Уг зөвлөл нь сэтгүүлийн нийтлэлийн бодлогыг тодорхойлох, түүний хэрэгжилтэд хяналт тавих, сэтгүүлийг цаашид хөгжүүлэх бодлого, чиглэлийг боловсруулж батлуулах эрхтэй.

https://www.citi.edu.mn/citi-science/

Jargalmaa Gombo-Ochir (PhD)
Professor, CITI university
jargalmaa.gombo-ochir@citi.edu.mn

SUSTAINABLE TOURISM: AN ECONOMIC, ENVIRONMENTAL AND SOCIO-CULTURAL PERSPECTIVE – A SHORT LITERATURE REVIEW

KEYWORDS: Sustainable Tourism, Economic benefit, Tourism related problems, Standard, ecotourism, Certification

ABSTRACT

The global tourism industry has experienced exponential growth in recent years, driven by the growing demand for unique travel experiences and the exploration of pristine natural environments. As this industry continues to flourish, concerns have emerged regarding its impact on the environment and local communities. In response, sustainable tourism has emerged as a new paradigm, emphasizing responsible planning and management practices that balance economic growth with environmental conservation and socio-cultural preservation.

Demands for sustainable tourism standards, focusing on the critical need for a comprehensive and holistic approach to address the challenges faced by the tourism sector. This paper (review) highlights the economic benefits generated by sustainable tourism, including job creation and income generation for local communities. In addition, it discusses the role of tourists in contributing to the socioeconomic dimension of destinations through cultural and artistic activities, promoting the dissemination of local culture. Although sustainable tourism offers numerous benefits, it also faces various challenges, including environmental impacts such as solid waste generation and greenhouse gas emissions. Social concerns are also addressed, such as the negative effects of tourism on the quality of life of local residents and cultural identity. To meet the demands for sustainable tourism, the integration of economic, environmental, and socio-cultural aspects is imperative in the planning and management processes. Eco-certifications play a crucial role in recognizing and incentivizing businesses committed to environmentally responsible practices. Additionally, responsible wildlife tourism ensures the welfare of animals and supports conservation efforts.

This report emphasizes the importance of sustainable tourism standards in Mongolia in fostering responsible travel practices that minimize negative impacts while maximizing economic benefits and cultural exchange. Through a collective effort by authorities, environmental and social institutions, and international organizations, the adoption of sustainable tourism standards can ensure the long-term viability of the industry and the preservation of natural resources and local communities. By meeting the demands for sustainability, the tourism sector can pave the way for a more ethical and resilient future, aligning with the growing concerns of responsible travelers around the world.

INTRODUCTION

It is important to note that the global tourism industry, like many other sectors, experienced significant disruptions and challenges due to the COVID-19 pandemic, which began in early 2020. Travel restrictions, lockdowns, and health concerns led to a sharp decline in international tourism during 2020 and early 2021. As the situation evolved and vaccination efforts increased, some countries started to reopen their borders and gradually ease travel restrictions. However, the recovery pace varied between different regions and countries, depending on their vaccination rates and the management of COVID-19 outbreaks. Although the industry faced unprecedented challenges during the pandemic, there were also positive signs of recovery as domestic and regional tourism began to improve in some places. Countries with successful vaccination campaigns and effective control of the virus saw an increase in domestic and intraregional travel, contributing to the gradual revival of tourism.

However, the overall recovery of international tourism to pre-pandemic levels remained uncertain and dependent on several factors, including the development and distribution of vaccines, the management of new variants, and global travel policies. To obtain the most up-to-date information on the current state of the global tourism industry, including international travel trends and projections for the year 2021 and beyond, reports and publications can be referred to from reputable organizations such as the United Nations World Tourism Organization (UNWTO) or other relevant sources.

Mongolia, situated in Central Asia between China and Russia, evokes images of nomadic allure, exotic landscapes, and mystic charm, making it an attractive international tourist destination. As the legendary birthplace of Chingis Khan, it boasts wide-open Gobi deserts, expansive steppe regions inhabited by nomadic herders living in traditional gers (movable tents), pristine crystalline lakes, and rugged hills. The country's status as a transitional economy and emerging tourism hub has captured the attention of tourism researchers, spurring the exploration of development strategies and management standards.

For instance, in one study conducted by Hall (Hall, 2001), the nature and role of tourism development in post-communist societies were analyzed, with Mongolia serving as one of the examples. His evolutionary framework shed light on the dynamic structural relationships within a gradually changing ideological environment, highlighting the challenges faced in fostering international tourism development in a transitional economy.

Similarly, (Saffery, 2000) conducted a case study on Gobi Gurvansaikhan National Park, where tourism development problems were identified by engaging local communities in tourism initiatives. The study recommended greater involvement of local communities in decision-making processes and emphasized the need for appropriate planning to ensure sustainable development.

Another study focusing on the same national park examined the zonal use of park resources for conservation and tourism purposes (Bedunah, 2000). The findings of this study contribute to improving conservation efforts and tourism management within the park.

These studies collectively shed light on Mongolia's evolving tourism landscape, the challenges it faces, and the importance of sustainable development practices that involve and benefit local communities. As an emerging destination, Mongolia holds significant potential for international travelers seeking unique and enriching experiences amid its captivating natural and cultural heritage. This is easily understandable, as the tourism industry offers significant economic benefits, both direct and indirect (Sirakaya, 2011).

These benefits translate into numerous job opportunities and serve as major sources of income for local residents in destination areas. Moreover, tourists can contribute to the socioeconomic dimension by fostering a thriving cultural and artistic scene, leading to a broader dissemination of local culture. Despite these positive impacts, it is essential to recognize that tourism activities can also have negative effects (Hall C.M., 1998). For instance, visitors can generate solid waste and contribute to greenhouse gas emissions through their travel. On the social front, tourism activities can cause various issues such as reduced quality of life due to the influx of visitors, loss of cultural identity due to external influences, noise, pollution, etc. In light of these positive and negative impacts, it is crucial for sustainable tourism to follow a development path that maximizes economic benefits while minimizing adverse effects on the physical and human environment (Miller.G, 2001). Achieving these objectives requires the establishment of standards, such as criteria and indicators, to guide and monitor sustainable tourism practices. By doing so, we can strike a balance between economic growth and environmental preservation, ensuring a sustainable and responsible approach to tourism development.

Concept of sustainability

Historically, the concept of sustainable tourism is worth noting that the environmental challenges related to the tourism industry were not discussed at all in the 1987 report of the United Nations (UN) World Commission. The UN Plan of Action for Sustainable Development Agenda 21 adopted at the Rio Conference in 1992 covered a total of 40 different topics and 115 programs. However, despite the thematic breadth

and ambition to include all groups in society, the tourism industry only featured in a few, brief references to eco-tourism as a tool to promote sustainable development (Johnson, 1993). To explore the principles and objectives of sustainable development in tourism first, it is necessary to define the term "sustainable development". Despite the widespread acceptance of sustainable development, there remains a lack of consensus over the actual meaning of this term. It means different things to different people and can be applied to many contexts, including tourism. Nonetheless, the most general but accurate is the definition provided by the Bruntdland Report: "Sustainable development is one that meets the needs of the present generation without comprising the ability for future generations to meet their own needs".

Sustainable tourism is tourism that minimizes the costs and maximizes the benefits of tourism for natural environments and local communities, and can be carried out indefinitely without harming the resources on which it depends.

Environmentally responsible travel and visitation to natural areas, in order to enjoy and appreciate nature (and any accompanying cultural features, both past and present) in a way that promotes conservation, has a low visitor impact, and provides for beneficially active socio-economic involvement of local peoples (World Conservation Union, 1996). Moreover, the definition applied frequently by tourism planners and in tourism research literature was developed by the World Tourism Organization (WTO).

Below in Table 1, can be seen a list of activities considered sustainable in contrast to the corresponding unsustainable activities (Swarbrooke, 1999).

Table 1: Difference of Sustainable and Non-sustainable activities

Sustainable	Non-sustainable
General concepts	
Slow development	Rapid development
Controlled development	Uncontrolled development
Appropriate scale	Inappropriate scale
Long term	Short term
Qualitative	Quantitative
Local control	Remote control
Development Strategies	
Plan, then develop (eco-design)	Develop without
Concept-led schemes	Project-led schemes
Concentrate on physical elements of landscape	Concentrate on "honey-pots"
Pressure and benefits diffuses	Increase capacity
Local developers	Outside developers
Local employer	Imported labor
Vernacular architecture	Non-vernacular architecture
Tourist Behavior	
Law value	High value
Some mental preparation	Little or no mental preparation
Respect local customs& traditions	Disrespect/ignore local customs & traditions
Quiet	Loud
Learning local "language"	No learning local "language"
Tactful and sensitive	Intensive and insensitive
Repeat visit	Repeat visit

Adapted from Reference: (Swarbrooke, 1999)

Sustainable tourism development meets the needs of the present tourists and host regions while protecting and enhancing opportunities for the future. It is envisaged as leading to management of all resources in such a way that economic, social, and aesthetic needs can be fulfilled while maintaining cultural integrity, essential ecology processes, biological diversity, and life support systems (WTO, 1998: 21).

Understanding and demand for sustainable tourism

One common theme of sustainable tourism is having stakeholder support for tourism. However, before tourism organizations support sustainable tourism, they need to have an understanding of what they support. Therefore, it is necessary to assess the knowledge of sustainable tourism organizations (Wilson, 2001) . The stakeholders within the tourism organizations surveyed showed a high level (91%) understanding of the concept of sustainable tourism. In addition, 97% of these stakeholders thought that 'all tourism should be sustainable'. Furthermore, consumers are undoubtedly one of the main driving forces behind sustainable tourism. Supporting this, Tjolle noted (Tjolle, 2008), 'Sustainable tourism is a market choice, without the consumer, there can be no sustainable tourism business'. These results indicate 78% of the tourism organizations expressed there is a tourist demand for sustainable tourism (Fig. 1).

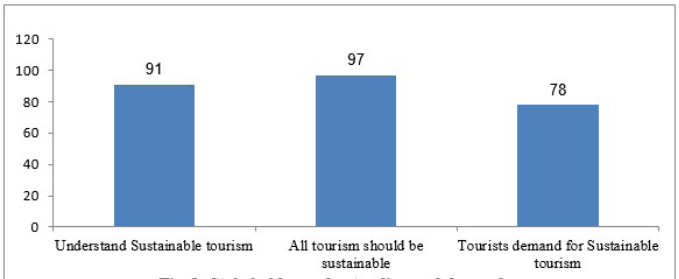

Fig. 1: Stakeholder understanding and demand

Sources: (Conaghan, 2010)

This should allow stakeholders to make sound decisions about the development and management of tourism in their organizations. Furthermore, tourism organizations believe not only that all tourism should be sustainable but that tourists actually demand sustainable tourism.

Certification provides benefits to certified businesses, consumers, governments, local communities, and the local environment. It has its advantages as a sustainable development tool, it showcases good practice and encourages voluntary improvements (UNEP, 1998). Fig. 2, depicts the opinions of the tourism organizations about who benefits by applying for certification. With several stakeholders to choose from, those most prominent to benefit were tourists (20%) and the environment (19%), followed by local communities (15%).

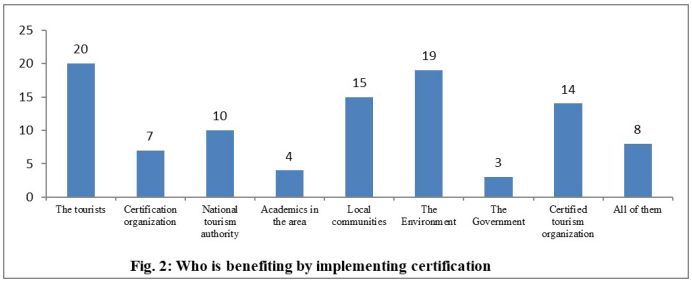

Fig. 2: Who is benefiting by implementing certification

Sustainable Tourism Certification

Authentic certification is one way of ensuring sustainability. Certification is sometimes referred to as a management tool. The tool gives credible recognition to reward the businesses that comply with such criteria. Furthermore, it is used for setting standards that can help promote true sustainable tourism. Honey and Rome (2001: 5) define certification as:

"It is a voluntary procedure that assesses audits and gives written assurance that a facility, product, process, or service meets specific standards. It awards a marketable logo to those that meet or exceed baseline standards".

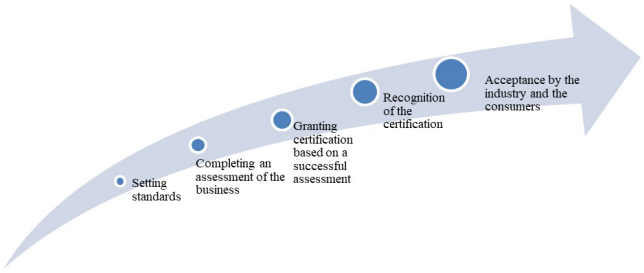
The theory of certification proposes the instrument will differentiate sustainable from unsustainable tourism organizations (Font.X, 2009). There has been an explosion in the range of voluntary standards in the past ten years and the number of companies adopting them (Bendell, 2000) , as well as the range of programs certifying to sustainability standards (Font X. a., 2002). Furthermore, certification has been recognized as a valuable method to improve industry performance (UNEP, 1998) and influence markets (Buckley, 2002). It has its advantages as a sustainable development tool, it showcases good practice and encourages voluntary improvements (UNEP, 1998) . There are over one hundred labels for tourism, hospitality, and ecotourism, with many of them overlapping in sector and geographical scope.

Certification Process for Sustainable Tourism

The certification process consists of five main steps (Poser, 2009) and summarized in Fig. 3.

1. Setting standards
2. Completing an assessment of the business
3. Granting certification based on a successful as sessment
4. Recognition of the certification
5. Acceptance by the industry and the consumers

Fig. 3: Process and key players in tourism certification

Sources: (Font X. , 2002)

Standards: A standard is a documented set of rules, conditions, or requirements that are approved by a recognized body. To be eligible for certification, an entity must meet or exceed the set standard for that particular certification. To begin the certification, the tourism provider normally must apply to the program by filling out an application form which is reviewed by the certification body. In addition to the standards, or criteria, by which the sustainability or greenness of the business is measured, some programs have core criteria that must be met by any business that wishes to be certified.

Assessment: Compliance with the criteria may be determined by the business itself (self-evaluation), the certification body (second party), or by an independent auditor (third party). Although self-evaluation is an important first step in enhancing ownership of the process and helping to educate the business about sustainability practices, alone it does not produce credible certification. Third-party certification is considered to be the most credible as the auditor doesn't have a stake in either the business or the certification program. Performing tourism provider audits tends to be the most expensive part of the certification process.

Certification: Those businesses that meet the specified certification program standards are given an award, logo, or ecolabel to use for marketing purposes. Some programs certify businesses at more than one level of certification, which allows and usually encourages the business to improve its sustainability initiatives over time. Monitoring continued compliance with the criteria is an important aspect of certification; however, programs vary in the degree to which they do this mainly because of funding or the availability of staff resources. Many programs charge a certification fee that varies with either the number of employees the business has or with the revenue generated by the tourism provider. The money supports administrative functions as well as advertising and promotion of the logo and of the certified companies (Honey 2001). Some programs, usually those with a less stringent certification process and criteria, are free.

Recognition and Acceptance: The concept of certification revolves around the idea that consumers will recognize and accept eco-labeled products or services as preferable to non-eco-labeled ones, thereby

giving eco-labeled products a larger marketing share. Given the global nature of the tourism industry, accreditation of certification programs based on international standards seems to be a crucial, but currently missing link, in giving credibility and increased visibility to these programs and their ecolabels.

Methodological approach

A comprehensive literature review was conducted on sustainable tourism certification. The tourism organizations were represented by the accommodation, transport, attractions, and activities and followed by the tour operator sector. As a result of the research, the initial findings were determined and discussed in the context of current literature. The respondents are anonymous to ensure confidentiality.

Conclusion

This study contributes to sustainable tourism research in Mongolia. The awareness of sustainable tourism and certification programs is investigated amongst the stakeholders. The understanding of sustainable tourism was relatively high within tourism organizations. In addition, they agree all tourism should be sustainable and felt there is a tourist demand.

Certification can be used as a tool for sustainable tourism management. These certification programs which certify sustainable tourism standards are rapidly growing worldwide.

Certification can be effective depending on awareness, clarity, and credibility (Hansen, 2007) .

This study highlighted moderate awareness of certification as well as a high level of confusion among stakeholders due to the variety of labels. The results had shown the need for certification to be verified by an independent third party. An international accreditation body would be a key component to ensure the credibility of certification programs and restore confidence in the system.

Tourism, properly planned can also increase income and be a source of wealth for the local community. Sustainable actions can help lower operating costs by reducing the generation of waste and the usage of water and energy. However, more qualified employees are needed, therefore human capital will also grow. A reputation for being sustainable adds value to touristic enterprises' brands and strengthens their market position, making them less vulnerable to short-term market and economic changes. In this way introducing principles of sustainable development, the certification process however is an expensive process, but it can be profitable in long-term perspective.

REFERENCES:

Bedunah, D.J. (2000). Rangelands of Gobi Gurvan Saikhan National Conservation Park, Mongolia. Rangelands, 18-24.

Bendell, J.e. (2000). Terms for Endearment: Business, NGOs and Sustainable Development. Sheffield. Greenleaf Publishing.

Buckley, R. (2002). Tourism Ecolabels. Annals of Tourism Research, 183-208.

Conaghan, A. (2010). DEMAND FOR AND PERCEPTIONS OF SUSTAINABLE TOURISM CERTIFICATION.

Font, X. (2002). Environmental certification in tourism and hospitality: progress, process and prospects. Tourism Management.

Font, X. a. (2002). Standards for Sustainable Tourism for the Purpose of Multilateral Trade Negotiations, Commissioned by the World Tourism Organization. World Tourism Organization.

Font.X. (2009). Sustainability labels as ecological modernisation. International Centre for Responsible Tourism, Leeds Metropolitan University. ICRT Occasional Paper, 19.

Hall C.M., L. A. (1998). The geography of sustainable tourism development: Introduction. Sustainable tourism: Geographical perspectives, 1-24.

Hall, D.R. (2001). Tourism and development in communist and post-communist societies. Tourism and the less developed world: Issues and case studies, 91-107.

Hansen, A. (2007). The Ecotourism Industry and the Sustainable Tourism Eco-Certification Program (STEP).

Johnson, S. (1993). The Earth Summit: The United Nations Conference on Environment and Development (UNCED). London, UK.

Miller.G. (2001). The development of indicators for sustainable tourism. Tourism Management, 22, 351-362.

Mirela, T. A. (n.d.). QUALITY MILESTONES OF THE SUSTAINABLE TOURISM.

Poser, E. A. (2009). Setting Standards for Sustainable Tourism.

Saffery, A. (2000). Mongolia's tourism development race: Case study fromthe Gobi GurvansaikhanNational Park. Tourism and Development in Mountain Regions, 255-274.

Sirakaya, E. J. (2011). Developing dourism indicators for destination sustainability. The Encyclopedia of ecotourism , 411-432.

Swarbrooke, J. (1999). Sustainable Tourism Management.

Tjolle, V. (2008). Understanding and Marke

UNEP. (1998). Ecolabels in the Tourism Industry, United Nations Environment Program.

UNWTO. (2014). UNWTO annual report.

Wilson, S. F. (2001). Factors for success in rural tourism development. Journal of Travel Research, 132-138.

CITI CONCEPT STORE

СИТИ Их сургуулийн бусдаас ялгагдах өвөрмөц байдал, нэр хүндийг гадагш илэрхийлэх гол зүйл бол Сити брэнд бүтээгдэхүүнүүд билээ.

Бид Алсын хараа болон стратеги төлөвлөгөөндөө өөрсдийн брэнд бүтээгдэхүүнийг хөгжүүлэх ажлыг онцгойлон тусгасаны эхлэл болгож дурсгалын зүйлс болон хувцасны коллекцыг бүтээн хөгжүүлж эхлээд байна. Цаашид уг ажил улам өргөжин нэр төрлөө нэмэн Сити брэндийн эко системийн салшгүй нэг хэсэг болох юм.

CITI CONCEPT STORE

Hoodie

₮130000

САГСАНД ХИЙХ

Bomber B

₮200000

САГСАНД ХИЙХ

Bomber A

₮200000

САГСАНД ХИЙХ

Кофены аяга

₮12000

САГСАНД ХИЙХ

www.citi.edu.mn/citi-stor

Sang Yi[12], J.Dolgorsuren[1], Jiang Bo[2], Zhao Lin[2], Fang Ling[2]
(CITI university[1], Mongolia, Ulaanbaatar, 14190-0077)
(YanShan University[2], China, Hebei Province,Qinhuangdao, 066004)

EXPLORATION OF THE APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE GENERATED CONTENT (AIGC) IN URBAN FURNITURE DESIGN

Keyword: Artificial intelligence, AIGC, Urban furniture, Intervention methods, Effect comparison

ABSTRACT

In the era of artificial intelligence, the wide application and rapid iteration of AIGC promote the paradigm transformation of traditional design process. Exploring the intervention mode and partial application effect of AIGC in urban furniture design is of great significance for clarifying the current technical situation and promoting the development of technology integration. Firstly, the development process and application characteristics of AIGC were summarized.Secondly, the 9 intervention methods of AIGC in urban furniture design were expounded. Finally, based on the determination of evaluation indicators, Delphi method and SPSS were used to compare and evaluate the "basic design effect, improved design effect and differentiated design effect" of 7 AIGC tools in urban furniture design. In the comparison of 7 AIGC tools, Midjourney had the highest comprehensive evaluation in the above three aspects. AIGC has great potential in the field of urban furniture design, and the cross-modal fusion application of integrated design professional software may become an important inflection point in the transformation of AIGC from a popular tool to a professional tool.

INTRODUCTION

Since the second half of the 20th century, with the continuous development of computer science and technology, "computer tools and network platform" plays a more and more important role in all aspects of design. From AutoCAD, Photoshop to 3DMax, BIM, from AR, VR to MR, XR, from virtual simulation technology to digital twin technology, metauniverse scene, how to better use computer tools and other scientific and technological means to improve the efficiency of design, reduce the cost of design, strengthen the performance of design, and ensure that the design goal can be achieved. It has become a frontier topic in the field of design and computer science. In November 2022, the release of ChatGPT marked the breakthrough of AI-generated Content (AIGC) technology, and the era of symbiosis with artificial intelligence suddenly arrived in a way that caught people off guard 1. New tools, new content, and new production methods once again impacted everyone in design research and design practice.

1. The development course of AIGC

In accordance with the process of the development of artificial intelligence, AIGC since the 1950s, 60 years of infancy, 10 years of technical accumulation stage, and in recent years, with the rapid development phase. The first computer was born in 1946 2; In 1957, L.Hiller and L.Isaacson created string quartet "The Illiac Suite" by using automatic computer 3; In 1966, J.Weizenbaum of MIT Artificial Intelligence Laboratory developed Eliza 4, the first chatbot in history. In the embryonic stage,

due to the long development cycle, high cost and lack of maturity, AIGC did not make a major breakthrough. From 2007, the world's first completely by artificial intelligence creation novel "1 The Road ", in 2014 to the Los Angeles times reported robot Quakebot wrote an earthquake 5, and then to 2018 nvidia released can be automatically generated StyleGAN model of pictures, The iteration and update of deep learning algorithm and generative adversarial network lay a technical accumulation for the vigorous development of AIGC in the future. In 2021, OpenAI launched DALL-E; In 2022, OpenAI released ChatGPT, a model for generating fluent natural language text. In 2023, Meta Alpaca, GPT - 4, PaLM - E, wen xin a word, Office Copilot, Midjourney V5 successively, such as the rapid development of AIGC stage formally.

At present, there is no unified and standardized definition of AIGC in the world, and various researchers and institutions try to describe it from different emphasis. In research focused on technology, China Academy of Information and Communications Technology and JD Research Institute jointly issued the "AIGC white paper" will be defined as "by artificial intelligence algorithms to make production, manipulation, and changes to your data or the media generally referred to as the", and that is a collection of production content and technology, it is important to note that the concept of recognition is higher, more scholars to the reference in related research. From the perspective of generative AI and artificial intelligence synthetic media concept, Zhan Xini 6 proposed that AIGC's independent innovation includes "local generation based on key strategy clues, low-level understanding and fusion generation based on multi-modal content, and feature generation based on comprehensive or segmented scenes". In the research focusing on technical ethics, Chen Changfeng 7 emphasized that AIGC "is the content created with the help of artificial intelligence algorithm", and Wang Youmei 8 proposed AIGC as "the content creation subject by artificial intelligence, using deep learning algorithm and scene decision model and other technologies to generate results".

2. Application characteristics of AIGC

In terms of technical research, Li Baiyang 9 summarized the technical characteristics of AIGC into four aspects: "huge quantification of data, creativity of content, cross-modal integration and cognitive interaction". At the level of user experience, the characteristics of AIGC are reflected in the autonomy of the generated content, the large scale of meeting different needs, the customizability of personalized generation according to user needs, and the high efficiency of short time generation. At the same time, there may be errors and inaccuracies in the generated content results.

AIGC can be divided into several tool types according to different usage scenarios. "Text tools" can generate text content such as articles, abstracts, titles, dialogues, stories, poems, lyrics, etc., often using natural Language Processing (NLP) techniques such as neural networks, language models, text analytics, etc. "Image tools" to generate image content such as photos, ICONS, illustrations, comics, artwork, etc., typically using Computer Vision (CV) techniques such as convolutional neural networks (CNNS), Generative adversarial networks (GAN), image style transfer, etc. "Audio/Video tools" can generate video content such as music, sound effects, speech, voice acting, animation, movies, presentations, tutorials, etc., often using signal processing (SP) techniques such as recurrent neural networks (RNN), Variational autoencoders (VAE), waveform synthesis, multimedia (MM) techniques such as video coding, video editing, video synthesis, etc. "Code generation tool" can generate program code, web code, database code and other code content, usually using programming language theory (PLT) techniques, such as Abstract syntax tree (AST), Parser, code optimization, etc.

With the continuous breakthrough of the underlying technology and basic model, the digital intelligent fusion environment has endowed AIGC with more powerful intelligent computing capabilities, a wider range of data corpus resources, a more general task training model and a more flexible information participation mode 10. Its influence is obvious. On the one hand, the cooperation of different types of AIGC tools can map user demands more accurately. On the other hand, the iteration, expansion and multi-field application of AIGC may overturn the existing way of life and production. Therefore, it is essential for the design discipline to actively explore new ways of using tools and compare the effects of different tools.

3. Application method and process of AIGC in urban furniture design

3.1 Research status of urban furniture design

The concept of "urban furniture" originated in Europe. However, due to the differences in historical process of urban construction, infrastructure, urban culture, development strategy and other aspects, different countries have different understandings of urban furniture and construction policies. In recent years, China has made outstanding achievements in infrastructure construction, and some relevant studies are representative. Bao Shidu[11] the earlier proposed the urban furniture such as systematic theory and urban furniture can be divided into six systems and 45 categories, and several design practice in zhejiang province and Shanghai; CAI Yuchao[12] summarized the concept of urban furniture from five perspectives, and proposed the triple dimensions of "human design, rational design and perceptual design" in urban furniture design. Gao Tanhao[13] used urban furniture as the carrier of art healing and put forward

the intervention strategy of art healing. In addition, some scholars have studied urban furniture design strategies and design practices from the perspective of chinese regional culture and urban culture 14, 15, or from the perspective of contemporary urban lifestyle[16, 17].

3.2 Aigc intervention in urban furniture design

(1) Intervention in data collection and analysis. Aigc tools can collect various data of the city, including geographic information, socio-economic data, traffic data, meteorological data, etc., And analyze and model these data through data mining and machine learning technologies to reveal the potential problems and needs of the city. For example, data mining and machine learning techniques are used to analyze data, such as cluster analysis, association rule mining, classifiers, etc.

(2) Intervention in spatial analysis. Aigc tools can help decision-makers understand the physical structure and spatial organization of cities, as well as the spatial relationships and interactions between different areas through spatial analysis, including techniques such as three-dimensional modeling and spatial planning. Such as arcgis, qgis, etc., To analyze the spatial characteristics and relationships of cities.

(3) Social analysis intervention. Through social network analysis, emotion analysis and other technologies, help decision makers to understand the behavior habits of urban residents, cultural characteristics, social needs and other aspects of information, to provide more in-depth and comprehensive insight for urban furniture design. Such as vader, textblob, etc., Analyze the emotional tendency and attitude of urban residents to different topics.

(4) Intervention in environmental analysis. Environmental sensing technology, remote sensing technology and other means to help decision-makers understand various factors of the urban environment, including climate, soil, water, air quality and other aspects of the data, as well as the characteristics of the urban ecosystem and natural landscape.

(5) Intervention in image recognition and analysis. The aigc tool can analyze the elements such as buildings, roads and signs in the city through automatic perception technologies such as image recognition and classification, speech recognition and natural language understanding, and obtain the color and image characteristics of each urban area through algorithm processing, so as to understand the overall image and style of the city. For example, ibm watson studio can process image, voice, text and other data to realize the analysis and recognition of color and image in the city, and provide corresponding data and design ideas.

(6) Intervention in urban element extraction. Aigc tools can use deep learning, computer vision, natural language processing and other technologies to extract the basic elements (such as buildings, roads, green space, water, etc.) And characteristic attributes (such as form, function, style, atmosphere, etc.) Of a city from various data sources (such as satellite images, geographic information systems, social media, literature, etc.). And it is presented to users in a visual or textualized way to facilitate users to analyze and evaluate the urban space.

(7) Intervention in urban element redesign. Aigc tools can edit, transform or create urban elements according to user input (such as modifying parameters, adding conditions, proposing goals, etc.), Use generative adduction network (gan), variational autoencoder (vae), neural style transfer (nst) and other technologies to generate new urban space schemes, and display them to users in the form of images or videos. For the user's reference and choice.

(8) Involvement in strategic writing. Aigc tools can automatically generate or assist in the generation of urban furniture classification standards and rules by analyzing a large number of urban furniture data, as well as corresponding classification examples and instructions. For example, gpt-4 can help designers generate classification standards, rules, examples, descriptions and other text content of furniture in a city or a specific area of the city.

(9) Intervention in the design and management of intention images. On the one hand, aigc tools can simulate the performance of urban furniture in the real environment through keyword translation, automatically generate or assist the generation of renderings, animations, videos and other multimedia content, and with text analysis tools for corresponding evaluation. Such as dall-e2, midjourney v5, dreamstudio, wenxin yige can help designers generate urban furniture design drawings, parameters, renderings and other image content. On the other hand, aigc tools can help managers and maintenance personnel through the internet of things (iot) or blockchain technology, real-time monitoring and recording of urban furniture use, damage, maintenance and other data, analysis and optimization, improve management efficiency and quality.

4. Comparison of application effects of different aigc tools in urban furniture intention image design

4.1 Comparison process

In order to explore the current use of mainstream aigc tools in urban furniture design practice and compare the application effects of different aigc tools in urban furniture design, this study focuses on the "intention image design" link in the "classification design" stage of the design process. The type of urban furniture should be limited to "urban public seating", and input conditions, different variables, and comparison contents should be worked out in three ways (table 1). The results of design intention maps generated by aigc tools such as midjourney, disco diffusion, dreamstudio, wenxin yige, draft, 6pen art and inception developed on different platforms at home and abroad (table 2) are quantitatively compared and analyzed. At the same time, the framework content of comparison index is

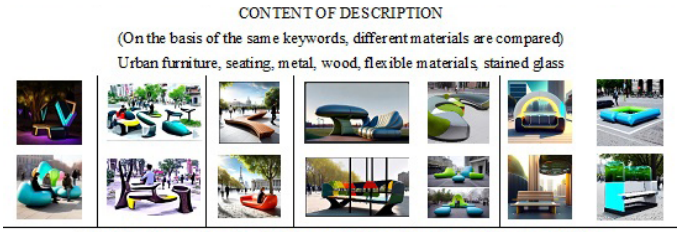
set up by Delphi method, and the results generated by AIGC tool are compared and analyzed respectively from the aspects of design effect, design improvement effect and differential design effect. The purpose is to explore how to use artificial intelligence technology to assist the design of urban furniture, and improve the innovation and efficiency of the field, and the comparison results will reflect the technical application effects of different AIGC tools in the current

	Same condition	variables	Content of comparison
Method 1	Same keyword	Different AIGC tools	Compare the design effects of different AIGC tools
Method 2	Same AIGC tool Same keyword category	Different number of keywords	Compare the design improvement effect of different AIGC tools
Method 3	Same keyword group	Different city Settings (Beijing, Hangzhou)	Compare the differentiated design effect of different AIGC tools

Tab.1 Three methods of controlling variables

In order to explore the use of the current mainstream AIGC tools in urban furniture design practice and compare the application effects of different AIGC tools in urban furniture design, this paper will focus on the "intentional image design" in the "classification design" stage of the design process. Will be the type of urban furniture limited to "urban public seating", Limit the type of urban furniture to "urban public seating", set three methods of controlling variables (Table 1), and use AIGC tools (Midjourney Disco Diffusion DreamStudio Wenxin Yige Draft 6Pen Art Printidea) developed on different platforms to produce a design image (Table 2). Finally, Delphi method was used to compare and analyze the results generated by different AIGC tools from the aspects of design effect, design improvement effect and differentiated design effect. The comparison results would reflect the technical application effect of different AIGC tools at the current stage.

Tab.2 Production results of different AIGC tools under different conditions

4.2 Frame and method for developing comparative indicators

Based on the "Research on the Standardization of Chinese Urban Furniture" as the logical framework and the design principles of urban furniture as the starting point, through the basis of literature research[18, 19] and design practice experience, the common indicators that can reflect the design characteristics of urban furniture are selected to formulate the construction of "comparison indicators". The results of the comparison index construction are: "Design effect", "design improvement effect" and "differentiated design effect" are the first-level indicators. "The accuracy of keywords, the expressiveness of materials, the beauty of shapes, the innovation of designs, the matching degree of environments, the safety of forms, the accuracy of proportions and sizes, the rationality of color generation, the accuracy of background environment, sustainability, and the economy of costs" are the secondary indicators (Table 3).

Primary index	Secondary index
Design effect（A）	The accuracy of keywords（a1）
	Expressive force of material（a2）
	The beauty of the shape（a3）
	Innovation of design（a4）
Design improvement effect（B）	The match of the environment（b1）
	Security of form（b2）
	Accuracy of scale dimensions（b3）
	The rationality of color generation（b4）
Differential design effect（C）	Accuracy of the background environment（c1）
	sustainability（c2）
	Economics of cost（c3）

Tab.3 Proposed comparative indicators

4.3 Select Consultation Experts

According to the principles of representativeness and authority, 20 experts from this study are from 8 universities or scientific research from Tsinghua University, Tongji University, Harbin University of Technology, Zhejiang University, Southeast University, Yanshan University, Guangzhou University, and Guangdong University of Technology. The hospital involves three disciplines in three disciplines including design, art, drama, and film and television science, of which 78.3%of the experts are engaged in design disciplines. Experts aged 40-49 have 9 people (45%), the lowest working life is 10 years, with a maximum of 31 years. 45%of experts have a doctorate degree (Table 4).

Subject name	First level discipline	Percent
Design science	Environmental design	30.4%
	Visual communication design	4.4%
	Product design	26.1%
	New media art	17.4%
Fine arts	Photography	13.0%
Drama and film	Film production	8.7%

Tab. 4 Composition of experts

4.4 Establishment of comparative indicators

The survey was divided into two times. For the first time, experts were asked to answer structured questionnaires. In order to improve efficiency, 20 experts were interviewed online and offline. The importance of indicators was required to evaluate 3 primary indicators and 11 secondary indicators on a Likert scale of 9 sub-scales. For example, the X indicator is extremely important relative to the Y indicator, at this time, score 9; Index X is extremely unimportant relative to index Y, so the score is 1/9. The importance of indicator X is the same as that of indicator Y, which is 1 point. The scores of 20 experts were calculated, and the change in the appropriateness ratio of the first and second opinions of the experts was analyzed and the data was obtained (Table 5).

Primary index	Secondary index	CVR	AVG	Std Dev	Mean	G.A.
A	The accuracy of keywords (a1)	1.00	6.69	0.75	7.00	5.90
	Expressive force of material (a2)	1.00	5.94	0.60	6.00	
	The beauty of the shape (a3)	0.75	5.81	1.02	6.00	
	Innovation of design (a4)	0.62	5.19	0.80	6.00	
B	The match of the environment (b1)	1.00	5.32	1.19	6.00	5.58
	Security of form (b2)	0.87	5.81	0.75	7.00	
	Accuracy of scale dimensions (b3)	1.00	5.19	0.80	7.00	
	The rationality of color generation(b4)	0.87	6.00	0.60	6.00	
C	Accuracy of the background environment (c1)	0.62	5.19	0.60	6.00	5.04
	sustainability (c2)	0.75	5.31	1.06	5.00	
	Economics of cost (c3)	0.37	4.63	1.45	4.00	

Tab.5 Delphi Method First Expert Survey Results (N=20)

According to the results of the first Delphi survey, one secondary index with a minimum CVR value below 0.42, namely "Economics of cost (c3)", was removed. Through two Delphi Method screening, the optimal application index of artificial intelligent-generated content (AIGC) in urban furniture design in this study is proposed. The CVR values of 10 secondary indicators are all above 0.42, which meets the requirements. The standard difference and other relevant scores meet the requirements, and finally determine 3 first-level indicators and 10 second-level indicators (Table 6).

Primary index	Secondary index	CVR	AVG	Std Dev	Mean	G.A.
A	The accuracy of keywords (a1)	1.00	6.56	0.72	7.00	6.17
	Expressive force of material (a2)	1.00	6.37	0.61	6.00	
	The beauty of the shape (a3)	0.87	6.19	0.98	6.50	
	Innovation of design (a4)	0.75	5.56	1.15	6.00	
B	The match of the environment (b1)	0.75	5.69	1.30	6.00	5.70
	Security of form (b2)	0.87	5.00	1.01	5.50	
	Accuracy of scale dimensions (b3)	1.00	6.13	0.75	6.50	
	The rationality of color generation(b4)	0.87	6.00	0.60	6.50	
C	Accuracy of the background environment (c1)	0.75	5.19	1.02	6.00	5.16
	sustainability (c2)	0.75	5.13	1.27	5.50	

Tab.6 Delphi Method Second Expert Survey Results (N=20)

4.5 Analysis of the results of comparison between different AIGC tools in urban furniture intention image design

Based on the above content, a questionnaire survey was conducted to evaluate the optimal application indicators of AIGC generation tools developed on different platforms. The survey was conducted over a 25-day period from May 1 to May 25, 2023. A total of 300 questionnaires were conducted for practitioners and students related to design, fine arts, drama and film. 43 invalid questionnaires were excluded and 257 valid questionnaires were obtained, and the evaluation results were applied to the research analysis. Before the questionnaire survey, the researchers introduced the overall research content and terminology to the respondents, and provided relevant materials, so that they have an understanding of the definition of artificial intelligence-generated content, urban furniture design and other related terms. After that, the respondents were introduced to the evaluation indicators and evaluation methods. The main content of quantitative questionnaire survey is to investigate the applicability of 3 primary indicators and 10 secondary indicators in the questionnaire survey, and score their applicability and application degree on the Likert scale of 5 points (1 point is very dissatisfied, 2 points is slightly dissatisfied, 3 points is average, 4 points is slightly satisfied, 5 is very satisfied) to measure respondents' subjective judgment of the results of the images generated by AIGC. The questionnaire survey results were quantitatively analyzed by Microsoft Excel and SPSS11.5 statistical software, and the results were as follows (Table 7).

Index / AIGC		Mid journey	Disco Diffusion	Dream Studio	Wenxin Yige	Draft	6Pen Art	Printidea
A	a1	4.79	4.25	3.99	3.93	3.84	4.05	3.97
	a2	4.21	3.81	3.60	4.22	4.14	3.70	3.73
	a3	4.00	3.24	3.17	3.94	3.32	3.66	3.43
	a4	3.84	3.73	3.41	3.59	3.10	3.68	3.61
B	b1	3.47	3.54	3.56	3.26	3.47	2.96	3.64
	b2	3.41	3.26	3.62	3.47	3.36	3.30	3.42
	b4	3.65	3.15	3.72	3.24	3.19	3.47	3.26
	b4	3.69	3.86	3.10	3.12	3.61	3.21	3.91
C	c1	3.52	2.93	3.41	3.04	2.92	3.45	3.40
	c2	3.00	2.67	3.47	3.45	3.12	3.12	2.98
G.A.		3.76	3.44	3.50	3.52	3.40	3.46	3.53
Sequence		1	6	4	3	7	5	2

Tab. 7 Survey results of different AIGC generation results

Based on 3 first-level indicators and 10 second-level indicators, it can be seen that Midjourney has the highest comprehensive score among the above AIGC tools, and has a certain learning foundation for the word "urban furniture". It can not only understand user needs through simple keywords, but also draw it more accurately based on different descriptors. The following reviews were in order: Printidea, Wenxin Yige, Dream Studio, 6Pen Art, Printidea, Disco Diffusion, Draft.

In the evaluation of design effect, when the same simple keywords are used, Midjourney is the most accurate and innovative, and has the highest aesthetics. Wenxin Yige is the most prominent material. But Wenxin Yige and Draft and Printidea made obvious errors in identifying keywords, resulting in lower scores. In the initial identification of the keyword "urban furniture", most of the tools performed poorly, and Midjourney has a clear advantage in it. In the evaluation of the design improvement effect, when the keywords are added at the same time, Dream Studiot improves the environment matching degree and safety degree significantly, Printidea performs particularly well in the color improvement processing, while Disco Diffusion and 6Pen Art perform poorly in the scale scale. In terms of adding keywords to observe the improvement effect of design, Printidea and Midjourney have better improvement effect. In the comparison of the effect of differentiated design, when the main body of the keyword group is unchanged and only part of the keywords are changed, Midjourney, Dream Studio and Printidea all perform well in the background accuracy, while Disco Diffusion can hardly effectively identify the changed keywords.

In general, AIGC tools can play a good auxiliary role in the "intention image design" of urban furniture design, but the gap between different tools is obvious, and the tool that is relatively stable in all aspects is Midjourney.

Conclusion

Through the practical operation experience of multi-platform and multi-type AIGC tools, it can be concluded that as a new generation of computer science and technology tools, AIGC can assist designers to automatically generate data conclusions, text, images, videos and other parts of the work, and then play a role in speeding up the design process and broadening the creative vision to a certain extent. At the same time, at the technical level, cross-modal fusion applications and embedded applications will become the next inflection point of AIGC application scenarios.

It is undeniable that the period of rapid development of AIGC has arrived. In the process of writing this paper, new platforms and new tools are constantly refreshing the public's cognition of the boundaries of artificial intelligence work, which has also caused many scholars and institutions to worry about, doubt, and even opposition to AIGC, which is mainly manifested in content copyright, technical ethics, privacy and security. For example, in December 2022, thousands of artists launched a huge protest against AI works on the world-famous painting sharing platforms such as Artstation and Deviantart 20. Li Mingde, director of the Intellectual Property Center of the Chinese Academy of Social Sciences, said that the Copyright Law only protects human works. Ai-generated content is not a work and has no copyright.

In this context, a series of issues such as how to apply AIGC reasonably and in compliance, and how to adapt China's AIGC industry to national conditions still need to be further explored.

REFERENCE

1. Lu Xiaohua. AIGC and Intelligent Transformation: Fostering Competence Growth through Cognitive Shock. Youth Journalist, 2023, No. 747(07), 88-90
2. Long Guiru. The Development and Prospect of Quantum Computer. Frontiers, 2021, No. 215(07), 44-56
3. Liu Jie. "The Music without Human" The Subject's Transformation from Code Music to ArtificialIntelligence Composition[J]. Tianjin Social Sciences, 2022, No.243(02):117-121
4. Xu Chengwei, Jia Xiaoxia, Ran Qingyun. Application of intelligent question answering system in equipment manufacturing industry. Manufacturing Automation, 2023, 45(03), 38-43+75
5. Qin Linyu, Wu Yun. Technology Empowering Digital Publishing: New Space and New Progress in the Integration of Emerging Technologies in Publishing. View on Publishing, 2022, No. 425(23), 73-77+96
6. Zhan Xini, Li Baiyang, Sun Jianjun. Application Scenarios and Development Opportunities of AIGC in the Digital Intelligence Integration Environment. Documentation, Information & Knowledge, 2023, 40(01), 75-85+55
7. Chen Changfeng, Zhang Meng. Determined by Data? Values and Ethical Issues of AIGC. News and Writing, 2023, No. 466(04), 15-23
8. Wang Youmei, Wang Dan, Liang Weiyi, et al. Ethical Risks and Avoidance Approaches of ChatGPT in Educational Application. Open Education Research, 2023, 29(02), 26-35
9. Li Baiyang, Bai Yun, Zhan Xini, et al. The Technical Features and Aromorphosis of Artificial Intelligence Generated Content (AIGC). Documentation, Information & Knowledge, 2023, 40(01), 66-74
10. Wang Shiwei. Learning and Pursuing Wisdom for Future Public Libraries [M]. Shanghai Academy of Social Sciences Press, 2020.385.
11. Bao Shidu, Shi Meng. Theoretical Research on Urban Furniture in China. Art & Design, 2019(07), 12-16
12. Cai Yuchao, Zhang Jie, Tian Mi, et al. Research on the Theories, Methods and Problems of Urban Furniture Design. Furniture & Interior Design, 2021, No. 274(12), 11-15
13. Gao Tanhao, Zhang Xiaotong, Zhou Hongtao. Research on Urban Furniture Based on Art Healing. Furniture & Interior Design, 2021, No. 267(05), 10-15
14. Jiang Shengfeng, Liu Jia. Imagery Activation: Research on Perceptual Scenario-based Design of Urban Furniture in Wuxi. Furniture & Interior Design, 2023, 30(01), 21-25

15. Li Liang. Research on the Integration Mode of Urban Furniture and Regional Cultural Symbols Based on Nostalgia Emotion. Furniture & Interior Design, 2022, 29(06), 13-17
16. Zhou Hongtao, Tian Jingwen, Zhang Xiaotong, et al. Research on the Micro-renewal of Community Space Promoted by City Furniture from the Perspective of Planning Exhibition. Furniture & Interior Design, 2023, 30(01), 10-15
17. Cao Ming, Zhou Peihua, Guo Weimin. Research on the Design Strategy of Creating Bicycle-Friendly Urban Furniture. Furniture & Interior Design, 2022, 29(11), 22-27
18. Liang Yong. Urban Furniture System Planning and Design Research [D]. China Academy of Art, 2015.
19. Yang Min, Ji Xiaodong. Research on Standard and Certification System of Urban Furniture in China[J].Art & Design,2019(07):29-31
20. Sun Yan. Baidu's Hidden Danger: AI Copyright Storm. IT Times, 2023-03-24(008).

Author Biography

Sang Yi
Ph.D student of Art in CITI University
Associate Director of Department of Environmental Design, Lecturer
YanShan University
E-mail: 979208673@qq.com
Tel: (+976) 8089-6816

J.Dolgorsuren
Ph.D, Professor
Associate Director of Graduate School
Graduate School of CITI University
E-Mail: dolgorsuren.jamiyan@citi.edu.mn
Tel: (+976) 9913-1936

Jiang Bo
Ph.D, Lecturer
School of Art and Design, Yanshan University
E-mail: 361821597@qq.com
Tel: (+86) 18646536426

Zhao Lin
Master, Professor
Dean of the School of Art and Design, YanShan University
E-Mail: 76992343@qq.com
Tel: (+86) 13933619101

J.Dolgorsuren
Postgraduate student in YanShan University
E-Mail: 1901322768@qq.com
Tel: (+86) 18958013992

Элсэлттэй холбоотой бүх мэдээллийг нэг дороос аваарай

“СИТИ” Их сургуулийн цахим хуудсанд зочилж Элсэлттэй холбоотой бүх мэдээллийг нэг дороос аваарай!

Манай сургууль 1998 онд анх үүсгэн байгуулагдсан бөгөөд Боловсролын магадлан итгэмжлэлийн үндэсний зөвлөлөөр анхан шатны болон ахисан түвшинд магадлан итгэмжлэгдэж, 2012 онд Боловсрол, шинжлэх ухааны яамнаас аттестатчилагдсан, хувийн хэвшлийн үүсгэн байгуулагдсан их, дээд сургуулиудын нэг юм.

Эдүгээ “СИТИ” Их сургууль 7 бүрэлдэхүүн сургуультай үйл ажиллагаа явуулж байна.

https://citi.edu.mn/app/admissions/application

Ц.Мөнхдэлгэр.
СИТИ их сургуулийн ХЗС-ийн ахлах багш

ӨНДӨР НАСНЫ ТЭТГЭВРИЙН ОНОЛ, ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛЫГ МОНГОЛ УЛСЫН ТЭТГЭВРИЙН ТОГТОЛЦООНД ТӨЛӨВШҮҮЛЭХ НЬ

Түлхүүр үг: Нийгмийн даатгал, даатгал, тэтгэвэр, эрх зүйн зохицуулалт, тогтолцоо

ХУРААНГУЙ

"Нийгмийн даатгал бол өндөр наслах, хөдөлмөрийн чадвараа түр хугацаагаар алдах, тэжээгчээ алдах болон бусад тохиолдолд иргэдийн материаллаг ба нийгмийн байдал өөрчлөгдсөний үр дагаврыг хуулиар тогтоосон хэмжээгээр нөхөн төлөхөд чиглэсэн эдийн засаг, зохион байгуулалт, эрх зүйн цогц тогтолцоо юм. Энэхүү тогтолцооны хамгийн голлох төв нь өндөр насны тэтгэвэр түүний тогтолцоо бөгөөд дэлхийн олон улсын төрийн удирдлага болон эрдэмтэн судлаачдын анхаарал татаж буй асуудал болжээ. Иргэдийн дундаж наслалт нэмэгдэж өндөр насны тэтгэвэр авагчдын тоо өсөж байгаа нь амьдралын чанар сайжирч байгааг илтгэж буй боловч сөрөг тал нь нийгмийн даатгалын гол цөм болох тэтгэврийн даатгалын сан улсын төсөвт сөрөг нөлөөг үзүүлдэг. Өнөөгийн зах зээлийн нөхцөлд иргэдийн хөдөлмөрийн орлого, амьдралын түвшин, хүрэлцээ, хангамж харилцан адилгүй бөгөөд энэ тохиолдолд иргэдийн ирээдүйн амьдралын баталгааг хангах, нийгмийн асуудлыг зохистой байдлаар шийдвэрлэх, тэднийг ажилгүйдэл, ядуурлаас хамгаалах найдвартай арга нь өндөр насны тэтгэврийн даатгал юм. Энэхүү өгүүлэлээр өндөр насны тэтгэврийн тогтолцоо онол, үзэл баримтлал, Монгол улсын болон гадаадын зарим орны олон эх үүсвэрт тэтгэврийн тогтолцоо, өөрийн оронд нутагшуулах боломж, эрх зүйн зохицуулалтыг харьцуулан судалж үнэлэлт дүгнэлт өгөхийг зорив.

ХЭВЛЭЛИЙН ТОЙМ

Өндөр насны тэтгэврийн асуудлыг, эдийн засгийн чиглэлийн олон судлаачид түлхүү судалсан байдаг боловч эрх зүйн зохицуулалтын талаар нь төдийлөн тодорхой судлаагүй байна. 1990 оноос өмнөх үед судлаач Л.Авирмид "БНМАУ-ын хөдөлмөрийн эрх зүйн үндэс"[1], О.Жамбалдорж. "БНМАУ-ын нийгэм хангамжийн эрх зүй" [2], зэрэг бүтээлүүд хэвлэгдэн О.Жамбалдорж, нийгэм хангамжийн эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох асуудлыг анхлан онол, арга зүйн хүрээнд судалжээ. Эдийн засагч Ц.Дашдондог "Монгол Улсын нийгмийн даатгалын тогтолцоог сайжруулах асуудал" [3], Г.Бурмаа "Монгол Улсад амьдралын даатгалыг хөгжүүлэх асуудал" [4], Д.Ванданмагсар, Ц.Сүхбаатар "Нийгмийн даатгалын үүсэл хөгжил, шинэчлэл"[5] зэрэг бүтээлүүдээр дамжин өргөн хүрээнд судлагдаж эхэлсэн. Энэ хүрээнд эрт үеэс гадаадын олон судлаач эрдэмтэд судалж онол практикийн бүтээлүүдээ туурвиж байснаас дурдвал Аристотель (МЭӨ 383-322) "Сайн төр"-ийн тухай үзэл санаа"[6], Адам Смит "нийгмийн ашиг сонирхлын төлөө төрийн үйлдэх сайн үйл", Карл Маркс (1818-1883) "Капитал", "Хөлсний хөдөлмөр ба капитал" [7] зэрэг бүтээлүүд, Н.Сениор, Д.Э.Дюркгейм (1858-1917) нийгмийн даатгалын эв санааны нэгдлийн онол", Д.Рикардо (1776-1823) "Өртгийн үндэс-хөдөлмөр" гэдэг бүтээл дэх хуваарилалтын онол", Уильям Бевериджийн "Комиссын 1944 оны тайлан"[8] болон орчин үеийн эрдэмтэн судлаачдаас С.Бэндер (1997) "Тэтгэврийн шинэчлэл: шилжилтийг удирдахуй" илтгэл [9], Marina Dimitrijević, Goran Obradović. Funding Social Insurance. [10], Хятад, Япон, Солонгос эрдэмтэн судлаач нарын The Chinese Pension System. Hanming Fang. Jin Feng.[11], зэрэг судалгааны бүтээлүүд мөн Оросын Холбооны Улсын эрдэмтэн судлаач Гайдар.Е.Т "История пенсий\зарубежный опыт, пенсионная система, пенсионный возраст" [12], В.С.Андреев."Право социального объеспечения". М, 1998г [13], Антофов Р.В, Аникеев.А.Б "Отто Бисмарк о социальной защите рабочего класса" [14], Захаров М. Л, Тучкова Э. Г. "Право социального обеспечения России" 2004 г [15] зэрэг бүтээлүүд нийгмийн хамгаалал болон нийгмийн даатгал, өндөр насны тэтгэврийн онол эрх зүйн чиглэлээр судалгаа хийж өндөр насны тэтгэврийн эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгоход ихээхэн нөлөө үзүүлжээ. Өндөр насны тэтгэврийн хямрал 1990-ээд оноос дэлхийн улс орнуудын анхаарал татсан асуудал болж тэтгэврийн шинэчлэл хийж эхэлсэн. Олон орны эрдэмтэн судлаачид тэтгэврийн онол үзэл баримтлалын талаар хэлэлцүүлэг маргааныг өргөнөөр зохион байгуулж өөрсдийн уламжлал, ёс заншил, эдийн засаг, эрх зүйн хүрээнд шинэчлэлийг эхлүүлж харилцан туршлага солилцож үүнд Дэлхийн банк, Олон Улсын Хөдөлмөрийн Байгууллага голлох үүргийг гүйцэтгэж байна. Манай орны хувьд ч өндөр насны тэтгэвэр түүний үр өгөөж, ирээдүйн амьдралын баталгаа зэрэг нь төрийн болон ард иргэдийн анхаарал татсан, зайлшгүй шинэчлэх хэрэгцээ шаардлага бүхий нэн чухал асуудал болсон байна. Иймд энэхүү судалгааны ажил нь өндөр насны тэтгэврийн онол, үзэл баримтлал, өнөөгийн чиг хандлагыг судлан Монгол улсад шинжлэх ухааны үндэслэлтэйгээр тэтгэврийн тогтолцоо, түүний шинэчлэлийг хэрэгжүүлэхэд ач холбогдолтой гэж үзэж байна.

Судалгааны зорилго:

Тэтгэврийн даатгалын сангийн хөрөнгийн эх үүсвэрийг нэмэгдүүлэх арга зам, нийгмийн даатгалд хамрагсдын хүрээг өргөтгөх, сангийн хөрөнгийг өсгөн нэмэгдүүлж буй гадаад зарим орны туршлага, түүнийг манай улсад нутагшуулах боломж, мөн өндөр насны тэтгэврийн тогтолцооны эрх зүйн зохицуулалтыг судалж өнөөгийн нийгэм, эдийн засаг, хүн амын хэрэгцээ, шаардлагад нийцүүлэн боловсронгуй болгох, тэтгэврийн тогтолцооны эрх зүйн зохицуулалтыг өөрчлөн шинэчлэхэд чиглэсэн дүгнэлт, зөвлөмж дэвшүүлэхэд оршино.

Судалгааны арга:

Энэхүү судалгааны ажлыг гүйцэтгэхдээ нийгмийн шинжлэх ухааны нийтлэг болон тусгай, хууль зүйн болон эдийн засгийн судалгааны аргуудыг ашигласан. Тодруулбал өндөр насны тэтгэврийн эрх зүйн зохицуулалтын онолын үзэл баримтлал, сэтгэлгээний хөгжлийг философи танин мэдэхүйн онол болон хууль эрх зүйн шинжлэх ухааны үүднээс түүхчлэх, логик, социологийн ба харьцуулан судлах зэрэг аргыг ашигласан болно.

Тэтгэвэр бол латин хэлний "pension" буюу төлбөр гэсэн утгатай үг. XV зууны хоёрдугаар хагаст Людовик XI-ийн үед Парисын Тооцооны Танхимын баримт бичигт анх удаа "pension" буюу төлбөр "тэтгэвэр" гэсэн үг гарч ирсэн бөгөөд жил бүр шилжүүлсэн мөнгөн дүнг илэрхийлж байжээ. Үг зүйн талаасаа "Тэтгэвэр" нь "Улсаас тэтгэлэг болгон өгч буй мөнгө"[16] хэмээн Монгол хэлний их тайлбар толь бичигт тайлбарласан бол Ожеговын толь бичигт "Тэтгэвэр нь өрхийн тэтгэмж алдсан, ажилласан хугацаа, тахир дутуу болсон тохиолдолд үзүүлэх мөнгөн тусламж" [17], харин Академич С.Нарангэрэлийн "Эрх зүйн эх толь бичиг"-т "Хуулиар тогтоосон тохиолдолд нас өндөр болсон, тахир дутуу болсон, тэжээгчээ алдсан зэрэг тохиолдолд тогтмол ба насан туршид нь төлөх мөнгөн төлбөр"[18] гэж тус тус тайлбарласан байна. "Тэтгэвэр" гэдэг нь хуульд заасан хувь хэмжээгээр даатгуулагчийг өндөр наслахад насан туршид нь, тахир дутуу болоход хөдөлмөрийн чадвар нь сэргээгдэх хүртэл, эсхүл өндөр насны

тэтгэвэр авах насанд хүртэл, нас барахад нь түүний гэр бүлийн хөдөлмөрийн чадваргүй гишүүдийн нийгмийн баталгааг хангах зорилгоор нийгмийн даатгалын сангаас сар бүр олгох мөнгөн хөрөнгө юм. Тэтгэвэр нь урт хугацаанд олгогддог мөнгөн тэтгэмж учраас тэтгэвэр олгох эрх зүйн зохицуулалт, түүнийг санхүүжүүлэх аргыг шийдвэрлэхдээ нийгэм өөртөө хүлээж буй үүрэг хариуцлага нь ч бас мөн чанарааpаа урт хугацааных байна. Эрт дээр үеэс нийгэмд өвчин, өндөр наслалт, хөгжлийн бэрхшээл, ядуурал гэх мэт бэрхшээлтэй тулгарч байсан бөгөөд үүнийг нийгмийн бүтцийн асуудал гэхээсээ илүү хувийн шинжтэй хувь хүний асуудал гэж үздэг байв. Үүний дагуу дээрх асуудлын шийдлийг нийгмийн бүтцийн хувилбараас илүү хувь хүн эсвэл гэр бүлийн хариуцлагын хүрээнд шийдэж байв. Өндөр насны тэтгэвэр нь нас ахиснаас шалтгаалж бие эрхтний болон биологи, физиологийн чадавх нь буурч, ажил эрхэлж, орлого олох чадварын эрсдэлд өртсөн үед орлогын бууралтыг нөхөх үндсэн хэрэглэгдэхүүн болдог[19].

Өндөр насны тэтгэврийн тогтолцоонд санхүүгээс гадна иргэд даатгалд хамрагдалтын ач холбогдлыг ойлгохгүй байх, санхүүгийн боловсрол хангалтгүй байх, дундаж наслалт нэмэгдэх, Засгийн газрын зүгээс тэтгэврийн даатгалын сангийн зохицуулалт алдагдах зэрэг хүн ам зүйн, зан үйлийн болон эрх зүй, зохицуулалтын шинжтэй эрсдэл тохиолддог. Иймд тэтгэврийн тогтолцоонд нөлөөлөх эдийн засаг, санхүүгийн, хүн ам зүйн, зан үйлийн, эрх зүйн, зохицуулалтын шинжтэй хүчин зүйлийг судлах шаардлагатай юм [20]. Тодорхой бус нөхцөл байдал, гэнэтийн тохиолдол, аз туршилт зэрэг ойлголтыг хүмүүс таньж мэдэхийн хэрээр "эрсдэл" гэсэн томьёолол эдийн засгийн шинжлэх ухааны судлагдахуунд XVIII зуунаас эхлэн бий болсон. Эдийн засгийн шинжлэх ухаанд эрсдэлийн тухай гарсан анхны онолын бүтээл бол Данилла Бернули /1738/-гийн бичсэн нийтлэл гэж эрдэмтдийн бүтээлд тэмдэглэжээ [21]. Нийгмийн аливаа эрсдэлээс хамгаалах зорилго бүхий нийгмийн даатгалын онцлог нь ажил олгогч ба ажилчдын зүгээс оруулсан шимтгэлээс бий болгосон тусгай зориулалтын сангаас санхүүждэг бөгөөд энэ нь шимтгэлийн хэмжээ, даатгалын хугацаа, даатгалын төлбөр зэргийн хараат байдлаас хамааралтай байдаг[22]. Аливаа даатгал бол эрсдэлээс хамгаалах нэг Нийгмийн даатгал нь учирч болзошгүй аливаа эрсдэлээс иргэдийг хамгаалахын тулд нийгэмд дахин хуваарилах, урьдчилан сэргийлэх, хяналтын чиг үүргийг хэрэгжүүлдэг байна. Үүнийг хэрэгжүүлэгч эрх бүхий ганц субъект нь зөвхөн төр байдаг. Баруун Европын орнууд аж үйлдвэржсэн нийгэмд шилжсэнээр байгаль орчны бохирдол, үйлдвэрлэлийн осол, ажлын байрны алдагдал гэх мэт дан ганц хувь хүний хүчээр шийдвэрлэх боломжгүй нийгмийн янз бүрийн эрсдэлүүд бий болж, үүрэг гүйцэтгэж ирсэн гэр бүлийн гэхээс илүү төрийн оролцоо шаардагдах нийгмийн асуудал болж эхэлсэн. Өндөр наслалт, түүнээс үүдэх бэрхшээлийг дараах онолуудаар судалжээ.

Биологийн онолоор хүний биеийн хөгшрөлт нь бүх хүмүүст тохиолддог байгалийн биологийн үйл явц боловч хөгшрөлтийн хурд нь тухайн нийгэм-мэргэжлийн янз бүрийн бүлэг, хувь хүмүүсийн хувьд өөр өөр байдаг. Хүний булчингийн хүч, хөдөлгөөн, мэдрэхүй, тархины үйл ажиллагаа 25 насандаа дээд цэгтээ хүртэл хөгжиж, харин 30-35 наснаас хойш аажмаар буурч (жилд дунджаар 1-2 хувь) 45 насанд хүний биед насжилттай холбоотой өөрчлөлтүүд мэдрэгдэж эхэлдэг. Физиологичид энэ нь ихэвчлэн хүний бие нас ахих тусам богино хугацааны ой санамж, анхаарлаа төвлөрүүлэх чадвар, мэдээллийг хүлээн авах хурд, сэтгэх чадвар зэрэг үйл ажиллагааны доголдлоос болж муудаж байгааг судалж тогтоосон.

Нийгэм, Эдийн засгийн шинжлэх ухааны онолоор өндөр насны тэтгэврийн ойлголтыг эрт дээр үеэс олон эрдэмтэн судлаачид судлан тайлбарлаж иржээ. Аристотель (МЭӨ 383-322) нийгмийг бүхэлд нь донсолгосон улс төрийн тэмцлийн шалтгаан нь эд хөрөнгийн тэгш бус байдалтай холбоотой гэж үзээд "Сайн төр"-ийн тухай үзэл санааг дэвшүүлсэн байна[23]. Энэхүү "Сайн төр"-ийн зорилтод ахмад настантай холбоотой тэгш бус байдлыг нийгмийн хамгааллаар шийдвэрлэх боломжтой, үүнд төрийн оролцоо зайлшгүй гэсэн санааг илэрхийлжээ. Нийгмийн даатгалын асуудлыг шинжлэх ухааны хувьд анхлан дэвшүүлэн тавьсан эдийн засагч бол "Улс төрийн эдийн засгийн ухааны найруулал" номыг 1836 онд бичсэн Англиийн эдийн засагч Н.Сениор юм. Түүнээс хойш энэ асуудлыг шинжлэх ухааны түвшинд тусгайлан судалсан дэлхийн олон эрдэмтдийн бүтээлүүд гарсан байна.

Францын эрдэмтэн Д.Э.Дюркгейм (1858-1917) нийгмийн даатгалын эв санааны нэгдлийн онолыг боловсруулжээ. "Эв санааны нэгдлийн онол"-ын үндсэн агуулга нь өнөөгийн даатгуулагчдын төлсөн шимтгэлийн хөрөнгөөр өмнөх үеийн даатгуулагчдад тэтгэвэр, тэтгэмж олгох үйл явцаар илэрч байдагт оршино [24]. Уг онол нь дэлхийн олон оронд одоог хүртэл хэрэгжиж байна. Хүн амын дундаж наслалт нэмэгдэж, төрөлт бага байгаатай холбоотойгоор хүн амын огцом хөгшрөлтийн үйл явцаас шалтгаалан "Эв санааны нэгдлийн систем"-ийн хямрал 1970-аад оны үед зарим улс оронд эхэлсэн. Үүний үр дүнд ажиллагсдын тоо болон тэтгэвэр авагчдын харьцаа буурч ихэнх улс орнуудын хувьд энэ асуудлыг шийдвэрлэх хувилбаруудын нэг бол олон давхаргат тэтгэврийн тогтолцоог нэвтрүүлэх, нөгөө нь тэтгэврийн насыг нэмэгдүүлэх явдал гэж үзжээ. Одоогийн байдлаар дэлхий дээр тэтгэврийн тогтолцооны янз бүрийн загварууд байдаг боловч бараг бүгдээрээ хувиарлалтын, санхүүжилттэй, холимог гэсэн гурван үндсэн стратеги дээр суурилдаг байна.

Д.Рикардо (1776-1823) "Өртгийн үндэс-хөдөлмөр" гэдэг бүтээлдээ хуваарилалтын онолыг боловсруулжээ. Энэхүү онолдоо нийгмийн бүтээгдэхүүний хуваарилалтын асуудлыг

дэвшүүлэн тавьж уг асуудлыг шийдвэрлэхэд шинжлэх ухааны хувьд үнэ цэнтэй алхмуудыг хийжээ [25]. Ш.Фурье (1772-1837) 1808 онд "Бүх нийтийн хувь заяаны онол"-ыг боловсруулж, нийгмийн шинжлэх ухааныг хөгжүүлэхдээ өөрийн амьдарч байсан үеийн нийгмийн хувьсал, өөрчлөлтийн хүрээнд ажил эрхлэгч иргэд, эздийн хооронд үүсэж байгаа зөрчлийг арилгахад төрөөс үзүүлэх нийгмийн үйлчилгээний төрөл хэлбэр, хэм хэмжээг тодорхойлсон[26]. К.Маркс (1818-1883) "Капитал", "Хөлсний хөдөлмөр ба капитал" зэрэг бүтээлүүддээ тусгасан зүүний буюу нийгмийн хамгааллын тухай ардчилсан социалист онол, арга зүй нь орчин үеийн нийгмийн шинжлэх ухааны сэтгэлгээнд томоохон байр суурь эзэлдэг бөгөөд энэ нь онолын сэтгэлгээний ололт байсан төдийгүй, "Ардчилсан социалист үзэл буюу Шведийн загварын хувилбар"-аар нийгмийн хөгжилд бодит биеллээ олжээ. Энэ онол нь иргэн бүрийн ажил эрхлэлт, чинээлэг хангалуун амьжиргаа, олон ургалч үзэл, улс төрийн ардчилал, байгаль орчны хамгаалал зэрэг асуудлуудыг хамарч байжээ[27]. К.Марксын нийгмийн амьдралд аюул осол бодитойгоор оршин байж нийгмийн баялагт ихээхэн хохирол учруулдгийг тооцсоны дүнд боловсруулсан хуваарилалтын онол одоо ч хүчин төгөлдөр хэвээр байгаа бөгөөд ийнхүү "аюулаас хамгаалах нөөцийн сан" буюу даатгалын санг бүрдүүлэх нь хүн төрөлхтний аюул осол багатайгаар оршин тогтнох чухал нөхцөл болсон юм [28]. Даатгал нь нийгмийн гишүүдийн тодорхой хэсэг бүлгийн хүрээнд урьдчилан нийлүүлсэн хуримтлалыг даатгалын санд төвлөрүүлж, бүлгийн гишүүнд учирсан хохирлыг уг сангаас нөхөн төлөх замаар түүний хэвийн үйл ажиллагааг хангах хамгаалалт юм. Түүний эдийн засгийн гол агуулга нь аль нэг гишүүнд учирсан хохирлыг нийгмийн нийт гишүүдийн дунд хуваарилах явдал бөгөөд ингэснээр нийгэмд болон хувь хүнд учрах хохирлыг бууруулах боломжийг олгодог.

С.Бэндер (1997) төвлөрсөн төлөвлөгөөт эдийн засгийн харилцаанаас зах зээлийн эдийн засгийн харилцаанд шилжиж байгаа улс орнууд нийгмийн даатгалын хөрөнгийн хуваарилалтын аргаас татгалзан шилжилтийн тогтолцоо буюу "Хагас хуримтлал"-ын аргыг дамжин улмаар "Бүрэн хуримтлалын арга"-д шилжих боломж байгааг нийгмийн даатгалын салбарт хэрэгжүүлэхийг санал болгожээ[29].

Хүний хөгшрөлттэй хамт амьдралын түвшин буурах, түүнээс улбаалан эрүүл мэнд доройтох, орлого, үйлчилгээ, ахуй хангамж багасах зэрэг үзэгдэл явагддаг. Иймд өндөр настнуудад тааламжтай нөхцөлд хэвийн амьдрах бололцоог бүрдүүлж өгөх нь аль ч улс орны төрийн нийгмийн бодлогын нэн тулгамдсан асуудал учраас өндөр насны тэтгэврийн эрх зүй, эдийн засгийн зохицуулалтын асуудал үүснэ.

Өндөр насны тэтгэврийн талаарх олон улсын шинэчлэл 1994 онд Дэлхийн банкны "Насжилтын хямралыг даван туулах нь" гэдэг ном хэвлэгдсэнээр эхэлсэн гэж үздэг. Уг номд Дэлхийн банкны төлөөлөгчид үндэсний тэтгэврийн тогтолцоог шинэчлэх ажлын хүрээнд заавал санхүүжүүлдэг хуримтлалын тэтгэвэр тэтгэмжийг бий болгохыг зөвлөмж болгожээ. Үүний үр дүнд хэд хэдэн улс тэтгэврийн хуримтлалын санхүүжилтийн тогтолцоог нэвтрүүлсэн. Хуримтлалын санхүүжүүлсэн зарчим нь тэтгэврийн шимтгэл төлөх, тэтгэврийн санг санхүүгийн өсөлтөд зориулж хөрөнгө оруулалт хийх, дараа нь хөрөнгө оруулалтаас орсон орлогыг харгалзан тэтгэвэр төлөх явдал юм. Тэтгэврийн хуримтлалыг зохион байгуулах олон хэлбэр, тогтолцоо байдаг бөгөөд өнөөдрийг хүртэл нэгдсэн нэг жор байдаггүй бөгөөд улс орон бүр өөрийн онцлог шинж чанар, эдийн засгийн хөгжлийн түвшинд тохирсон загвараа сонгох нь зүйтэй гэж үздэг. Эрх зүй, Эдийн засгийн онолын сэтгэлгээний хөгжлийн хандлагаас дүгнэж үзвэл, өндөр насны тэтгэврийн асуудал нь нийгмийн баялгийн хуваарилалтын үзэл баримтлалаар тайлбарлагдах нийгмийн хамгааллын асуудал юм.

Өндөр насны тэтгэврийн тогтолцоо дэлхий дахинд Англо-Саксоны буюу Беверижийн загвар, Германы буюу Бисмаркийн загвар гэсэн хоёр загвараар хөгжиж байна[30]. Дэлхийн дийлэнх улс орнуудад цаг хугацаа өнгөрөх тусам дээрх хоёр тэтгэврийн тогтолцоо улам ойртон нийлэх явц ажиглагдах болсон. Германы систем нь өндөр наслах, хөдөлмөрийн чадвараа алдсаны дараа хүмүүсийн нийгмийн байдал, түүнтэй дүйцэхүйц амьдралыг хадгалахад чиглэгддэг бол Англо-Саксоны тогтолцоо нь голлон ядуурлыг бууруулахад чиглэгддэгээрээ ялгагддаг. Энэ загвар нь нийгмийн даатгалын тогтолцоог төрөөс хамааралгүй иргэний өөрийн оролцоотой хувийн болон Засгийн газрын бус байгууллагын хүрээнд шийдвэрлэснээрээ онцлогтой. Үүнээс үүдэн иргэний үүргийн асуудал чухлаар тавигддаг байна [31].

Англи улсын тэтгэврийн тогтолцоо нь анхны (1908 оноос хойш) нийгмийн хамгааллын тогтолцооны нэг бөгөөд ирээдүйн тэтгэвэр авагчдад тэтгэвэр олгох боломж, зохион байгуулалт, зохицуулалтаараа онцлог юм. 1908 онд 70-аас дээш насны, жилийн орлого нь 31.5 фунтээс доогуур хүмүүст долоо хоногт таван шиллингийн буюу дөрөвний нэг фунтын үндэсний тэтгэвэр олгож эхэлсэн. Тэтгэврийн тогтолцоонд Лорд Уильям Бевериджийн комиссын 1944 оны тайлан болон 1982-86 оны шинэчлэлийн дараа хоёр удаа бүтцийн өөрчлөлт хийжээ. Уг тогтолцооны загварын төрлийг "Англо-Саксон" буюу Беверижийн загвар гэж нэрлэдэг [32]. Беверижийн загвар нь зарим талаараа Бисмаркийн загварын өөрчлөлт бөгөөд эрүүл мэндийн даатгал, жирэмсний тэтгэмжийг төсвөөс санхүүжүүлэх, тэтгэвэр тэтгэмжийг нийгмийн даатгалын зарчмыг үндэслэн заавал төлөх шимтгэлээс санхүүжүүлэх ёстой гэж үздэг. Английн системд тэтгэвэр авагчид үндэсний даатгалын тогтолцоо, мэргэжлийн тэтгэврийн тогтолцоо, сайн дурын хадгаламж гэсэн гурван эх үүсвэрээс тэтгэвэр авдаг.

Тэтгэврийн нэг дэх давхарга нь суурь буюу Улсын тэтгэвэр юм. Тогтоосон хугацаанд даатгалын шимтгэл төлсөн 65-аас дээш насны эрэгтэй, 60-аас дээш насны эмэгтэйчүүд өндөр насны тэтгэвэр авдаг. Тэтгэврийн хоёр дахь давхарга нь цалин хөлс болон ажилчдын шимтгэлээр санхүүждэг. Суурь түвшинд төлсөн тэтгэврээс ялгаатай нь тэтгэврийн хэмжээ ба төлсөн шимтгэлийн хэмжээ хоорондоо шууд хамааралтай байна. Гурав дахь давхарга нь хувийн тэтгэвэр бөгөөд хуримтлуулах олон янзын арга байдаг. Хамгийн өргөн тархсан нь мэргэжлийн тэтгэврийн тогтолцоо юм. Ажилтнууд ажил олгогчтой хамтын гэрээ байгуулж, түүний үндсэн дээр тэрээр тэтгэврийн шимтгэлийг суутгаж, тэтгэврийн төлбөрийг бүрдүүлдэг. Ихэнх ажил мэргэжлийн тэтгэвэр тогтоосон тэтгэмжийн механизмыг ашигладаг бөгөөд өөрөөр хэлбэл тэтгэмжийн хэмжээ нь сүүлийн цалингийн тодорхой хувьтай тохирч байна[33].

Дэлхийн ихэнх улсуудад эв санааны нэгдэлд суурилсан хуваарилалтын болон хуримтлал давамгайлсан холимог тогтолцоотой байна. Эв санааны нэгдлийн буюу хуваарилалтын тогтолцоо нь Швед, Польш, Финланд, Иран, Турк, Орос, Египет, Хятадад г.м улсад давамгайлж байна. Швед улсад ажилтны цалингийн 16 хувь нь тэтгэврийн төлбөрт суутган, 2.5 хувь нь хувийн тэтгэврийн дансанд ордог. Польшид заавал тэтгэврийн шимтгэл төлдөг цалингийн 19.5 хувь нь тэтгэврийн санд хуваарилагддаг. Санхүүжүүлсэн тэтгэврийн тогтолцоо нь Их Британи, Итали, Австри, Герман, Франц, АНУ, Нидерланд, Гүрж, Чили, Аргентин, Перу, Колумб, Энэтхэг, Казахстанд давамгайлж байна. Герман, Нидерланд, Франц, Австри, Итали улсууд албан журмын тэтгэврийн даатгалд хамрагддаг[20]. АНУ-д ажилтны орлогын 15.3% нь албан журмын тэтгэврийн шимтгэлд ордог бөгөөд сайн дурын хувийн болон төрийн тэтгэврийн сангууд байдаг[34].

Нидерланд:

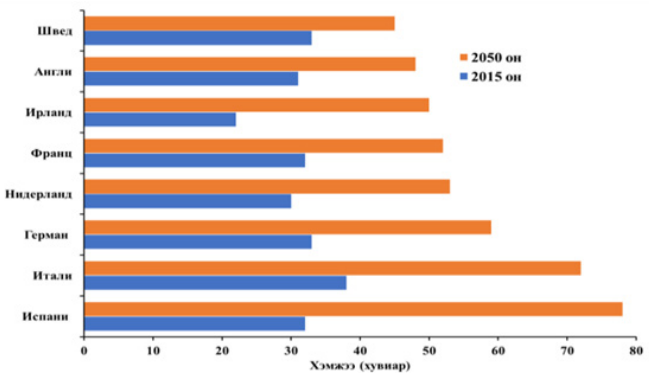
Дэлхийн хамгийн шилдэг тэтгэврийн тогтолцоотой НидерландУлс тэтгэврийн сангийн өөр өөр төрлийн загварыг нэгтгэснээс гадна эрсдэл хуваалцах бодлогыг хэрэгжүүлдэг "Улсын тэтгэврийн хууль"-иар зохицуулагддаг хувийн тэтгэвэр, Бие даасан хувийн тэтгэвэр гэсэн гурван тулгуурт тэтгэврийн тогтолцоотой. Нидерланд улсын тэтгэвэр нь Засгийн газрын хөрөнгө болон ард иргэдийнхээ цалингийн татвараас сангаа бүрдүүлдэг, шигэ хуулиар 21 нас хүрсэн иргэд тэтгэврийн даатгалад албан журмаар хамрагдана. Энэхүү тэтгэврийн системийг хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээтэй уялдуулдаг бөгөөд тэтгэврийн насны гэр бүл болон хамтран амьдрагч хос тус бүр хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээний 50 хувийг, ганцаараа амьдардаг хүмүүс хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээний 70 хувиас дээш хэмжээний тэтгэвэр авах эрхтэй байдаг. :

Хоёр дахь тулгуур буюу хувийн тэтгэвэр нь аж үйлдвэрүүд, эсвэл компаниудтай холбогдсон хамтын тэтгэврийн тогтолцооноос бүрдэнэ. Эдгээр хувийн тэтгэврийн сан нь хөрөнгө оруулалт хийх замаар иргэдийнхээ нэрийн дансанд дахь мөнгийг өсгөдөг[35]. Бие даасан хувийн тэтгэвэр гэдэг нь сайн дурын үндсэн дээр хэрэгждэг хуримтлалын тогтолцоо юм. Тус улсын иргэд орлогоосоо хүссэн хэмжээгээрээ хувийн тэтгэврийн сандаа хуримтлуулах боломжтой. Өөрөөр хэлбэл, энэ санд мөнгөө хуримтлуулах тусам өтөл насандаа авах тэтгэврийн хэмжээгээ өсгөж байна гэсэн үг. Нидерландын зургаан хүн тутмын нэг нь одоо болон ирээдүйд энэхүү сангаас тэтгэвэр авах тооцоо судалгааг гаргажээ.

Сингапур:

1965 оны үед Сингапур Улсын эдийн засгийн хөгжил нь тухайн үеийн муу нөхцөлтэй, хүн ам цөөтэй, байгалийн баялаггүй, далайн боомтоос өөр өгөгдөлгүй улс байсан бол одоо бүс нутгийнхаа санхүүгийн төв болсон эдийн засгийн хүчтэй дархлаатай том улс болжээ. Эдийн засгаа ингэж хөгжүүлж чадсан шалтгаан нь Тэтгэврийн сантай болсон төдийгүй, сангийн хөрөнгөө үр ашигтай өсгөсөнд оршино. Сингапур Улсын Тэтгэврийн сан 1965 онд байгуулагджээ. Иргэд орлогынхоо 20 хувийг Тэтгэврийн сандаа хуримтлуулж, энэ хөрөнгийг эргүүлээд Хөрөнгийн Биржид аваачин компаниудын хувьцааг худалдаж авах зохицуулалтыг хийж өгчээ. IPO-д хөрөнгө оруулсан Тэтгэврийн сан тухайн хувиа эзэмших буюу Тэтгэврийн сангийн ард байгаа иргэд эзэмшдэг. Өөрөөр хэлбэл, жирийн иргэд ажлаа хийж байхдаа ашигтай байгаа хувьцааны үр шимийг хүртдэг байна. Үүнээс гадна Сингапурт үйл ажиллагаа явуулж буй компани үйлдвэр байгуулаад IPO гаргахаар болбол хүүгүй зээл авч чадна. Эсвэл бонд гаргаад хүү багатайгаар Хөрөнгийн зах зээл дээрээс хөрөнгө босгох боломжтой байдаг. Үүнээс гадна хурдацтай өсөж буй эдийн засгийнхаа ачаар гаднын хөрөнгө оруулагчид, гаднын компаниудаас Тэтгэврийн сандаа хөрөнгө оруулалт амжилттай татаж чаджээ.

Figure 1. Number of people over 65 per 100 people of working age in selected EU countries

Эх сурвалж: https://www.worldbank.org/en/topic/social-protection/brief/pensions-data

Япон улс 50 жилийн өмнөөс тэтгэврийн даатгалын орлогоо эдийн засгийн эргэлтэд идэвхтэй оруулж дэлхийд томд тооцогдох тэтгэврийн санг бий болгосон. Нийгмийн даатгалын сан нь төсөвт дарамт үзүүлэх бус харин ихээхэн хэмжээ бүхий урт хугацаатай томоохон хөрөнгө оруулалтын эх үүсвэр болох юм. Тиймээс олон орон тэтгэврийн даатгалын сангийн мөнгөөр урт хугацааны томоохон хөрөнгө оруулалт хийснээр нийгмийн даатгалын хуримтлалыг үржүүлэхийн зэрэгцээ нийгэм, эдийн засгийн олон томоохон төслүүдэд хөрөнгө оруулж байна[37]. Дээрхи тэтгэврийн тогтолцооны хөгжлөөр тэргүүлж буй улс орнуудын туршлагыг нарийвчлан судалж шинжлэх ухааны үндэслэлтэйгээр нутагшуулах арга замыг бий болгох нь зүйтэй юм. Ялангуяа тэтгэврийн тогтолцооны хөгжлөөрөө дэлхийд тэргүүлж буй Япон, Нидерланд улсын гурван тулгуурт тэтгэврийн тогтолцоо, туршлага, тэтгэврийн сан болон эрх зүйн зохицуулалтыг зохих хуулинд тусгаж 21 насанд хүрсэн иргэн бүр албан журмын болон сайн дурын аль нэг хэлбэрээр нийгмийн даатгалд заавал хамрагддаг болох, тэтгэврийн наснаас илүү олон жил ажиллавал тэтгэвэр бодох хувь хэмжээг нэмэх зэрэг зохицуулалтыг тусгах зэргээр шинэчлэлийг хийх шаардлагатай байна.

Монгол улсад тэтгэврийн нөөц сангийн эрх зүйн орчныг бий болгож 2016 онд УИХ-аас "Ирээдүйн тэтгэврийн нөөц сангийн тухай" хууль баталж, ирээдүйн өсөн нэмэгдэх тэтгэврийн сангийн дарамтыг хөнгөлөхийн тулд шинээр нөөц сан байгуулахаар тусгасан. Энэ сан нь нийгмийн даатгалын сангаас тусдаа байх ба ирээдүйн тэтгэврийн нөөц сангийн тухай хуульд зааснаар Монгол банк үйл ажиллагааг нь удирдахаар хуулиар зохицуулагдсан. Сангийн зориулалт нь орон сууцны ипотекийн зээлийн урьдчилгаа төлбөрийн хөнгөлөлт үзүүлэхэд шаардагдах зардлын ипотекийн зээлээр баталгаажсан үнэт цаасны орлогоос санхүүжүүлэн зарцуулах, ипотекийн зээлээр баталгаажсан үнэт цаас барьцаалсан зээлийн үндсэн болон хүүгийн төлбөрийг төлөх, ипотекийн зээлээр баталгаажсан үнэт цаасны бүртгэл, төлбөр тооцоотой холбоотой шимтгэл, хураамж төлөх, Тэтгэврийн даатгалын шимтгэлийн нэрийн дансны тогтолцоог хагас болон бүрэн хуримтлалын тогтолцоонд шилжүүлэх тохиолдолд шаардагдах шилжилтийн зардлыг сангийн хөрөнгөөр санхүүжүүлэхэд чиглэгдэнэ гэж хуульчилжээ. 2016 онд баталсан уг хуулийн хэрэгжих хугацааг 2019 он, 2021 оны 1 дүгээр сарын 1-ээс эхлэхээр хойшлуулж улмаар 2020 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс эхлэн хүчингүй болсонд тооцжээ. Энэ нь тэтгэврийн сантай болох үйл ажиллагаанд ухралт болсон гэж үздэг. Монгол Улс тэтгэврийн тогтолцоогоо 1995 онд шинэчилсэн бөгөөд одоогийн тэтгэврийн тогтолцоо нь төрөөс их хэмжээний татаас авдаг нийгмийн даатгалын тэтгэвэр болон нийгмийн халамжийн тэтгэвэрт үндэслэж байна [38].

Өнөөдөр олон эрдэмтэн судлаачид тэтгэврийн англи-саксоны сургаал дээр үндэслэсэн санхүүжүүлсэн тогтолцоог дэмжиж байгаа бөгөөд энэхүү тогтолцоо нь эдийн засгийн янз бүрийн салбар, мөн санхүүгийн салбарт хөрөнгө оруулалт хийж орлого бий болгохын тулд даатгалын эх үүсвэрийг санхүүжүүлэх явдал юм гэж үздэг. Санхүүжүүлсэн тогтолцоо нь хүн ам зүйн хүчин зүйлтэй холбоогүй, хамралтын хувьд хуваарилалтын тогтолцооноос бага боловч сул тал нь эдийн засгийн байдал, инфляцын түвшин, идэвхтэй хамрагдах хүн ам, улс орны санхүүгийн байдал зэргээс ихээхэн хамааралтай байдаг[39]. Дэлхийн улс орнуудын дийлэнх нь тэтгэврийн тогтолцоогоо хуваарилалт, хуримтлалын холимог зарчмаар хөгжүүлдэг бөгөөд тэдгээрийн хоорондын харьцаа нь улс орнуудын хөгжлийн түвшин, санхүүгийн байгууллагуудын хөгжил зэргээс хамаарна. Монгол улс тэтгэврийн тогтолцоогоо дэлхийн улс орнуудын жишигт нийцүүлэн олон давхаргат тогтолцоог бий болгох эрх зүйн зохицуулалтыг нэн даруй боловсруулан батлах шаардлага тулгарч байна. Монгол улсын тэтгэврийн даатгалын өнөөгийн тогтолцооны сул талууд болон Монголын эдийн засагт гарч байгаа өөрчлөлтүүдтэй уялдан тэтгэврийн тогтолцоонд хийвэл зохих шинэчлэлийн хэрэгцээ шаардлагыг Дэлхийн банкнаас 2012 онд тодорхойлон гаргасан байна. Үүнд: Тэтгэврийн тогтолцооны шинэчлэлийн хүрээнд дараах гурван давхаргат тогтолцоог санал болгосон [40].

I давхарга – Нийгмийн халамжийн тэтгэвэр болон нийгмийн даатгалын тэтгэврийн доод хэмжээг халж, даатгалыг тэтгэврийн хэмжээнээс нь хамааруулан хэмжээг тогтоох зорилтот бүлэгт чиглэсэн нийгмийн тэтгэврээр солих.

II давхарга – Шимтгэлд суурилсан нийгмийн даатгалын тэтгэвэр: Өнөөгийн нэрийн дансны тогтолцооны зарим параметрийг өөрчлөх (тэтгэврийн нас, шимтгэлийн хувь хэмжээ, индексжүүлэлт, аннуитын хүчин зүйл зэрэг), малчид, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид сайн дурын тэтгэврийн хуримтлалын тогтолцоонд хамруулах шаардлагатай.

III давхарга – Сайн дурын тэтгэврийн даатгал:

ОУХБ-аас гүйцэтгэсэн **"Ахмад настны нийгмийн хамгааллын тогтолцооны шинэчлэл болон малчид, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдэд зориулсан тэтгэврийн шинэ хөтөлбөрийн санхүүгийн үнэлгээ"** [41] судалгаанд тэтгэврийн насны хүн амын тоо хэмжээ нэмэгдэж, нийгмийн даатгалд хамрагдаагүй иргэд өндөр насны тэтгэвэр авч байгаа үр ашиггүй тогтолцоог өөрчлөхийн тулд бүх нийтийн, нэрийн дансны, тэтгэврийн орлогыг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн нэмэлт гэсэн гурван давхаргат тэтгэврийн тогтолцоог нэвтрүүлэх шаардлагатай гэж

дүгнэсэн. Судалгаанд гурван давхаргат тогтолцоог хэрэгжүүлэх боломж, тулгарч буй сорилт, эрсдэлийг судалж, шаардлагатай санхүүгийн үнэлгээг хийснээс гадна тэтгэврийн тогтолцоонд зохистой, урьдчилан таамаглахуйц байх зарчмуудыг хэрэгжүүлэх нь нэлээд төвөгтэй болохыг онцолжээ[42].

Table 1. 3-tier pension system consulted by the World Bank

№	Тэтгэврийн тогтолцоо	1 дэх давхарга	2 дэх давхарга	3 дэх давхарга
1	Чиг ??рэг	Албан ёсны т?рийн	Албан ёсны хувийн	Сайн дурын хувийн
2	Зорилго	Хувиарлалт, хамтын даатгал	Хуримтлал, хамтын даатгал	Хуримтлал, хамтын даатгал
3	Хэлбэр	Суурь тэтгэвэр	Байгууллагын тэтгэвэр	Байгууллагын тэтгэвэр эсвэл хувийн хадгаламж
4	Санх??жилт	Татварын шимтгэл	Зохицуулалтай б?рэн хуримтлал	Б?рэн хуримтлал

Source: World Bank. (2012) Pension Policy Reform Options. Ub.

Монгол улсад Нидерланд улсын гурван тулгуурт тэтгэврийн тогтолцоог судлан нэвтрүүлэх нь зохимжтой гэж үзэж байна. Гэвч тэтгэврийн шинэчлэлийг хийж, хуваарилалтын тогтолцооноос олон тулгуурт хуримтлалын тогтолцоонд шилжих нь манай улсын эдийн засаг, санхүүгийн чадавхи, хөгжил, эрх зүйн оновчтой зөв зохицуулалт, хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа, зохион байгуулалт зэргээс ихээхэн шалтгаална гэдгийг зохих байгууллагууд анхаарах шаардлагатай юм. Хуримтлалын тогтолцооны өгөөж нь тэтгэврийн сангийн хөрөгийг санхүүгийн эргэлтэнд хэрхэн зөв оруулсанаас ихээхэн шалтгаалах тул зах зээлийн хямралд илүү өртөх эрсдэлтэй байдаг. Татварын албанд хувийн тэтгэврийн сан удирдан ажиллуулахаар албан ёсоор бүртгүүлсэн эрх бүхий байгууллага даатгалын шимтгэлийн орлогыг татвараас чөлөөлүүлэх эрх зүйн зохицуулалт байхгүй байна. Монгол улсад хувийн тэтгэврийн сангийн үйл ажиллагаа, амь насны даатгалын үйл ажиллагаа эрхэлдэг байгууллагуудын дунд эхлэл төдий бөгөөд зарим аж ахуйн нэгж байгууллага ажилтнууддаа зориулсан тэтгэврийн нэмэлт механизм бий болгох эхлэл байгаа ч энэ нь татварын хөнгөлөлт эдлэх боломжгүй, хууль эрх зүйн зохицуулалтгүй байгааг зайлшгүй яаралтай шийдвэрлэх нь зүйтэй юм[43]. Тэтгэврийн хуваарилалтын тогтолцоог үе шаттайгаар хагас хуримтлалын тогтолцоонд аажмаар шилжүүлэх зорилгоор "Тэтгэврийн даатгалын шимтгэлийн нэрийн данс"-ны аргыг сонгож, "Тэтгэврийн даатгалын шимтгэлийн нэрийн дансны тухай" хуулийг 1999 онд баталжээ. Тэтгэврийн даатгалд даатгуулсан иргэнд тэтгэврийн даатгалын шимтгэлийн нэрийн данс нээх, уг дансны эхний үлдэгдэл, даатгуулагчийн төлсөн шимтгэл, хүүг тооцох, нэрийн данснаас тэтгэвэр тогтоон олгохтой холбогдсон харилцааг зохицуулж, 1960 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс хойш төрсөн даатгуулагчийн тэтгэврийг нэрийн дансны аргаар тооцож эхлэх ёстой байв[31].

Энэхүү хуулийг хэрэгжүүлэх зорилгоор "Тэтгэврийн даатгалын шимтгэлийн нэрийн данс нэвтрүүлэх талаар авах зарим арга хэмжээний тухай" УИХ-ын 1999 оны 43 дугаар тогтоол гарч, тэтгэврийн даатгалд даатгагдсан 1960 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдөр ба түүнээс хойш төрсөн Монгол Улсын иргэн, тус улсад байнга оршин суугаа гадаадын иргэн болон харьяалалгүй хүнд тэтгэврийн даатгалын шимтгэлийн нэрийн данс нээх, эхний үлдэгдэл, шимтгэлийг уг дансанд тооцохоор шийдвэрлэсэн[44] боловч өнөөдрийг хүртэл хэрэгжээгүй байна. УИХ-аар 2023 оны 7 сард батлагдсан Нийгмийн даатгалын ерөнхий хуулинд нэрийн дансанд шимтгэлийн хоёр хувийг байршуулж мөнгөжүүлэхээр тусган дээрхи хуулийг 2024 оны 1 сарын 1-ээс хүчингүй болгохоор шийдвэрлэжээ.

Table 4. Countries that have introduced the name account system[33]

№	Countries	Year of broadcast
1	Switzerland	1985
2	Great Britain	1986
3	Denmark	1990
4	Columbus	1993
5	Argentina	1994
6	Mexico	1997
7	Hungary	1998
8	Poland	1999
9	Hong Kong	2000
10	Italy	1992
11	Latvia	1995
12	Sweden	1999
13	Mongolia	1999

Эх сурвалж: https://www.worldbank.org/en/topic/socialprotection/brief/pensions-data

Дэлхий дахинд өнөөдөр тэтгэврийн дараах гурван төрлийн тогтолцоо үйлчилж байна.

1. Эв санааны нэгдлийн (Pay-As-You-Go буюу PAYG, Unfunded Pension Scheme)
2. Хагас хуримтлалын (Partial Funding)
3. Бүрэн хуримтлалын тогтолцоо (Full Funding) зэрэг болно[45].

Нийгмийн даатгалын хуваарилалтын буюу эв санааны зарчим (Pay as you go) нь даатгуулагчийн төлсөн шимтгэлийг одоогийн тэтгэврийг олгоход зарцуулдаг тул хуримтлагдсан хөрөнгө байдаггүй[35]. Харин даатгуулагч төлсөн шимтгэлээ тэтгэвэр хэлбэрээр буцаан авдаг учраас бүрэн хуримтлалын тогтолцоог илүү шударга гэж үздэг. Хуваарилалтын тогтолцоо буюу залуу үеийнхний төлсөн шимтгэлээр ахмад настнуудынхаа тэтгэврийг олгох, өөрөөр хэлбэл, орлогоороо зарлагаа нөхөх тогтолцоо бол хүн амын дийлэнх хэсэг нь залуу, ажилгүйдэл багатай, даатгуулагч, тэтгэвэр авагчдын тооны харьцаа тааламжтай нөхцөлд эерэг нөлөөтэй боловч хүн ам насжиж, тэтгэвэр авагчдын тоо нэмэгдэхийн хэрээр хуримтлалын тогтолцоонд шилжих шаардлагатай болж байна.

Дүгнэлт.

Баруун Европын орнууд аж үйлдвэржсэн нийгэмд шилжсэнээр байгаль орчны бохирдол, үйлдвэрлэлийн осол, ажлын байрны алдагдал гэх мэт дан ганц хувь хүний хүчээр шийдвэрлэх боломжгүй нийгмийн янз бүрийн эрсдэлүүд бий болж, үүрэг гүйцэтгэж ирсэн гэр бүлийн гэхээс илүү төрийн оролцоо шаардагдах нийгмийн асуудал болж эхэлсэн. Дэлхийн хөгжингүй орнууд 1990 оноос хуваарилалт, хуримтлал хосолсон олон тулгуурт тэтгэврийн тогтолцоог амжилттай хөгжүүлж, иргэд нь өтөл насандаа хангалттай тэтгэвэр авч боломжтой болсон байна. Монгол улс нийгмийн даатгалын хөгжлөөрөө дэлхийд тэргүүлэгч Швед зэрэг бусад улстай зэрэгцэн 1999 онд нийгмийн даатгалын тогтолцоондоо шинэчлэл хийж "Тэтгэврийн даатгалын шимтгэлийн нэрийн дансны тухай хууль"-ийг баталж, хуримтлалын тогтолцоонд шилжих алхмаа хийсэн боловч одоог хүртэл ахиц дэвшил гараагүй байна. Тэтгэврийн тогтолцоо өндөр хөгжсөн Япон, Ниерланд зэрэг улсын туршлагыг судлахад олон тулгуурт тэтгэврийн тогтолцоог хөгжүүлж, хуулиндаа 18-21 нас хүрмэгц албан журмын даатгалд заавал хамрагдах, хожуу тэтгэвэрт гарахыг дэмжиж тэтгэврийг нэмэгдүүлэх зэрэг хөшүүрэг байдаг. УИХ 2023 оны 7 сард Нийгмийн даатгалын ерөнхий хуулийг шинэчлэн баталж хуваарилалтын тогтолцооноос хуримтлалын тогтолцоонд шилжихээр шийдвэрлэж нийгмийн даатгалын шимтгэлийн 2 хувийг нэрийн дансанд шилжүүлэх, тэтгэвэр өвлөгддөг болох, жил бүр индексжүүлэх зэрэг зохицуулалт орсон нь ихээхэн дэвшил болсон. Дээрх шинэчилсэн хуулиар тэтгэврийн олон асуудлыг шийдсэн боловч төрийн зохицуулалт бүхий нийгмийн даатгалаас олгох тэтгэвэр болон хувийн тэтгэврийн хуулийг баталсан боловч хуульд тэтгэврийн 3 давхаргат тогтолцоог бүрэн тодорхойлж өгөөгүй байна. Шинэчлэн баталсан уг хуульд тэтгэврийг бодохдоо шимтгэл төлсөн 20 жилийг 45 хувиар, түүнээс илүү ажиллсан жил тутамыг 25 хувиар бодохоор, тэтгэвэрт гарсаны дараа хөдөлмөр эрхэлсэн жил тутамын нэмэгдэлийг анх тэтгэвэр тогтоосон цалин хөлснөөс сар тутам 0,125 хувиар бодож олгохоор заасан нь хожуу тэтгэвэрт гарах сэдэл, хөдөлмөрлөх идэвхид сөргөөр нөлөөлөхөөр зохицуулалт болсон гэж үзэж байна.

Ном зүй.

1. Л.Авирмид. БНМАУ-ын хөдөлмөрийн эрх зүйн үндэс Уб. 1976
2. О.Жамбалдорж. БНМАУ-ын нийгэм хангамжийн эрх зүй.Уб. 1982.
3. Ц.Дашдондог. Монгол Улсын нийгмийн даатгалын тогтолцоог сайжруулах асуудал. Уб. 2006.
4. Marina Dimitrijević, Goran Obradović. Funding Social Insurance. Facta Universitatis. Series: Law and Politics Vol.3 , No1, 2005
5. Г.Бурмаа. Монгол Улсад амьдралын даатгалыг хөгжүүлэх асуудал. Уб.
6. Д.Ванданмагсар, Ц.Сүхбаатар. Нийгмийн даатгалын үүсэл хөгжил, шинэчлэл. Уб
7. Карл Маркс (1818-1883) "Капитал", "Хөлсний хөдөлмөр ба капитал" .Уб.
8. Д.Рикардо (1776-1823) "Өртгийн үндэс-хөдөлмөр" гэдэг бүтээл дэх хуваарилалтын онол", Уильям Бевериджийн "Комиссын 1944 оны тайлан"
9. С.Бэндер (1997) "Тэтгэврийн шинэчлэл: шилжилтийг удирдахуй" илтгэл
10. Marina Dimitrijević, Goran Obradović. Funding Social Insurance.
11. The Chinese Pension System. Hanming Fang. Jin Feng.
12. Гайдар.Е.Т "История пенсий\зарубежный опыт, пенсионная система, пенсионный возраст"
13. В.С.Андреев."Право социального объеспечения". М, 1998г
14. Захаров М. Л, Тучкова Э. Г. "Право социального обеспечения России" 2004 г
15. Пенсия /Скачкова Г.С./ Большая российская энциклопедия : [в 35 т.] гл. ред. Ю. СОсипов. М. Большая российская энциклопедия, 2004—2017.
16. Монгол хэлний их тайлбар толь https://mongol-toli.mn/dictionary
17. Ожеговын орос хэлний тайлбар толь. Ожегов.С.И (1900-1964). http://www.ozhegov.com/words/
18. С.Нарангэрэл. Эрх зүйн эх толь бичиг. УБ. 2011 он. 465 дэх тал
19. Өндөр насны тэтгэврийн тогтолцооны өнөөгийн байдал. Судалгааны тайлан. Уб.2019 он. Удирдлагын акедеми.
20. Europian Parliament Directorate General Poliies, 2014, p. 10
21. П.А.Ватник.Теория риска. Москва.2010 г.стр 5
22. Эрүүл мэндийн даатгалын гарын авлага. Уб. 2007 он. 4 дэх тал
23. Аристотель. (2003) Улс төр. (орч. Даш-Ёндон Б.) Уб. 68 дэхь тал
24. Найжель Др. (2006) Чөлөөт нийгмийн үндсэн зарчмууд (монгол орчуулга). Уб. 6 дэх тал
25. Намсрай Б. (1999) Эдийн засгийн онолын түүх. Улаанбаатар хот. 89-96-р тал
26. Даш С., Чимэд Ү. (1980) Марксизмын өмнөх эдийн засгийн онолын сэтгэлгээний түүхэн хөгжилт. Улаанбаатар хот. 137 дэх тал

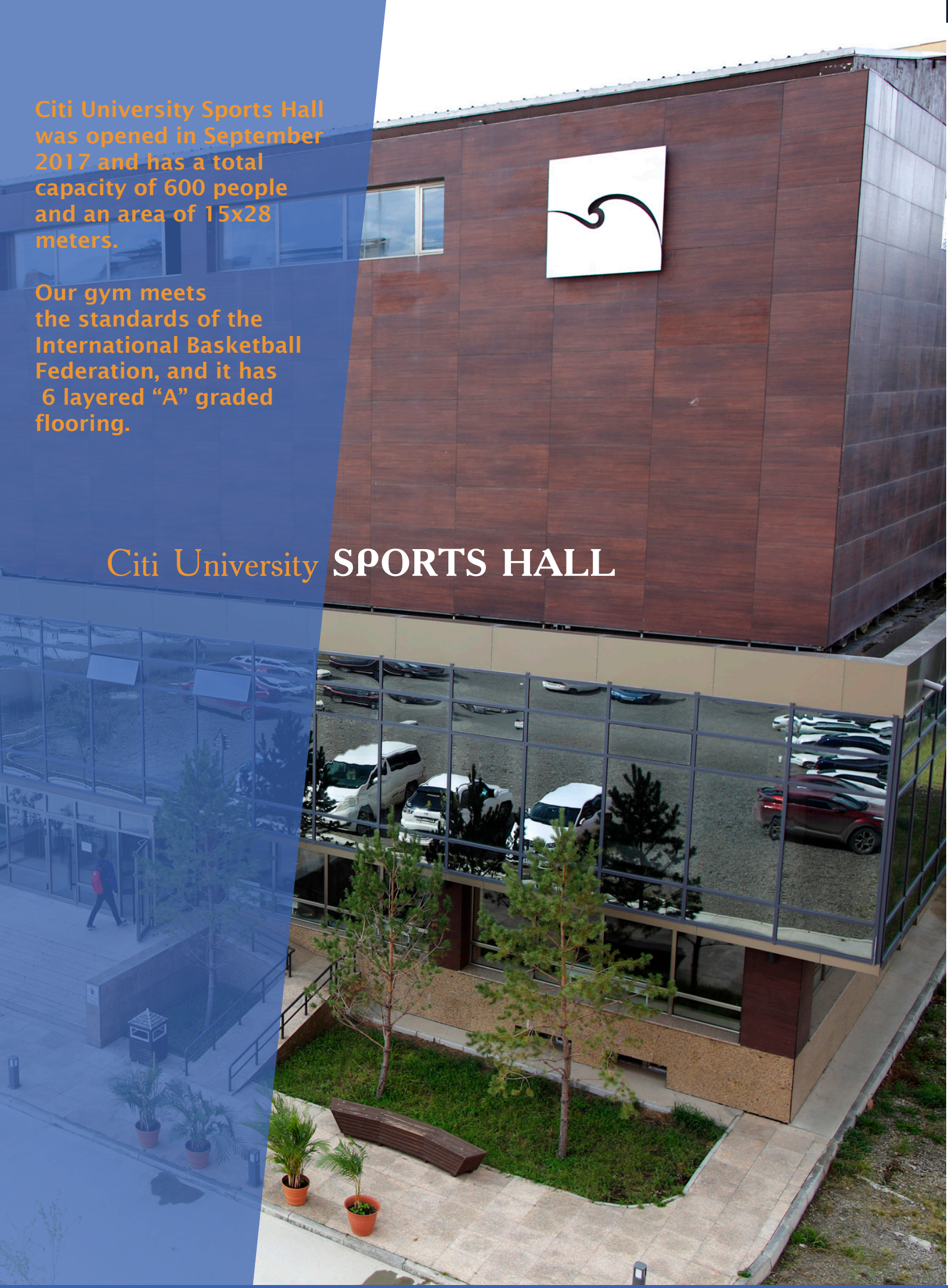
27. Маркс К. (1956) Хөлсний хөдөлмөр ба Капитал. Улаанбаатар хот. 74 дэх тал
28. Маркс.К, «Критика готической программы»https://www.marxists.org/
29. Бэндер С. (1997) Тэтгэврийн шинэчлэл, шилжилтийг удирдахуй (УИХцын нийгмийн бодлогын байнгын хорооны ажлын хэсэгт танилцуулсан илтгэл) Уб.10-25 дэх тал
30. Автор статьи. Антс Вилл. Изначально стстья опубликована в журнале "Инвестируй" в 2015 году
31. Б.Болдбаатар. Нийгмийн даатгалын тогтолцооны өнөөгийн байдал, даатгалын хүрээг өргөжүүлэх арга зам. Судалгааны ажлын эмхэтгэл. Монгол банк. 2019 он.
32. Miller , Pension system of Great Britain. New York, 2008- P . 61.
33. Marina Dimitrijević, Goran Obradović. Funding Social Insurance. Facta Universitatis. Series: Law and Politics Vol. 3, No1, 2005, pp. 53 – 61
34. Гаднын орнуудын хувийн тэтгэврийн тогтолцоо. Их Британи. https://www.tus.mn/?p=789
35. Тенденции и перспективы развития пенсионных систем в зарубежных странах https://articlekz.com/article/18586
36. "Norway's sovereign-wealth fund passes the $1trn mark". The Economist. 21 September 2017 https://www.tus.mn/?p=389 The need to develop a private pension system
37. "The fund". Archived from the original on 31 May 2017. Retrieved 10 January 2017 https://www.nbim.no
38. Тэтгэврийн бодлогын шинэчлэлийн хувилбарууд. Дэлхийн банкны тайлан. 2012 он.
39. Дэлхийн банкны "Тэтгэврийн шинэчлэлийн үндсэн ойлголтууд" цуврал. Тэтгэврийн даатгалд хамрагдалт
40. Холзмэнн Р.(2006) Old Age Income Support in the 21st Century, World Bank. p.35
41. Дэлхийн банк.(2012) Тэтгэврийн бодлогын шинэчлэлийн хувилбарууд. Уб хот. 35-55 дэх тал
42. Д.Гантулга. Тэгээд яаж шинэчлэх вэ? Тэтгэврийн шинэчлэл цуврал №3 Нийтлэл 10 сарын 31, 2016
43. Өндөр насны тэтгэврийн тогтолцооны өнөөгийн байдал. Судалгааны тайлан. Уб.2019 он. 27 дэх тал
44. Дэлхийн банкны "Тэтгэврийн шинэчлэлийн үндсэн ойлголтууд" цуврал. 2012 он. 22 дэх тал
45. Өндөр насны тэтгэврийн тогтолцооны өнөөгийн байдал. Судалгааны тайлан. Уб.2019 он. 8 дэх тал

Citi University Sports Hall was opened in September 2017 and has a total capacity of 600 people and an area of 15x28 meters.

Our gym meets the standards of the International Basketball Federation, and it has 6 layered “A” graded flooring.

Citi University SPORTS HALL

https://www.citi.edu.mn/en/citisport/

Teng Zhenzhen, J.Dolgorsuren
Teng Zhenzhen: Guang Zhou College of Applied scientific, Ph.D student of CITI University, No.432 Zhu Cun Avenue East, Zengcheng District, Guangzhou City, Guangdong Province, China, 511370, 13602449937
J.Dolgorsuren, CITI University, Denver street,141990 Ulaanbaatar, Mongolia, 00976+99131936

DESIGN OF CULTURAL AND CREATIVE PRODUCTS FOR GUANGZHOU'S HE XIAN'GU BASED ON CULTURAL TOURISM INTEGRATION

KEY WORDS: CULTURAL TOURISM INTEGRATION, SPSS ANALYSIS, FOLKLORE, CULTURAL AND CREATIVE DESIGN

ABSTRACT

Objective: To identify the visual symbols and categories of cultural and creative products based on the legend of He Xian'gu in Guangzhou, and to find methods and pathways for integrating this culture into the tourism industry.
Method: Using quantitative analysis, we conducted a questionnaire survey among tourists visiting the He Xian'gu scenic area in Guangzhou. We aimed to identify the types of products that can be integrated into cultural tourism based on the legend of He Xian'gu. Guided by semiotic theory, symbolism theory, and consumer psychology theory, we designed images that best reflect the cultural connotations of the legend and applied them to the tourism products that tourists are most likely to purchase.
Conclusion: The categories of cultural and creative products for the legend of He Xian'gu in Guangzhou should focus on local specialty packaging, souvenirs, and promotional products. The main images that make up the design of these products should represent the cultural meanings of "Harmony," "Filial Piety," "Longevity," and "Love" inherent in the legend of He Xian'gu. By visualizing these stories and applying them to appropriate tourism products, the integration of culture and tourism can be achieved.

INTRODUCTION

The legend of He Xian'gu in Guangzhou is a folklore that radiates from southern China to parts of Southeast Asia. Originating in the Tang Dynasty (618-907 AD), it has evolved and been passed down for over a thousand years, forming a narrative system primarily focused on "He Xian'gu of Guangzhou and Hanging Greens." This legend embodies the worldviews, philosophies of life, and values of the people in this region. In 2009, it was included in the third batch of Guangdong Province's Intangible Cultural Heritage list.

1.Analysis of the Current State of Development of the Legend of He Xian'gu in Guangzhou

Over the years, the legend of He Xian'gu in Guangzhou has evolved and slowly formed a narrative system that includes historical relics. The main content consists of stories involving He Xian'gu and the local area of Zengcheng as well as surrounding cities. These stories center around themes such as filial piety toward parents, healing the sick, love for one's hometown, and living a long, healthy life. Each story is rich in plot and linguistic description, specifically embodying the cultural meanings of "Harmony," "Filial Piety," "Longevity," and "Love" that are integral to the legend of He Xian'gu in Guangzhou. With the advent of the visual era, the modes of transmission for oral folklore have also changed. Particularly in the 21st century, with the nation placing increased emphasis on the protection of intangible cultural heritage, the legend of He Xian'gu in Guangzhou has entered the public eye through various "performances and exhibitions."

Since 2010, the Zengcheng District Government has organized multiple events in the He Xian'gu scenic area, including cultural performances, sacrificial ceremonies, and local snack exhibitions, under the titles "He Xian'gu Temple Fair" and "Guangzhou (Zengcheng) He Xian'gu Cultural Tourism Festival." These events focus on "cultural performances" as the core of cultural tourism. However, the product offerings of this kind of tourism are too narrow and time-limited, with just a few days of activities per year, making it hard to sustain interest. Moreover, there are no related iconic products for He Xian'gu, making it difficult to resonate with tourists visually and psychologically. Practical experiences have repeatedly shown that composite cultural tourism products have a stronger appeal to consumers [1]. However, looking at the tourism market for He Xian'gu in Guangzhou, aside from brief performances during cultural tourism festivals, there are no significant flagship products.The essence of cultural tourism integration is for culture and tourism to realize value coupling in a shared market through product integration, industry formation, and element clustering. Product integration is the foundation of cultural tourism integration, and large-scale cultural tourism complexes that include dining, lodging, entertainment, shopping, sightseeing, and experiential activities around a single cultural theme vividly represent the product-level integration of cultural tourism[2]. The cultural value of the "Legend of He Xian'gu in Guangzhou" needs to find suitable products for integration.

2. Positioning of Cultural and Creative Product Design Based on the Legend of He Xian'gu in Guangzhou

To more precisely design cultural and tourism products based on the "Legend of He Xian'gu in Guangzhou," the author conducted a survey using questionnaires among tourists visiting the He Xian'gu scenic area in Guangzhou. The survey collected information on tourists' "travel objectives," "shopping categories," "level of familiarity with the legend of He Xian'gu," and "willingness to purchase He Xian'gu cultural and creative products," among other aspects. A total of 108 questionnaires were distributed, and 108 valid questionnaires were received in return. Aside from questions related to gender, age, and region of origin, the questionnaire employed a Likert scale for question design. Data analysis was conducted using IBM SPSS Statistics Version 28.0.0.0(190).

1 Wang Xiuwei. From Interaction to Symbiosis: The Structural Dimensions, Evolutionary Logic, and Development Trends of Cultural Tourism Integration. Journal of Southwest University for Nationalities (Humanities and Social Sciences Edition), Vol. 42, No. 5, 2021, pp. 29-36.

2 Wang Xiuwei. From Interaction to Symbiosis: The Structural Dimensions, Evolutionary Logic, and Development Trends of Cultural Tourism Integration. Journal of Southwest University for Nationalities (Humanities and Social Sciences Edition), Vol. 42, No. 5, 2021, pp. 29-36.

2.1 Analysis of Tourist Survey Questionnaire in the He Xian'gu Scenic Area of Guangzhou

The data shows that the male to female ratio among tourists participating in the survey was 45.4% and 54.6% respectively. Tourists under the age of 45 accounted for 90.7%. When analyzing the age data of the tourists, there was no statistically significant difference compared to the corresponding data for China's overall tourism market from the Forward Industry Research Institute, which is 85.1%. This shows a clear trend toward younger tourists.

In order to analyze tourists' intention to purchase He Xiangu's cultural and creative products, first of all, we need to find out which variables are related to tourists' intention to purchase He Xiangu's cultural and creative products from all the questions. We combined the variables "familiarity (FAM)" for "the extent to which tourists know the legend of He Xiangu" and "the extent to which tourists hear the story of He Xiangu in the local area". The two variables "Story-telling (STO)" are added together to generate a new composite variable "comprehensive cultural familiarity (SYN)", which is used as a variable to measure the degree of tourists' knowledge of He Xiangu culture, It is used to analyze the relationship between tourists' knowledge of He Xiangu and their willingness to purchase cultural and creative products. Then, the variable "agricultural products' willingness (FAR)", which is a measure of "tourists' intention to purchase agricultural products with He Xiangu logo", and the variable "souvenirs' willingness (CUL)", which is a measure of "tourists' intention to purchase souvenirs with He Xiangu logo", are used to analyze the relationship between tourists' knowledge of He Xian Gu and their willingness to purchase cultural and creative products. The two variables are added together to create a new composite variable "willingness to purchase He Xiangu cultural and creative products (SYP)", which is used as a measure of tourists' comprehensive willingness to purchase He Xiangu cultural and creative products.

We used Kruskal-Wallis 1-way ANOVA and Mann Whitney U to test the variable "willingness to purchase (SYP)" as a Test Variable and other variables as Grouping Variables (Tables 1 and 2).

Table 1 Kruskal-Wallis 1-way ANOVA(N=108.df=4)

Test Variable: willingness to purchase He Xiangu cultural and creative products(SYP)

Grouping Variables	Original hypothesis	Significance[a,b]	Decision
age(AGE)	The distribution of the combined willingness degree of tourists to buy cultural and creative products of He Xiangu is the same in the category of tourists' age.	0.038	The original hypothesis is rejected.
region(REG)	In the category of tourists' origin, the distribution of tourists' overall willingness to purchase He Xian Gu's cultural and creative products is the same.	0.483	The original hypothesis is retained.
Purpose of travel(PUR)	The distribution of tourists' overall willingness to purchase He Xiangu's cultural and creative products is the same among the categories of tourists' purpose of travel.	0.019	The original hypothesis is rejected.
He Xiangu scenic spot intention goods (PRH)	In the category of He Xian Gu scenic spot intention goods, the distribution of tourists' comprehensive willingness degree to purchase He Xian Gu cultural and creative products is the same.	0.011	The original hypothesis is rejected.
Comprehensive cultural familiarity (SYN)	In the category of tourists' comprehensive familiarity with He Xiangu culture, the distribution of tourists' comprehensive willingness to purchase He Xiangu cultural and creative products is the same.	0.000	The original hypothesis is rejected.

a. Significance level is .050.b. Shows asymptotic significance.

Table 2 Mann Whitney U (N=108)

Test Variable: willingness to purchase He Xiangu cultural and creative products (SYP)

Grouping Variables	Original hypothesis	z	Asymptotic saliency (two-tailed)	Decision-making
Gender(GEN)	The distribution of the degree of willingness to purchase He Xiangu's cultural and creative products is the same in the category of visitors' gender.	-0.463	0.643	The original hypothesis is retained.

The post hoc test results were as follows:

The purpose of tourism (PUR), the intention goods of He Xiangu scenic spot (PRH), and tourists' comprehensive familiarity with He Xiangu (SYN) are the factors related to the willingness degree of tourists to buy He Xiangu cultural and creative products, and we need to launch a detailed analysis of these variables in order to more accurately find the categories of He Xiangu cultural and creative products that meet tourists' psychological expectations.

1). Purpose of tourism (PUR):

We performed a chi-square test on the categories of tourists' tourism purposes to Guangzhou He Xiangu Scenic Area to test the randomness of the survey results, and the chi-square value of the test result was 49.5, with significance less than 0.001, suggesting that the data of each category were not randomly distributed. The survey data showed that nearly 40% of all tourists, who were young and middle-aged, had the purpose of learning about history and culture, occupying the first place among the various tourism purposes (Figure 1)

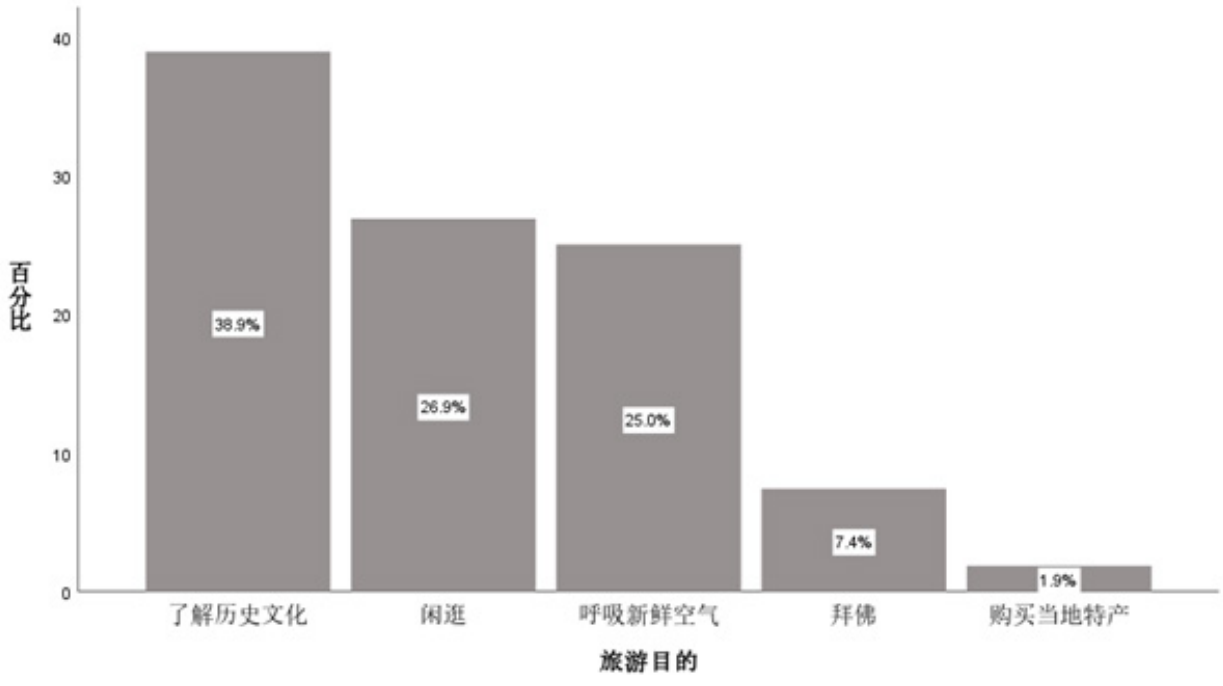

Figure 1 The proportion of tourists' tourism purposes in Guangzhou He Xiangu Scenic Spot

2).Intention to buy He Xiangu product categories (PRH)

The top three percentages in the selection of the types of goods intended to be purchased in He Xiangu scenic spot are, respectively, the local specialty dry goods category with 30.6%, the traditional snack category with 28.7%, and the souvenir category with 25% (see Figure 2). According to the results of Bonferroni test, the tourists who tended to buy local souvenirs in the first place were statistically significantly more willing to buy products with the He Xiangu logo than those who chose to patronize local snack stores in the second place; the tourists who wished to buy the desired souvenirs in the third place were not

statistically significantly different from those who tended to buy local souvenirs in the acceptance of products with the He Xiangu logo. There is no statistically significant difference in the acceptance of products with the He Xiangu logo and those who tend to buy local souvenirs.

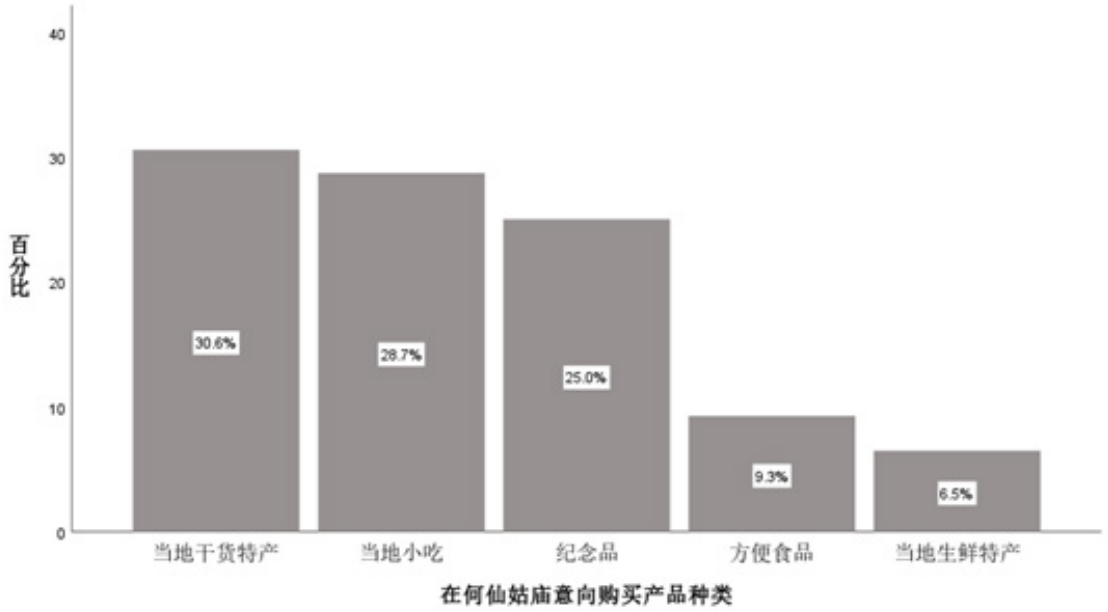

Figure 2 Visitors in Guangzhou He Xian Gu scenic spot intends to buy product categories

3) Visitors' comprehensive familiarity with He Xiangu (SYN)

Table 3 Spearman correlation test table

		Tourists' comprehensive willingness to purchase products with He Xian Gu logo (SYP)
Tourists' comprehensive familiarity with He Xian Gu culture (SYN)	Correlation coefficient	.532**
	Significance (two-tailed)	0.000
	N	108

**. At the 0.01 level (two-tailed), the correlation is significant.

The results of the correlation analysis show that there is a positive and strong correlation between tourists' comprehensive familiarity with He Xiangu culture and tourists' comprehensive willingness to purchase products, suggesting that as tourists' familiarity with He Xiangu culture increases, tourists' willingness to purchase products with the He Xiangu logo increases accordingly (see Table 3).

Since there is a strong positive correlation (r=0.532) between the variable of tourists' comprehensive cultural familiarity (SYN) and tourists' comprehensive willingness to purchase products (SYP), we return the two calculated variables to the original variables and again use Spearman's correlation analysis to conduct cross-correlation analysis on these four original variables, and the results show that there are moderate to strong positive correlations between the two original variables concerning tourists' familiarity with the culture of He Xiangu and the two original variables concerning tourists' willingness to purchase products with the He Xiangu logo, suggesting that as tourists' knowledge of the legend of He Xiangu (FAM) increases and/or as tourists hearing about the introduction of the story of He Xiangu (STO) locally increases, tourists' willingness to purchase cultural products with the He Xiangu logo (CUL) and agricultural products with the He Xiangu logo (FAR) will both increase accordingly (Table 4).

Table 4 Correlation Cross-tabulation

		Willingness level of buying Hexiangu logo cultural products(CUL)	Willingness level of buying Hexiangu logo farm products(FAR)
areness level of HeXiangu legend(FAM)	Correlation coefficient	0.36	0.452
	Significance	< 0.001	< 0.001
g locally introduced vel of HeXaingu stories(STO)	Correlation coefficient	0.523	0.453
	Significance	< 0.001	< 0.001
	N	108	108

2.2 Conclusions from the Questionnaire Analysis on Cultural and Creative Products Based on the Legend of He Xian'gu in Guangzhou

According to the results of the questionnaire analysis, the tourists show a trend towards youthfulness. They are relatively interested in the historical and cultural aspects of tourist destinations, and the culture of the destination is a major factor attracting them to visit and shop. This lays the foundation for the integration of cultural tourism based on the Legend of He Xian'gu in Guangzhou.

The main products that tourists purchase in the scenic area are local specialty dried goods, traditional snacks, and souvenirs. The culture of the Legend of He Xian'gu in Guangzhou can be integrated with these types of products.

There is a positive relationship between the level of understanding of the Legend of He Xian'gu in Guangzhou and the willingness to purchase cultural and agricultural products with He Xian'gu branding. The higher the level of understanding of the legend, the more willing tourists are to purchase products that bear the He Xian'gu branding. Therefore, when considering He Xian'gu cultural and creative products, the categories for promotional products should be taken into account.

3.Sources of Symbols for Cultural and Creative Products Based on the Legend of He Xian'gu in Guangzhou

American cognitive psychologist Donald A. Norman divides emotional design into three parts: "visceral, behavioral, and reflective." That is, the products we design must first be appealing at the visceral level to the user's cognitive perceptions in order to trigger purchasing behavior, thereby satisfying the user's emotional needs[1]. Therefore, the cultural and creative design based on the Legend of He Xian'gu in Guangzhou needs to extract symbols that best represent the content of the legend.

3.1 Symbol Extraction for Character Image Design

Character image design includes not just the design of the character's shape, but also the design of their clothing, hairstyle, and accessories. In the Legend of He Xian'gu in Guangzhou, the most core character is undoubtedly He Xian'gu herself. The cultural and creative products based on this legend must design a character image that best fits He Xian'gu's personality. Specific textual descriptions can be found in relevant historical literature. For example, in the stele inscription "Zengcheng He Xiangu Shenying Ji" by Li Deyang, the Deputy Governor of Guangdong during the Wanli period of the Ming Dynasty, he describes He Xian'gu whom he saw in his dream as "around 17 or 18, with neatly combed hair, a round face, wearing green and red garments, and having an exceptional jade-like complexion, unlike anything of this world"[2]. This text not only describes He Xian'gu's age and face shape but also records her clothing and skin color, making it an important reference for the design of He Xian'gu's character image. Furthermore, many historical texts note that He Xian'gu was born during the Tang Dynasty, so the makeup styles of the Tang period can serve as important references for the design of He Xian'gu's character image.

3.2 Extraction of Scenic Symbols

In the Legend of He Xian'gu in Guangzhou, He Xian'gu is intricately intertwined with numerous local plants, scenery, and characters, forming multiple stories with local characteristics. If a story is to be explained with a single image, the content of the image must represent the most significant elements of the story. Therefore, the visual symbols in the cultural and creative products based on the Legend of He Xian'gu are the visualized results of its representative stories.

The legend of "Guangzhou He Xian'gu and Gua Lü" (Hanging Green) is the longest-standing and most widely spread story within the He Xian'gu legend sys-

1 Norman D A. Emotional design: People and things[J]. Retrieved February, 2005, 1.

2 Jiangnan Tongzhi, Volume 150, People Chapter, 2005, Wenjing Pavilion Siku Quanshu, Volume 173, Beijing, China: Commercial Press.

tem in Guangzhou. It describes the origin of a unique local fruit variety in Zengcheng. According to the legend, after He Xian'gu became an immortal, she descended to her hometown Zengcheng one day. In the evening, she saw the beautiful scenery of the lychee orchard and sat on a lychee tree to embroider some shoes. She lost track of time while embroidering, and by the time she realized it, dawn was breaking. She quickly packed up her needle and thread and left a strand of green thread hanging on the lychee tree. Later, the fruits from this tree were found to have a green thread wrapped around them. This variety of lychee was named "Gua Lü" (Hanging Green), and locals believe it was a gift from He Xian'gu to express her love for her hometown. Not only does this variety differ in appearance from other lychees, but its taste is also exceptionally sweet and fragrant. During the Qing Dynasty (1636-1911), it became a royal fruit. In 2002, a "Zengcheng Gua Lü" was auctioned for 555,000 RMB and made it into the Guinness World Records, increasing its fame and influence. Therefore, this story is the primary source of visual symbols for cultural and creative products based on the Guangzhou He Xian'gu legend.

Of course, there are many other stories within the Guangzhou He Xian'gu legend system that express themes of "filial piety," "love," and "harmony." For instance, "Guangzhou He Xian'gu and the Immortal Peach on the Tile" represents the culture of "filial piety." We can fully explore the deeper meanings conveyed by these stories and extract relevant symbols to form the imagery of cultural and creative products.

4. Guangzhou He Xian'gu Legend Cultural and Creative Product Category Design

4.1 Local Specialty Packaging Design

As for local specialties, the external form of their culture can mainly be reflected in packaging design. The cultural resources or traditions that have accumulated within a region serve as an inexhaustible source of inspiration for local specialty packaging design. Mr. Gadd of the UK once said, "A successful packaging design can quickly convey product information to consumers and attract customers from 4 meters away." This indicates that in addition to its basic function of protecting the product, product packaging also plays a significant role in reflecting brand philosophy and conveying cultural connotations. Incorporating the legend of He Xian'gu into the packaging of local specialties not only enables the product to have the ability to "tell a story," but also reflects unique local culture, aligning with people's objectives for cultural tourism.

The legend of Guangzhou's He Xian'gu mainly targets the packaging design of local specialty dried goods like dried lychee and dried longan. Illustrations from the "Legend of Guangzhou He Xian'gu and Gua Lu (hanging green)" are applied to different sizes of dried lychee packaging boxes (see Figure 3). At the same time, the Zengcheng District has been consistently dedicated to the industrial upgrading of specialty agricultural product processing. It has gradually transitioned from initial processing to deep processing, forming a series of specialty products like vegetable noodles, fruit jams, lemongrass hydrosol essential oil, and lychee wine. Using He Xian'gu cultural symbols for packaging is the best approach for promoting He Xian'gu culture in the region and facilitating the integration of culture and tourism at the grassroots level.

Figure 3 Dried Lychee Speciality Packaging Box Design in Different Sizes

4.2 Design of Specialty Souvenirs

While local specialties and local foods with practical use are often purchased by tourists as souvenirs, tourists usually also buy a type of narrow-sense souvenir that de-emphasizes practical use but highlights collectible or cultural value. The history of souvenirs may be as ancient as travel itself; they are the material outcomes of cross-cultural encounters involving trade, pilgrimage, and tourism[3]. Evidence confirms that as far back as the Hellenistic period (around 300 BC), travelers would break off small pieces of statues or buildings to take home as souvenirs. To protect the originals, early artisans invented substitutes made of clay and soil, selling them piece by piece[4]. This activity underscores the significance of souvenirs for travelers. They serve as tangible evidence of a visit to a specific place or as a display of the unique social and cultural aspects of a locale[5] and stimulate memories and associations related to the tourist destination, providing psychological comfort and symbolism. Therefore, souvenirs must incorporate strong symbolic information from the tourism destination to transform intan-

3 Feijs L, Kyffin S, Young B. Design and semantics of form and movement. Northumbria University, Newcastle, 2007.

4 Museum für Angewandte Kunst Frankfurt (Ed.). Der Souvenir. Erinnerung in Dingen von der Reliquie zum Andenken. Frankfurt: Wienand Verlag, 2006: 72.

5 Olalere F E. Importance of product attributes for souvenir purchase preferences: A viewpoint of foreign tourists in South Africa. African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure, 2017, 6(3): 1-10.

gible experiences into tangible memories.

Each era produces its own style of souvenirs, from mini industrial models of the Eiffel Tower in the early years, to plush toys featuring Disney animated characters later on, and more recently, blind boxes and collectible figures that have gained global popularity. The design of souvenirs based on the Guangzhou He Xiangu legends should also align with the aesthetic preferences of contemporary young people. Phone cases, blind boxes, and ornaments are all good choices.

4.3 Promotional Product Design

In the analysis mentioned earlier, there is a positive correlation between tourists' awareness of the He Xiangu legends and their purchase of related cultural products. This suggests that we need to design promotional categories for the He Xiangu cultural brand. Brand awareness represents the strength of the brand's presence in the target audience's mind[6]. When a product label becomes sufficiently popular, its promotion can spread like wildfire[7]. Therefore, promotional products are crucial.

Although our physical product designs have served a promotional role for He Xiangu culture to some extent, building a brand in tourists' minds still requires a multi-dimensional display of cultural symbols. Urry, in his book "The Tourist Gaze 3.0," posits that once an image of the tourist destination lingers in the viewer's mind, they will have the desire to visit the real scenes depicted in comics, animations, movies, live-action shows, games, etc[8]. Therefore, the IP image of the He Xiangu legends can extend to various domains. For example, promotional brochures for tourist attractions, welcome signs, admission tickets, picture books, and comic books can all incorporate elements of He Xiangu's symbolism. Additionally, mascots can be designed to be displayed at tourism festivals, tourism trade shows, or other events to offer a more diversified presentation of the He Xiangu cultural brand.

5. Conclusion

The integration of culture and tourism is not merely about forcibly combining the two; the core of tourism development lies in the interpretation of symbolic elements[9]. Culture serves as the source of these symbols, and the scope and type of cultural symbols applied are key factors in determining whether cultural-tourism products will be favored by tourists.The creative product categories related to the legends of He Xiangu in Guangzhou should focus on local specialty packaging, souvenirs, and promotional products that tourists are interested in. The main imagery for these creative product designs should embody the cultural essence of the He Xiangu legends, which includes themes of "harmony," "filial piety," "longevity," and "love." By visualizing these stories and incorporating them into appropriate tourism products, the objective is to advance the integrated development of both the industry and value aspects of cultural-tourism, ultimately achieving mutual growth for both culture and tourism.

6 Occhi, D. Kumamon: Japan's Surprisingly Cheeky Mascot (A. Freedman & T. Slade, Eds.)[J]. In Introducing Japanese Popular Culture(Routledge). 2017:14-23.

7 Roger VANGS. Attracting International Tourists through Mascot Awareness[D]. Ritsumeikan Asia Pacific University, 2019.

8 Urry, J., & Larsen, J. The Tourist Gaze 3.0[M]. London: SAGE Publications, 2011.

9 Liu Yang, Xiao Yuanping. Logic and Transformation of Cultural-Tourism Integration—Based on the Investigation of Tianlong Tunpu (1998-2018)[J]. Enterprise Economy, 2020(04): 129-137.

СИТИ Их сургууль
Веб сайт: www.citi.edu.mn
Холбоо барих утас: 77442244
И-мэйл: info@citi.edu.mn

Б.Одонгэрэл. Хууль зүйн доктор, дэд профессор.
СИТИ Их сургуулийн Хууль зүйн сургуулийн захирал
И-мэйл: odongerelbiraa@gmail.com

БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ЭСРЭГ ГЭМТ ХЭРГИЙН ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ, ХОХИРОЛ ХОР УРШИГТ ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ ХИЙХ НЬ

Түлхүүр үг: хууль бус ашигт малтмал хайх, ашиглах, олборлох, химийн хорт аюултай бодис, хуулийн этгээдийн эрүүгийн хариуцлага, давхар хариуцлага, ялын үр нөлөө, хохирол, хор уршиг

ХУРААНГУЙ

БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ЭСРЭГ ГЭМТ ХЭРЭГ ҮЙЛДЭГДЭХ ЯВДАЛ МОНГОЛ УЛСАД ТӨДИЙГҮЙ ХҮН ТӨРӨЛХТӨНИЙ ӨМНӨ ТУЛГАМДАЖ БУЙ АСУУДЛЫН НЭГ БОЛСООР БАЙНА. ЭНЭ ТӨРЛИЙН ГЭМТ ХЭРГИЙН УЛМААС УЧИРЧ БУЙ ХОХИРОЛ, УРШГИЙН ХЭМЖЭЭ Ч БУСАД ГЭМТ ХЭРЭГТЭЙ ХАРЬЦУУЛАХАД ӨНДӨР БАЙГААГ АНХААРАХ НЬ ЗҮЙТЭЙ. ИЙМД ЭНЭХҮҮ ИЛТГЭЛЭЭР БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ЭСРЭГ ҮЙЛДЭГДЭЖ БУЙ ГЭМТ ХЭРГИЙН ЭРҮҮГИЙН ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ, ШҮҮХЭЭР ШИЙДВЭРЛЭЖ БАЙГАА ХЭРЭГ МАРГААНД ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ ХИЙХ ЗАМААР ЦААШИД АНХААРАХ АСУУДЛЫГ ИЛРҮҮЛЭН, ОНОЛ ПРАКТИКТ БОЛОВСРОНГУЙ БОЛГОХ АРГА ЗАМЫГ НЭЭН ИЛРҮҮЛЭХЭЭР ЗОРИЛОО. ЯЛАНГУЯА ХАМГИЙН ӨНДӨР ХОХИРОЛ, ХОР УРШИГ УЧРУУЛЖ БУЙ ХУУЛИЙН ЭТГЭЭДИЙН ЗҮГЭЭС ҮЙЛДЭГДЭЖ БУЙ ХУУЛЬ БУСААР АШИГТ МАЛТМАЛ ХАЙХ, АШИГЛАХ, ОЛБОРЛОХ, ХИМИЙН ХОРТ АЮУЛТАЙ БОДИСЫГ ЭРГЭЛТЭД ОРУУЛАХ, ХУУЛЬ БУСААР МОД БЭЛТГЭХ ГЭСЭН 3 ТӨРЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ГЭМТ ХЭРГИЙГ ШИЙДВЭРЛЭЖ БУЙ ШИЙТГЭХ ТОГТООЛД ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ ХИЙСЭН НЬ ЭНЭХҮҮ СУДАЛГААНЫ АЖЛЫН ҮНДСЭН ХЭСЭГ НЬ БОЛСОН ЮМ. СУДАЛГААНЫ ҮР ДҮНГЭЭР БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ЭСРЭГ ГЭМТ ХЭРЭГ ҮЙЛДСЭН ЭТГЭЭДЭД ОНОГДУУЛЖ БУЙ ЯЛЫН ХЭМЖЭЭ БАГА, ҮҮНИЙ УЛМААС ҮР НӨЛӨӨ БАГАТАЙ, ХӨӨН ХЭЛЭЛЦЭХ ХУГАЦАА ДУУССАН ҮНДЭСЛЭЛЭЭР ХЭРГИЙГ ХЭРЭГСЭХГҮЙ БОЛГОЖ БУЙ ПРАКТИК ТҮГЭЭМЭЛ, ЗӨРЧИЛ ГЭМТ ХЭРГИЙГ ЯЛГАХГҮЙ ЗӨРЧЛӨӨР ШИЙДВЭРЛЭХ, ХУУЛИЙН ЭТГЭЭДЭД ЭРҮҮГИЙН ХАРИУЦЛАГА ХҮЛЭЭЛГЭН ГЭМТ ХЭРЭГ ҮЙЛДСЭН ХУВЬ ХҮНИЙГ ЯЛ ЗАВШУУЛАХ, ХОХИРОЛ НӨХӨН ТӨЛӨЛТ МУУТАЙ, ХУУЛИЙН ЭТГЭЭДЭД ЭРҮҮГИЙН ХАРИУЦЛАГА ХҮЛЭЭЛГЭХ ТАЛААРХ ХУУЛЬЧДЫН ОНОЛЫН МЭДЛЭГ, ТУРШЛАГА БАГА БАЙНА ГЭДЭГ НЬ ИЛЭРЛЭЭ. ЭЦЭСТ НЬ ЭНЭХҮҮ ӨГҮҮЛЛЭЭР ЦААШИД ХҮРЭЭЛЭН БУЙ ОРЧНЫ ЭСРЭГ ГЭМТ ХЭРГИЙН ЭРХ ЗҮЙН ОРЧИН, ТҮҮНИЙ ХЭРЭГЖИЛТИЙГ БОЛОВСРОНГУЙ БОЛГОХ ЗАРИМ АСУУДЛЫГ ХЭРХЭН ШИЙДВЭРЛЭХ САНАЛ, ДҮГНЭЛТИЙГ ДЭВШҮҮЛЭН ТАВЬЛАА.

ТОВЧИЛСОН ҮГ:

ШЕЗ- ШҮҮХИЙН ЕРӨНХИЙ ЗӨВЛӨЛ
ХХК- ХАРИУЦЛАГАТАЙ ХЯЗГААРЛАГДМАЛ КОМПАНИ
ТББ- ТӨРИЙН БУС БАЙГУУЛЛАГА
АНУ- АМЕРИКИЙН НЭГДСЭН УЛС
UNODC- UNITED NATIONS OFFICE ON DRUGS AND CRIME

УДИРТГАЛ

Хүн төрөлхтний оршин тогтнох өлгий болсон байгаль дэлхийгээ танин мэдэж, түүний нөөц баялгийг зүй зохистой ашиглахын зэрэгцээ нөхөн сэргээж хайрлан хамгаалах нь дэлхий нийтийн амин чухал асуудлын нэг билээ. Монгол Улс уул уурхайн олборлолт хийснээс хойш байгаль орчинд ноцтой хохирол учруулсан гэмт хэрэг олноор үйлдэгдэх болсон. Хууль бус уул уурхайг ногоон түмпэн үүрсэн, хүрз жоотуу барьсан нинжагаар төсөөлөгддөг байсан нь сүүлийн арав гаруй жилийн хугацаанд нөхцөл байдал нэлээдгүй өөрчлөгджээ. Тодруулбал, энэ төрлийн гэмт хэргийг хүчин чадал өндөртэй экскаватор, ковш, ачигч ашиглан, зохион байгуулалттай бүлэг, хуулийн этгээдүүд ихээр үйлдэх болжээ. Шинжлэх ухаан, техник, технологи эрчимтэй хөгжиж, үйлдвэржүүлэлт, аж ахуй эрхлэлт эрчимжиж хотжилт, хүн амын төвлөрөл ихсэж буй өнөө үед байгаль орчны тэнцвэрт байдлыг алдагдуулах, сөргөөр нөлөөлөх хор уршиг гарсаар байгаа нь хүрээлэн буй орчин, түүний зохицолт байдлыг хангах, хамгаалах явдал нь тулгамдсан асуудал болжээ.

Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалд байгаль орчны тэнцвэрийг хадгалах, усны нөөцийг хамгаалах, газрын доройтлын сөрөг үр дагаврыг зөөлрүүлэх, биологийн олон янз байдлын ховордлоос сэргийлэх нь хүний эрүүл оршин амьдрах, хүрээлэн байгаа орчны аюулгүй байдлыг хангах үндэс хэмээн заасан билээ. Монгол Улс байгаль орчны бодлогыг хэрэгжүүлэхдээ нөхөн сэргээгдэх байгалийн нөөцийн хүрээнд амьдралын хэрэгцээг бүрэн хангах, үл нөхөгдөх буюу удаан сэргэдэг нөөцийг гагцхүү улс орны хөгжлийн нэмэлт хүчин зүйл болгон зохистой ашиглах замаар экологийн аюулгүй байдлыг хангах явдлыг чухалчилна хэмээн төрөөс экологийн талаар баримтлах бодлогод тодорхойлжээ.

Олон улсад ч Биологийн олон янз байдлын тухай НҮБ-ын конвенц, Дэлхийн соёлын ба байгалийн өвийг хамгаалах тухай конвенц, Био-аюулгүй байдлын тухай Картагенийн Протокол зэрэг олон баримт бичигт хүн төрөлхтний үнэт өв болох байгаль дэлхийг хайрлан хамгаалах талаар тунхаглаж, байгаль орчны эсрэг гэмт хэрэгтэй тууштай тэмцсээр ирсэн.

Тавин жилийн өмнө жилдээ хүн төрөлхтөн нэг сая тонн химийн бодис үйлдвэрлэж байсан бол өнөөдөр 400 сая тонн болтлоо нэмэгджээ. Мөн 100 орчим мянган нэр төрлийн химийн бодисыг улс хооронд худалдаалж, жилдээ 1000 орчим нэр төрлийн химийн бодисыг шинээр нээж байна. Монгол Улсад тухайлбал, Эрүүгийн хуулийн 24.3 дугаар зүйлд заасан химийн хорт бодисыг хууль бусаар эргэлтэд оруулах гэмт хэргийн тухайд 2018-2021 оны хооронд 53 хэрэг шүүхээр шийтгэгджээ. Өнөөдөр дэлхийд ашиглагдаж байгаа 11 сая орчим нэр төрлийн химийн бодисоос 10 мянга гаруй нь хүний эрүүл мэнд, байгаль орчинд сөрөг нөлөө үзүүлж байгаа эсэхэд нь эрсдэлийн үнэлгээ хийгдсэн байгаа. Түүнчлэн иргэд болон гар аргаар алт олборлогчид алтны баяжмалтай шороог химийн хорт бодис болох мөнгөн ус ашиглан угаах, химийн хорт, аюултай бодисыг тээврийн хэрэгсэлд нуун хилээр оруулж ирэхийг завдсан тохиолдлууд жил ирэх тутам нэмэгдсээр байгааг анхаарахгүй орхиж болохгүй.

Иймд хүн төрөлхтөн амьдран орших мөнхийн тулгуур болсон байгаль дэлхийг хамгаалах эрх зүйн орчинг үнэлэх, тулгамдаж буй асуудлыг илрүүлэх, цаашид хууль тогтоомжийг боловсронгуй үүднээс энэхүү өгүүллийг бичлээ.

Өгүүллээр дараах зорилтуудыг дэвшүүлж байна. Үүнд:

1. Хууль бусаар ашигт малтмал хайх, ашиглах, олборлох гэмт хэрэг, Химийн хорт аюултай бодисыг хууль бусаар эргэлтэд оруулах гэмт хэрэг, Хууль бусаар мод бэлтгэх зэрэг байгаль орчны эсрэг гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт, өнөөгийн байдалд дүн шинжилгээ хийх;
2. Байгаль орчны эсрэг гэмт хэрэг үйлдсэн хувь, хуулийн этгээдийн учруулж буй хохирол, хор уршгийн хэмжээ, онцлогт дүгнэлт хийх;
3. Байгаль орчны эсрэг гэмт хэрэг үйлдэж буй хувь, хуулийн этгээдэд оногдуулж байгаа ялын хэмжээ, түүний үр нөлөөнд шүүхийн шийдвэрт үндэслэн дүн шинжилгээ хийх;
4. Байгаль орчны эсрэг гэмт хэрэг үйлдсэн хуулийн этгээд болон тус гэмт хэргийг үйлдсэн хувь хүнд хамтад нь ял оногдуулсан байдал буюу давхар хариуцлага хүлээлгэх эрх зүйн зохицуулалтад дүгнэлт хийх;
5. Байгаль орчны эсрэг гэмт хэргийн эрх зүйн орчинг сайжруулахад тулгамдаж буй асуудлыг тодорхойлж, цаашид боловсронгуй болгох онол, практикын ач холбогдолтой санал боловсруулах.

Энэхүү өгүүлэлд дэвшүүлсэн зорилтуудыг хангахын тулд дараах судалгааны арга зүйг баримтална.

1. Баримт бичгийн шинжилгээний арга: Судалгаанд холбогдох баримт бичгүүдэд дараах байдлаар дүн шинжилгээ хийнэ.Үүнд: 2018 -2021 оны хооронд болон 2022 оны байгаль орчны эсрэг гэмт хэргийн статистик мэдээ, шүүхээр хянан шийдвэрлэсэн шүүхийн шийдвэрийн дүн мэдээ, түүний өсөлт бууралт, шийдвэрийн онцлогт дүн шинжилгээ хийхэд баримт бичгийн шинжилгээний арга ашиглана.

2. Кейс судалгааны арга: Монгол Улсад 2018 оноос хойш шүүхээр шийдвэрлэгдсэн нийт гэмт хэргээс түүвэрлэн авч, тэдгээрийн шийдвэрлэлтэд дүн шинжилгээ хийнэ.

3. Харьцуулалтын арга: Олон улсын болон гадаадын сайн туршлага, өмнө судлагдсан судлаачдын бүтээлээс харьцуулан шинжилнэ. Мөн эрх зүйн зохицуулалтад дүн шинжилгээ хийхдээ анализын болон синтезийн аргыг түлхүү ашиглана.

Нэг. Байгаль орчны эсрэг гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалт, өнөөгийн байдал

Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн 24 дүгээр бүлэгт Хүрээлэн буй орчны эсрэг гэмт хэргийг хуульчилсан ба дээрх бүлэгт 24.1 дүгээр зүйл. Байгаль орчин бохирдуулах, 24.2 дугаар зүйл. Хууль бусаар ашигт малтмал ашиглах, олборлох, 24.3 дугаар зүйл. Химийн хорт аюултай бодисыг хууль бусаар эргэлтэд оруулах, 24.4 дүгээр зүйл. Цөмийн бодис, цацраг идэвхт хаягдал, цөмийн материал, цацрагийн үүсгүүрийг хууль бус эргэлтэд оруулах, 24.5 дугаар зүйл. Хууль бусаар ан агнах, 24.6 дугаар зүйл. Хууль бусаар мод бэлтгэх, 24.7 дугаар зүйл. Ой, хээрийн түймэр тавих гэмт хэрэг, 24.8.1 дүгээр зүйл. Байгалын ургамлыг хууль бусаар бэлтгэх, 24.9 дүгээр зүйл. Байгалын тэнцэл алдагдуулах гэсэн 9 төрлийн гэмт хэргийг багтаасан.

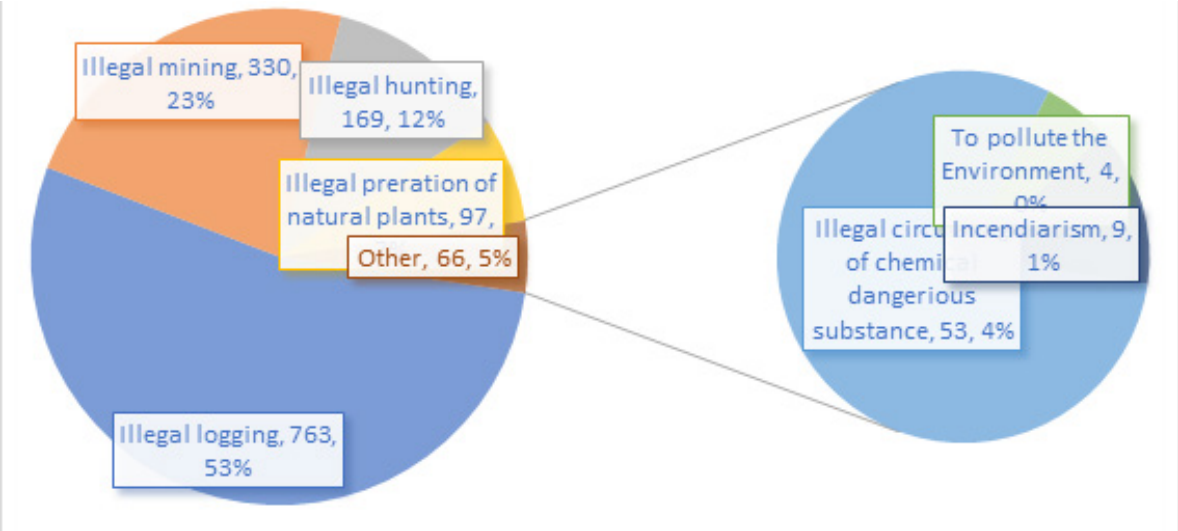
Байгаль орчныг бохирдуулах гэмт хэрэг гэдэг нь байгаль орчин, байгаль хамгаалах журамд гэм буруугийн санаатай болон болгоомжгүй хэлбэрээр халдсан, Эрүүгийн хуулийн 24.1 дүгээр зүйлд хуульчлан тодорхойлж, эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр заасан нийгэмд аюултай, гэм буруутай үйлдэл юм.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 2-д "Монгол Улсын иргэн эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах, орчны бохирдол, байгалын тэнцэл алдагдахаас хамгаалуулах эрхтэй" Байгаль орчныг хамгаалах тухай хуулийн 1 дүгээр зүйлийн 1-д "... хүний эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрхийг хангах, нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийг байгаль орчны тэнцэлтэй уялдуулах, өнөө болон ирээдүй үеийнхний ашиг сонирхлын үүднээс байгаль орчныг хамгаалах, түүний баялгийг зохистой ашиглах, жам ёсны боломжтойг нь нөхөн сэргээхтэй холбогдож төр иргэн, аж ахуйн нэгж байгууллагын хооронд үүсэх харилцааг зохицуулах..." гэж хуульчилсан. Иймд байгаль орчныг бохирдуулах гэмт хэргийн үндсэн шинж нь халдлагад өртөгчийн амь нас, эрүүл мэндэд хихрол учирсан байхыг шаардахгүй, химийн хорт, аюултай бодис, аюултай, хортой хог хаягдлыг агаар, газар, газрын хэвлий, усны сан бүхий газар, гол мөрний урсац бүрэлдэх эх, эх үүсвэрийн эрүүл ахуйн хамгаалалтын бүсэд хаяж, хүний эрүүл мэнд, мал, амьтан, ургамал, тэдгээрийн үр удамд сөрөг нөлөөлөл үзүүлэх, өвчин эмгэг үүсгэх, үхэл, мөхөлд хүргэх нөхцөл бүрдүүлснээр төгсдөг хэлбэрийн шинжтэй гэмт хэрэг юм.

Байгаль орчны эсрэг гэмт хэргийг үйлдэх субьект нь 16 насанд хүрсэн хэрэг хариуцах чадвартай хувь хүн байхаас гадна хуулийн этгээд энэ төрлийн гэмт хэргийг үйлддэг. Өөрөөр хэлбэл, хуулийн этгээдийн нэрийн өмнөөс, хуулийн этгээдийн ашиг сонирхлын төлөө уг гэмт хэргийг үйлдсэн бол хуулийн этгээд эрүүгийн хариуцлага хүлээнэ. Иймд байгаль орчны эсрэг буюу Хууль бусаар ашигт малтмал хайх, ашиглах, олборлох гэмт хэрэг, Химийн хорт аюултай бодисыг хууль бусаар эргэлтэд оруулах, Хууль бусаар мод бэлтгэх 3 төрлийн гэмт хэрэгт хуулийн этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэж буй онцлогийг судлах нь зүйтэй.

Байгаль орчны гэмт хэрэг нь Эрүүгийн хуулийн 24.1-24.9 хүртэлх нийт 9 гэмт хэргүүд байна. Үүнийг шинжлэн авч үзэхэд дараах байдалтай байна.

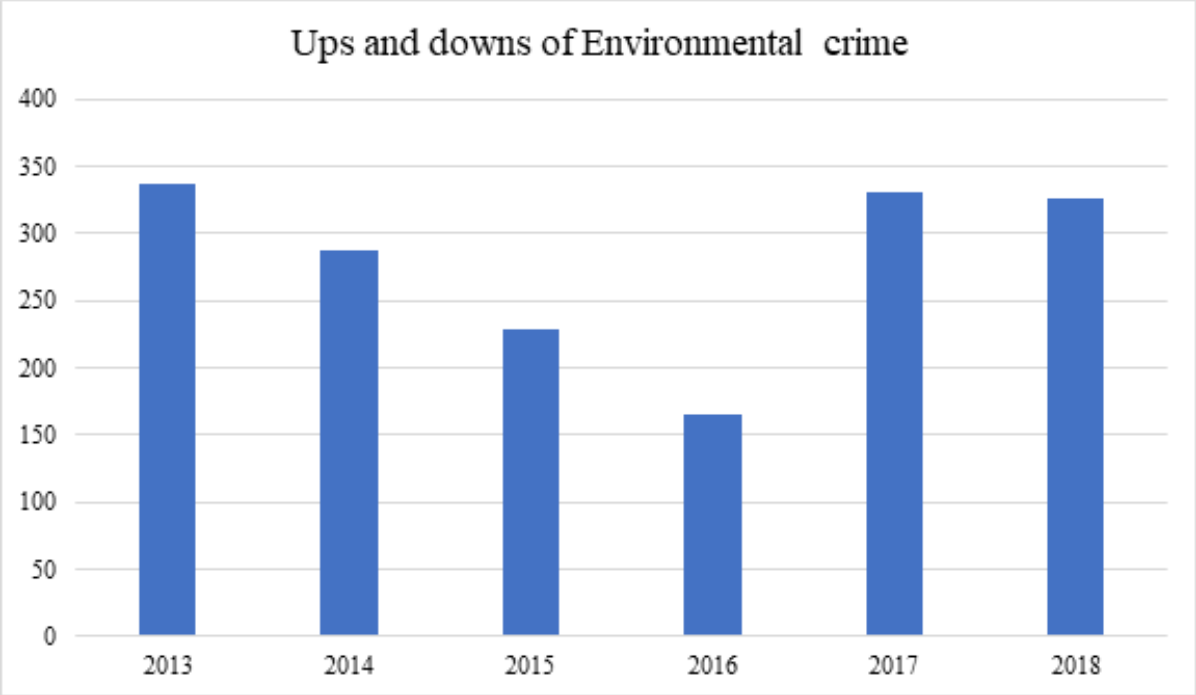
Figure 1. Types and current situation of Environmental crime

Дээрх зургаас үзвэл 2022 онд Монгол Улсад 1425 хэрэг шүүхээр хянан шийдвэрлэснээс 24.6 дүгээр зүйл буюу Хууль бусаар мод бэлтгэх гэмт хэрэг хамгийн ихээр үйлдэгджээ. Үүний дараагаар 24.2 дугаар зүйл. Хууль бусаар ашигт малтмал ашиглах, олборлох, 24.5 дугаар зүйл. Хууль бусаар ан агнах, 24.8.1 дүгээр зүйл. Байгалын ургамлыг хууль бусаар бэлтгэх, 24.3 дугаар зүйл. Химийн хорт аюултай бодисыг хууль бусаар эргэлтэд оруулах гэмт хэрэг гэсэн эхний 5 гэмт хэрэг байна. Харин хамгийн цөөн үйлдэгдэж буй хүрээлэн буй орчны гэмт хэрэг нь 24.1 дүгээр зүйл. Байгаль орчныг бохирдуулах, 24.7 дугаар зүйл. Ой, хээрийн түймэр тавих гэмт хэрэг бол 24.4 дүгээр зүйл. Цөмийн бодис, цацраг идэвхт хаягдал, цөмийн материал, цацрагийн үүсгүүрийг хууль бус эргэлтэд оруулах гэмт хэрэг, 24.9 дүгээр зүйл. Байгалын тэнцэл алдагдуулах гэсэн 2 төрлийн гэмт хэрэг 2022 онд Монгол Улсад огт үйлдэгдээгүй байна.

ЦЕГ-ын байгаль орчны эсрэг гэмт хэргийн тоон мэдээг сүүлийн таван жилийн байдлаар авч үзвэл 2013 онд 337, 2014 онд 287, 2015 онд 228, 2016 онд 165, 2017 онд 330 хэрэг, 2018 оны эхний 4 сард 113 хэрэг бүртгэгдсэн нь өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад 51-ээр буюу 45,1 хувиар өссөн үзүүлэлттэй байна.

Figure 2. Ups and downs of Environmental crime

Хоёр. Байгаль орчны эсрэг гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирол, хор уршиг

Байгаль орчны эсрэг гэмт хэрэг нь (Environmental crime) олон улсад учруулж буй хохирлын хэмжээгээрээ хууль бус эмийн худалдаа, хуурамч мөнгө үйлдвэрлэх, хүн худалдаалах гэсэн гэмт хэргүүдийн араас 4 дүгээрт орж буй гэмт хэрэг юм. Жилд энэ төрлийн гэмт хэрэг үйлдэгдэж 110-281 тэрбум долларын хууль бус ашиг орлого олохын зэрэгцээ хэдэн зуун тэрбумын хохирол, хор уршгийг хүн төрөлхтөнд учруулж байна. Хохирогчгүй гэгдэх энэ төрлийн гэмт хэрэг нь төрийн зүгээс анхаарах асуудлын жагсаалтын дээгүүр байр суурь эзэлдэггүй хэдий ч нийгэмд маш их хохирол учруулдагийг нь UNODC-ын тайланд дурджээ. Тухайлбал, хууль бус мод бэлтгэх гэмт хэрэг олон оронд ойгүйжилт бий болгож байна.

Хүрээлэн буй орчны гэмт хэргийг олон улсад хуулийн этгээдийн зүгээс үйлдэгдэх нь түгээмэл бөгөөд хуулийн этгээдийн зүгээс учруулж буй энэ төрлийн гэмт хэргийн хохирол хэдэн зуун тэрбум доллараар үнэлэгдэж буйг дээр өгүүлсэн. Монгол Улсад ч хүрээлэн буй орчны эсрэг 24.2, 24.3, 24.6 гэсэн 3 төрлийн гэмт хэрэгт хуулийн этгээд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх эрх зүйн зохицуулалттай байна. Тухайлбал, 2022 онд 10 хуулийн этгээд шүүхээр гэм буруутай нь тогтоогдож, эрүүгийн хариуцлага хүлээсэн байна. Эдгээр 10 хуулийн этгээдийн 8 нь ХХК, 1 нь хувьцаат компани, 1 нь нөхөрлөл гэсэн төрөлтэй бөгөөд ТББ байхгүй байна.

Экологийн цагдаагийн албаны мэдээллээр хууль бусаар ашигт малтмал олборлох гэмт хэрэгт олон тооны хуулийн этгээд шалгагдсан, мөн шүүхээр шийдвэрлэгдсэн гэмт хэргийн 86 хувьд өндөр хүчин чадалтай машин механизм ашигласан байгаа нь нөхцөл байдал хэрхэн өөрчлөгдсөнийг харуулж байна. Хууль бус уул уурхайг дагалдан бусад төрлийн гэмт хэрэг үйлдэгдэх, хүний эрх зөрчигдөх, амь нас, эрүүл мэнд хохирох, байгаль

орчин сүйдэх, бохирдох сөрөг үр дагавар үүсдэг. Хариуцлагагүй уул уурхайн компаниудын улмаас Монгол Улсад 20 гаруй мянган га газар нөхөн сэргээгдээгүй байгаа бол хууль бус уул уурхайн улмаас 8 орчим мянган га газар буюу эрүүл хөрс, гол горхи, ой мод сүйджээ.

Энэхүү сүүлийн жилүүдэд өндөр өсөлттэй байгаа байгаль орчны эсрэг гэмт хэргийн шүүхийн шийдвэрт дүн шинжилгээ хийх нь зүйтэй байна. Түүнчлэн хүрээлэн буй орчны эсрэг гэмт хэргийн улмаас учирч буй хохирлын хэмжээ нь 14 тэрбум байгаа бол үүнээс хуулийн этгээдийн учруулсан хохирол 10 тэрбум бол хувь хүний учруулсан хохирол нь 4 тэрбум байна. Мөн хохирол нөхөн төлүүлсэн байдлыг судлахад 4 тэрбум төгрөгийн хохирол төлүүлсний 3.4 тэрбум төгрөгийн хохирлыг хуулийн этгээдийн зүгээс төлүүлжээ. Үүнээс үзэхэд хуулийн нийт шийдвэрлэвэл зохих хэрэгт маш бага хувь эзэлж байгаа мөртлөө учруулсан хохирлоороо нийт хэрэгтэй харьцуулахад нийт хохирлын 72 хувийг эзэлж байна. Энэ нь хүрээлэн буй орчны эсрэг гэмт хэрэгт хуулийн этгээд бол онцгой субьект мөн болохыг харуулж байна. Иймд хүрээлэн буй орчны эсрэг гэмт хэргийг хянан шийдвэрлэсэн шүүхийн шийдвэрт дүн шинжилгээ хийхдээ Эрүүгийн хуулийн 24.2 дугаар зүйл. Хууль бус ашигт малтмал ашиглах, олборлох, 24.3 дугаар зүйл. Химийн хорт бодисыг хууль бусаар эргэлтэд оруулах, болон 24.6 дугаар зүйл. Хууль бусаар мод бэлтгэх гэсэн 3 зүйл ангийг сонгон авах нь зүйтэй гэж судлаачийн зүгээс дүгнэлээ.

Гурав. Байгаль орчны эсрэг гэмт хэргийг шүүхээр хянан шийдвэрлэж байгаа шийдвэрт дүн шинжилгээ хийх нь

2018-2021 оныг хүртэл 4 жилийн хугацаанд хүрээлэн буй орчны эсрэг гэмт хэрэг 1677 шүүхээр шийдвэрлэвэл зохих хэрэг байсан бол 2022 онд 1425 шийдвэрлэвэл зохих хэрэг байгаа нь байгаль орчны эсрэг гэмт хэрэг огцом өссөн тоон мэдээтэй байгааг харж болохоор байна.

Бид энэ хэсэгт байгаль орчны гэмт хэргийн хамгийн түгээмэл үйлдэгдэж буй төрөл буюу 3 төрлийн гэмт хэрэгт хуулийн этгээдийн төрлийг шүүх тодорхойлохдоо ХХК, хувьцаат компани, нөхөрлөл, хоршоо, сан, төрийн бус байгууллага гэсэн хуулийн этгээдийн төрлөөр ангилсан ба үүнээс гэмт хэрэг үйлдэж байгаа ихэнх буюу 95 хувийг ХХК эзэлж байна. Түүнчлэн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд хуулийн этгээдийг төлөөлөх эрх бүхий этгээдийг хэнээр тогтоож байгаа, хуулийн этгээд болон гэмт хэрэг гүйцэтгэсэн хувь хүнд давхар хариуцлага хүлээлгэж байгаа эсэх, хохирол нөхөн төлсөн эсэх, ямар төрлийн ял, албадлагын арга хэмжээг оногдуулж байгаа зэрэгт дүн шинжилгээ хийхдээ эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн шийдвэрийг сонгон авлаа.

Кейс-1. Өмнөговь аймаг дахь сум дундын Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүх "ЭШ" ХХК нь нөхөн сэргээлт хийх нэрийдлээр 2017 оны 09 дүгээр сард Өмнөговь аймгийн Цогт-Овоо сумын Даянгар гэх газар тусгай зөвшөөрөлгүйгээр ашигт малтмалын эрэл хайгуул, олборлолт, боловсруулалт явуулж, байгаль орчинд 6.251.126 төгрөгийн хохирол учруулсан гэмт хэргийг 2018 оны 12 дугаар сарын 10-ны өдөр шийдвэрлэсэн.

Тус шүүхээс шүүгдэгч Б.Г, Б.М нарыг цагаатгаж, "ЭШ" ХХК-ийг гэм буруутайд тооцсон хэдий ч Эрүүгийн хуулийн 1.10 дугаар зүйлийн нэг дэх хэсэгт зааснаар хөөн хэлэлцэх хугацаа дууссан тул эрүүгийн хариуцлагаас чөлөөлж шийдвэрлэсэн байна. Түүнчлэн "ЭШ" ХХК-иас Эрүүгийн хуулийн ерөнхий ангийн 7.5 дугаар зүйлийн 4 дэх хэсэгт зааснаар 35.000.000 /гучин таван сая/ төгрөгийг гаргуулж улсын орлогод оруулахыг шийдвэрлэжээ. Тус хэргийг Өмнөговь аймгийн Эрүү, Иргэний хэргийн давж заалдах шатны шүүх хянан магадалж, 2019 оны 1 дүгээр сарын 23-ны өдөр Өмнөговь аймаг дахь сум дундын эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2018 оны 12 дугаар сарын 10-ны өдрийн 2018/ШЦТ/184 дугаар шийтгэх тогтоолыг бүхэлд нь хүчингүй болгож, "ЭШ" ХХК-нд холбогдох хэргийг өөр шүүх бүрэлдэхүүнээр дахин хэлэлцүүлэхээр шүүхэд буцаах шийдвэрийг гаргасан.

Кейс-2. Баянхонгор аймаг дахь Сум дундын Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүх нь шүүгдэгч хуулийн этгээд "Олонбаян" ХХК нь Баянхонгор аймгийн Буцагаан сумын 5 дугаар багийн нутаг "Цагаан хороот" гэх газарт 2017 оны 09 дүгээр сард тусгай зөвшөөрөлгүйгээр ашигт малтмалын эрэл хайгуул, олборлолт, боловсруулалт явуулсны улмаас байгаль орчинд 6451900 төгрөгийн хохирол учруулсан гэх хэргийг 2018 оны 10 дугаар сарын 16-ны өдөр шийдвэрлэжээ.

Шүүхээс шүүгдэгч хуулийн этгээд "Олонбаян" ХХК-ийн нэрийн өмнөөс, хуулийн этгээдийн ашиг сонирхлын төлөө шийдвэр гаргаж, хуулийн этгээдийн ашиг сонирхлын төлөө хуульд заасан Эрүүгийн хуульд заасан гэмт хэргийн шинжийг өөрийн үйлдлээр хангасан тул шүүгдэгч Б.С-ыг гэмт хэргийн гүйцэтгэгчид тооцож, шүүгдэгч хуулийн этгээд "Олонбаян" ХХК-д эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэж шийдвэрлэх нь зүйтэй гэж үзсэн байна.

Иймд шүүгдэгч хуулийн этгээд "Олонбаян" ХХК-ийг төлөөлөн шийдвэр гаргах эрх бүхий албан тушаалтан болон шүүгдэгч Б.С нь хуулийн этгээдийн нэрийн өмнөөс, хуулийн этгээдийн ашиг сонирхлын төлөө гэмт хэргийн шинжийг үйлдлээр хангасан тул шүүгдэгч хуулийн этгээд "Олонбаян" ХХК-д ял оногдуулж, байгаль орчинд учирсан хохирол болон хуулийн этгээдэд хүлээлгэсэн

торгуулийн ялыг уг гэмт хэргийн гүйцэтгэгч шүүгдэгч Б.С нь төлж барагдуулах зүйтэй гэж шүүхээс шийдвэрлэсэн нь хуулийн этгээдийг хувь хүнтэй шууд адилтган үзсэн харагдаж байна.

"Олонбаян" ХХК-д Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 24.2 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт зааснаар оногдуулсан хорин мянган /20.000/ нэгжтэй тэнцэх хэмжээний буюу хорин сая /20.000.000/ төгрөгөөр торгох ялыг нэг жилийн дотор хэсэгчлэн төлөх, газрын хэвлийд нөхөн сэргээлт, эвдэрсэн газрын техникийн болон биологийн нөхөн сэргээлт хийх эрхийг буюу хасахаар тус тус тогтоосон төдийгүй байгаль орчинд учруулсан хохирол зургаан сая дөрвөн зуун тавин нэгэн мянга есөн зуун /6.451.900 / төгрөгийг гаргуулж Байгаль орчин уур амьсгалын санд оруулахыг Нийслэлийн Шүүхийн Шийдвэр Гүйцэтгэх Газарт даалгаж шийдвэрлэжээ.

Давж заалдах шатны шүүхээс хэргийг магадлаад "Олон баян" ХХК-ийг арван мянган /10000 / нэгжтэй тэнцэх хэмжээний буюу 10.000.000 төгрөгөөр торгох ялаар шийтгэх, үйл ажиллагаа явуулах эрхийг нэг /1/ жилийн хугацаагаар хасах, торгох ялыг нэг жилийн дотор хэсэгчлэн төлөхөөр тус тус тогтоож өөрчилсөн байна.

Энэ нь давж заалдах шатны шүүх хуулийн этгээдэд оногдуулах торгуулийн хэмжээг нэг дахин багасгасан төдийгүй байгаль орчинд учруулсан хохирлыг төлүүлэх анхан шатны шүүхийн шийдвэрийг хүчингүй болгож, эрүүгийн хариуцлагыг хөнгөрүүлж шийдвэрлэсэн нь харагдаж байна.

Кейс-3. Баянхонгор аймаг дахь Сум дундын Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхээс 2019 оны 03 дугаар сарын 25-ний өдөр Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 24.2 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт зааснаар шүүгдэгч хуулийн этгээд "Стандарт хайрга" ХХК-д холбогдуулсан хэргийг хянан шийдвэрлэжээ .

Улаанбаатар хотын ... хаягтай, газрын хэвлийн болон эвдэрсэн газрын техникийн, биологийн нөхөн сэргээлт явуулах эрхтэй тус компани нь Баянхонгор аймгийн Баянлиг сумын Бага баян 3 дугаар багийн нутагт Овоо шанд гэх газар нөхөн сэргээлтийн үйл ажиллагаа явуулахдаа хууль бусаар ашигт малтмал олборлож, байгаль экологид 13 сая төгрөгийн хохирол учруулжээ.

Хуулийн этгээд эрүүгийн хариуцлага хүлээх үндэслэл нь "Стандарт хайрга" ХХК-ийн гүйцэтгэх захирал ажилтай Г.Э нь хуулийн этгээдийн нэрийн өмнөөс хуулийн этгээдийн ашиг сонирхлын төлөө хууль бусаар ашигт малтмал олборлож байгаль экологид хохирол учруулсан. Түүнчлэн Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 24.2 дугаар зүйлд "Тусгай зөвшөөрөлгүйгээр ашигт малтмалын эрэл хайгуул, олборлолт, боловсруулалт, ашиглалт явуулсан, эсхүл ашигт малтмал олборлохоос өөр зориулалтаар хууль бусаар газрын хэвлийд халдсан бол ... хуулийн этгээдийг тодорхой төрлийн үйл ажиллагаа явуулах эрх хасаж хорин мянган нэгжээс нэг зуун хорин мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох ял шийтгэнэ" гэж заасан нь тус гэмт үйлдэл нь хуулийн этгээд эрүүгийн хариуцлага хүлээх үндэслэлийн нэг болж байна. Эрүүгийн хуулийн 24.2 дугаар зүйлийн 4 хэсэгт их хэмжээний хохирол учруулсан бол гэж заасан тул 50 сая төгрөгөөс доош хохирол учруулсан тохиолдолд тус зүйлийн 3 дахь хэсэгт зааснаар ял оногдуулна.

Тус шүүх хэргийг шийдвэрлэхдээ давхар хариуцлагын зарчмыг баримталсан бөгөөд өөрөөр хэлбэл, гэмт үйлдлийг гүйцэтгэсэн Г.Э-д тусгай зөвшөөрөлгүйгээр хууль бусаар ашигт малтмал ашиглах, олборлох гэмт хэрэг үйлдсэн гэж үзэн Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 24.2 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт зааснаар хорих ял оногдуулахгүйгээр нэг жилийн хугацаагаар тэнсэж, үүрэг хүлээлгэх албадлагын арга хэмжээ хэрэглэж, "Стандарт хайрга" ХХК-д мөн хуулийн 24.2 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт зааснаар тодорхой төрлийн үйл ажиллагаа буюу нөхөн сэргээлт явуулах эрхийг нэг жилийн хугацаагаар хасаж, хорин мянган /20.000/ нэгжтэй тэнцэх хэмжээний буюу 20.000.000 төгрөгөөр торгох ял шийтгэжээ. Түүнчлэн 161 грамм алтыг улсын орлогод хураах шийдвэр гаргасан.

Кейс-4. Хэнтий аймгийн Бор-Өндөр сум дахь Сум дундын шүүхийн эрүүгийн хэргийн шүүх хуралдаанаар 2019 оны 06 дугаар сарын 11-ний өдөр Улаанбаатар хотын Баянгол дүүрэгт хаягтай, төмрийн хүдрийг баяжуулах, экспортлох, машин тоног төхөөрөмж суурилуулалт, холбогдох засвар үйлчилгээг явуулдаг хуулийн этгээд"Жин Тай Хэ" ХХК-д холбогдох хэргийг шийдвэрлэв. Тус хуулийн этгээдийг Хэнтий аймгийн Бор-Өндөр сумын нутаг дэвсгэрт төмрийн хүдэр баяжуулах үйлдвэр ажиллуулах явцдаа Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 24.3 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт заасан "Химийн хорт, аюултай бодисыг хууль бус эргэлтэд оруулах" гэмт хэрэг үйлдсэн гэх хэргийг шүүх авч хэлэлцсэн.

Тус хуулийн этгээдийг 2011 онд БНХАУ-ын нэр бүхий 3 иргэн байгуулж, Монгол Улсад хууль ёсоор бүртгүүлж үйл ажиллагаа эрхэлж эхэлсэн байна. 2015 онд БНХАУ-ын Эрээн хотын Бө-Шин худалдааны компанид "Жи Тай Хэ" ХХК-ийг шилжүүлсэн ба энэ хугацаанд 4 удаа гүйцэтгэх захирал нь солигдсон бөгөөд 2016 онд одоогийн хууль ёсны төлөөлөгч болох Лю Гуо Хуйг гүйцэтгэх захирлаар томилсон.

"Жи Тай Хэ" ХКК нь хуулийн этгээдийн өмнөөс, түүнийг төлөөлөх эрх бүхий этгээдийн үйлдлээр, хуулийн этгээдийн ашиг сонирхлын төлөө төмрийн хүдэр баяжуулан экспортлох үйл ажиллагаа явуулах явцдаа мөнгөн усны хлоридын давс хэмээх Монгол Улсын химийн хорт бодисын жагсаалтад байх хорт

бодисыг хадгалж байсан нь баримтаар нотлогдсон тул шүүхээс Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 24.3 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт зааснаар төмрийн хүдэр баяжуулах үйл ажиллагааг нэг /01/ жилийн хугацаатайгаар хасаж, тавин мянган /50.000/ нэгжтэй тэнцэх буюу 50.000.000 төгрөгөөр торгох шийдвэр гаргажээ. Торгуулийн ялыг нэг жилийн хугацаанд хэсэгчлэн төлүүлэхээр шийдвэрлэсэн байна. Харин тус үйлдлийг гүйцэтгэсэн хувь хүнд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх буюу давхар хариуцлагын зарчмыг хэрэгжүүлсэнгүй.

Тус хэрэг нь гадаадын 100 хувийн хувьцаа эзэмшигчтэй хуулийн этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэсэн анхны тохиолдол болсноороо онцлогтой бөгөөд олон гүйцэтгэх захирал солигдсон, үйлдсэн эзэн нь тодорхойгүй гэмт хэрэгт хуулийн этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх заалт үр нөлөөтэй болохыг харуулсан тохиолдол болсон гэж дүгнэж байна. Эзэмшигч нь Бө-Шин худалдааны компанид шилжсэн гэх боловч бүрэн эрх шилжүүлэх гэрээнд ВапЖи Юнь гэх хүн гарын үсэг зурсан ба энэ хүн нь одоо Бө-Шин худалдааны компанийн эрх бүхий этгээд хэвээр байгаа нь тодорхойгүй харагдаж байна. Мөн одоогийн гүйцэтгэх захирал Лю Гуо Хуй нь 2016 онд гүйцэтгэх захирлаар томилогдохоос өмнө энэ бодис тус үйлдвэрт байсан гэж мэдүүлсэн нь гэмт хэрэг үйлдсэн хувь хүнд эрүүгийн хариуцлага оногдуулахад хүндрэл учруулж байна.

Дээрх хэргүүдийг дүгнэн үзэхэд Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 24.2 дугаар зүйл буюу хууль бусаар ашигт малтмал хайх, ашиглах, олборлох гэмт хэрэг нийт шийдвэрлэсэн гэмт хэргийн 50 хувийг эзэлж байна. Эрүүгийн хуулийн 9.1 дүгээр зүйлийн 3 дахь хэсэгт "энэ хуулийн тусгай ангид хуулийн этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр заасан нь энэ зүйлийн 1, 2 дахь хэсэгт заасан журмын дагуу хуулийн этгээдийг төлөөлөн шийдвэр гаргасан, зөвшөөрөл өгсөн эрх бүхий албан тушаалтныг ялаас чөлөөлөх үндэслэл болохгүй." гэж заасан ч нийт гэмт хэргийн дийлэнх нь давхар хариуцлагын зарчмыг баримтлаагүй, зөвхөн хуулийн этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэсэн байна.

Дүгнэлт

Байгаль орчны эсрэг гэмт хэрэг Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн 24 дүгээр бүлэг хуульчлагдан энэ төрлийн гэмт хэргийг шүүхээс эрүүгийн хариуцлага оногдуулж байна. Дэлхийд байгаль орчны эсрэг гэмт хэргийн тоон мэдээ өссөөр байгаа төдийгүй хохирол, хор уршгийн хэмжээгээр хууль бус эмийн худалдаа, хуурамч мөнгө үйлдвэрлэх, хүн худалдаалах гэсэн гэмт хэргүүдийн араас 4-р байранд орж байна. АНУ-д жилд байгаль орчны гэмт хэргийн улмаас 100 гаруй тэрбум долларын хууль бус ашгийг олохын зэрэгцээ хэдн зуун тэрбумын хохирол, хор уршгийг учруулсаар байна гэж мэдээлжээ.

Монгол Улсын шүүхээр шийдвэрлэсэн хэргийн тоон мэдээнд дүн шинжилгээ хийж үзэхэд 2018-2021 оныг хүртэл 4 жилийн хугацаанд хүрээлэн буй орчны эсрэг гэмт хэрэг 1677 байсан бол 2022 онд 1425 шийдвэрлэвэл зохих хэрэг байгаа нь байгаль орчны гэмт хэрэг огцом өссөн тоон мэдээтэй байгааг харж болохоор байна.

Иймд манай улсад өсөн нэмэгдсээр байгаа хохирол хор уршгаараа дээгүүрт байгаа байгаль орчны гэмт хэргийг хянан шийдвэрлэж байгаа шүүхийн шийдвэрт дүн шинжилгээ хийхэд дараах асуудлууд илэрч байна.

1. 2018-2021 оны 4 жилийн хугацаанд хүрээлэн буй орчны эсрэг нийт гэмт хэрэг 1425 хэрэг шүүхээр шийдвэрлэгдсэнээс дээрх 3 төрлийн гэмт хэрэг буюу 24.2 дугаар зүйл. Хууль бусаар ашигт малтмал хайх, ашиглах, олборлох гэмт хэрэг 330, 24.3 дугаар зүйл. Химийн хорт аюултай бодисыг хууль бусаар эргэлтэд оруулах гэмт хэрэг- 53, 24.6 дугаар зүйл. Хууль бусаар мод бэлтгэх гэмт хэрэг – 763 байгаа нь 1146 буюу нийт хэргийн 80 хувь байна.

2. Мөн түүнчлэн Монгол Улсад байгаль орчны гэмт хэргийн улмаас учирч буй бодит хохирлын хэмжээ нь 14 тэрбум байгаа бол үүнээс хуулийн этгээдийн учруулсан хохирол 10 тэрбум бол хувь хүний учруулсан хохирол нь 4 тэрбум байна. Мөн хохирол нөхөн төлүүлсэн байдлыг судлахад 4 тэрбум төгрөгийн хохирол төлүүлсний 3.4 тэрбум төгрөгийн хохирлыг хуулийн этгээдийн зүгээс төлүүлжээ. Үүнээс үзэхэд хуулийн нийт шийдвэрлэвэл зохих хэрэгт маш бага хувь эзэлж байгаа мөртлөө учруулсан хохирлоороо нийт хэрэгтэй харьцуулахад нийт хохирлын 72 хувийг эзэлж байна.

3. Иймд дээрх нөхцөл байдлыг харгалзан байгаль орчны эсрэг хуулийн этгээдийн зүгээс үйлдсэн гэмт хэргийг шийдвэрлэсэн шийтгэх тогтоолд дүн шинжилгээ хийхэд байгаль орчны эсрэг хууль бусаар ашигт малтмал хайх, ашиглах, олборлох гэмт хэрэг болон химийн хорт аюултай бодисыг хууль бусаар эргэлтэд оруулах гэмт хэргийг компанийн зүгээс үйлдэж байгаа бөгөөд тэдний дийлэнх нь хөөн хэлэлцэх хугацаа дууссч хэрэгсэхгүй болох, гэмт хэргийг зөрчилд тооцон хөнгөн шийтгэл оногдуулах явдал түгээмэл байна.

4. Эрүүгийн хэргийн шүүхээс шийдвэрлэсэн 4 шийтгэх тогтоолд дүн шинжилгээ хийхэд хуулийн этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхдээ Эрүүгийн хуулийн 9.1 дүгээр зүйлийн 3 дахь хэсэгт заасан энэ хуулийн тусгай ангид хуулийн этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр заасан нь энэ зүйлийн 1, 2 дахь хэсэгт заасан журмын дагуу хуулийн этгээдийг төлөөлөн шийдвэр гаргасан, зөвшөөрөл өгсөн эрх бүхий албан тушаалтныг

ялаас чөлөөлөх үндэслэл болохгүй гэсэн заалт буюу давхар хариуцлагын зарчим манай улсад жигд хэрэгжихгүй хуулийн заалт зөрчигдөж байна.

5. Түүнчлэн хуулийн этгээдэд оногдуулж буюу торгох ялын хэмжээ үр нөлөө багатай байна. Хуулийн этгээдийн зүгээс байгаль орчны эсрэг гэмт хэрэг үйлдсэний улмаас хэдэн зуун тэрбум хохирол, хор уршиг учирч байхад нөхөн төлүүлж буй хохирлын хэмжээ торгох ялын хэмжээ түүнээс маш бага байгаа нь хуулийн этгээдийг байгаль орчны эсрэг гэмт хэргээ үргэлжлүүлсээр байх нөхцөлийг бүрдүүлж байна.

Иймд байгаль орчны эсрэг гэмт хэргийн шийдвэрлэлтэд анхаарч ялангуяа хуулийн этгээдийн зүгээс үйлдсэн гэмт хэрэгт өндөр хэмжээний торгох ял оногдуулах (ялын дээд хэмжээг 800 сая болгох), гэмт хэргийг зөрчилд тооцохгүй байх, хохирол нөхөн төлүүлэх байдалд онцгой анхаарал хандуулах, давхар хариуцлагын зарчмыг ажиллуулах, байгаль орчны эсрэг гэмт хэрэгтэй төрийн зүгээс тууштай тэмцэх, экологийн цагдаагийн албыг өргөжүүлэх зэрэг эрх зүйн болон практик үүднээс боловсронгуй болгох асуудлуудыг шийдвэрлэх нь зүйтэй. Түүнчлэн энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэж байгаа гадны орнуудын туршлагыг судлах, нэвтрүүлэх хэрэгцээ шаардлага тулгарчээ. Тухайлбал, АНУ-д байгаль орчны эсрэг гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх тусгай байгууллага байгаа нь үр нөлөөгөө сүүлийн жилүүдэд өгч байна. Энэхүү байгууллага нь аюултай хог хаягдал, агаарын бохирдол, хөрсний ус, далайн хог хаягдал, байгальд хор учруулж буй шавьжийг устгах, мод хууль бусаар огтлох, ан агнах гээд олон салбарт ажиллаж байгаль орчны эсрэг гэмт хэрэгтэй төрийн зүгээс хамтран тэмцэж байна.

Монгол Улс байгаль орчны эсрэг гэмт хэрэгтэй тэмцэх, эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох, энэ гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааг боловсронгуй болгох, байгаль орчны хохирлын үнэлгээний аргачлалыг хөгжүүлэх, хохирол нөхөн төлүүлэлтийг онцгой анхаарах шаардлагатайг эцэст нь цохон тэмдэглэж байна.

Санал, зөвлөмж

Энэхүү эрдэм шинжилгээний илтгэлд дэвшүүлсэн зорилтын хүрээнд хийсэн судалгаагаар илэрсэн үр дүнд суурилан дараах санал, зөвлөмжийг судлаачийн зүгээс дэвшүүлж байна.

1. Эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох:

• Байгаль орчны эсрэг 9 төрлийн гэмт хэрэгт хуулийн этгээдийг эрүүгийн хариуцлагын субьект болгож байна. Хуулийн этгээдийн зүгээс үйлдэгдэж гэмт хэргийн гаралт өндөр байгаа ч эрүүгийн хариуцлагын субьект биш тул ял завшсаар байна. Иймд цаашид Эрүүгийн хуулийн 24 дүгээр бүлгийн 9 гэмт хэрэгт хуулийн этгээд эрүүгийн хариуцлага хүлээхээр нэмэлт өөрчлөлт оруулах;

• Байгаль орчны эсрэг гэмт хэргийг шүүхээр хянан шийдвэрлэхдээ оногдуулах ялын хэмжээг чангаруулах нь зүйтэй. Мөн Эрүүгийн хуулийн 9 дүгээр бүлэгт торгох ялын хэмжээг 800.000 нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр буюу 800 сая төгрөгөөр торгох ялын санкцыг оруулах;

• Байгаль орчны эсрэг гэмт хэрэг үйлдсэн хувь хүн, хуулийн этгээдийн хэргийг шүүхээр хянан шийдвэрлэхдээ хохирол нөхөн төлсөн байдлыг онцгой харгалзан ялыг хөнгөрүүлэх, хүндрүүлэн үзэх үндэслэлийг бий болгох;

• Дэлхийн улсууд болон Олон улсын жишгийг харгалзан байгаль орчны эсрэг зарим төрлийн гэмт хэргийг нэмж хуульчлах;

• Байгаль орчны гэмт хэргийн хохирлын үнэлгээг тогтоох аргачлалыг боловсронгуй болгох, хор уршгийг тооцох аргачлал бий болгох.

2. Практикт боловсронгуй болгох:

• Анхан шатны шүүхээс оногдуулсан шүүхийн шийдвэрийг давж заалдах шатны шүүхээс хөнгөрүүлэх хандлага байгааг анхааран үзэж хохирол төлөөгүй бол ялын дээд хэмжээнд ял оногдуулах талаар хуульчид анхаарах;

• Байгаль орчны гэмт хэргийг хянан шийдвэрлэх онцлог, хохирол, хор уршгийг шинжлэн судлах аргачлалын талаар хуульчдыг сургалтад хамруулах;

• Байгаль орчны гэмт хэргийг илрүүлэх, мөрдөн шалгах, яллах, шүүн таслах чиглэлээр ажиллаж буй төрийн байгууллагуудын үйл ажиллагааг нэгтгэх, уялдуулах, хамтран ажиллах чиглэлийг сайжруулах;

• АНУ-ын жишгээр байгаль орчны эсрэг гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх чиг үүрэг бүхий тусгай байгууллагыг шинээр байгуулах

Ном зүй

1. Хүрээлэн буй орчны эсрэггэмт хэрэг, зөрчлийг мөрдөн шалгах, хянан шийдвэрлэх: хууль бусаар ан агнах гэмт хэрэг, зөрчлийг мөрдөн шалгах, хянан шийдвэрлэхэд анхаарах асуудлууд, сургалтын гарын авлага
https://wwfasia.awsasse ts.panda.org/downloads/20p10_wwf_hand_book_negdsen_.pdf
2. С.Сүхчулуун, Л.Отгондорж, "Байгаль орчны бохирдолтой холбоотой шүүхийн шийдвэрийн дүн шинжилгээ", УБ., 2020 www.legaldata.mn
3. Ц.Цогт, "Байгаль орчныг хамгаалах асуудалд захиргааны хэргийн шүүхийн гүйцэтгэх үүрэг, оролцоо", 2013 он. www.legaldata.mn
4. Б.Мэндбаяр, Хууль бусаар ашигт малтмал хайх, ашиглах, олборлох гэмт хэргийн эрүүгийн эрх зүйн зохицуулалтын зарим асуудал, УБ., 2013 он

5. Ч.Зинамидарь, Хууль бусаар ашигт малтмал хайх, ашиглах, олборлох гэмт хэргийн эрүүгийн эрх зүйн зохицуулалтын болон криминологийн асуудал, УБ., 2013 он
6. Баярсайхан Д. Хуулийн этгээдийн эрүүгийн хариуцлага. Уб., 2013.
7. Нарангэрэл С, Эрдэнэбулган Ж. Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүй:Үзэл баримтлал, уламжлал, сургамж. Уб., 2017.
8. С.Гантулга, Б.Энхболд. Эрүүгийн эрх зүйн тусгай анги, УБ., 2018 он
9. Хуулийн этгээдийн эрх зүйн байдал, хариуцлага: Харьцуулсан эрх зүйн асуудал, Уб., 2010 он.
10. Одонгэрэл Б."Эрүүгийн хариуцлага оногдуулах хуулийн этгээд, түүний төлөөллийн асуудал", Гэмт явдалтай тэмцэх асуудал сэтгүүлийн 2018 оны №4.
11. Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль, 1995
12. Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хууль, 2012
13. Эрүүгийн хууль, 2015 он
14. Шүүн таслах ажиллагааны мэдээ, 2018-2022 он
15. Дэлхийн соёлын ба байгалийн өвийг хамгаалах тухай конвенц, 1972.11.16
16. Био-аюулгүй байдлын тухай Картагенийн Протокол
17. Төрөөс экологийн талаар баримтлах бодлого (1998)
18. Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал, 2010 он
19. Монгол Улсын мянганы хөгжлийн зорилтод суурилсан үндэсний хөгжлийн цогц бодлого (2008) Монгол Улсын Их Хурлын 2008 оны 12 дугаар тогтоолын хавсралт
20. Ус үндэсний хөтөлбөр (2010)
21. Нэн ховор, ховор амьтныг хамгаалах үндэсний хөтөлбөр (2011)
22. Ногоон хөгжлийн бодлого (2014); - Биологийн олон янз байдлын үндэсний хөтөлбөр (2015-2025), (2015)
23. Тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал - 2030 (2016)
24. https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Environmentalcrime/Environmental-crime.html
25. https://www.unodc.org/documents/NGO/EIA_Ecocrime_report_0908_final_draft_low.pdf
26. www.iucn.org
27. www.cbd.int
28. https://www.mne.mn/?page_id=454
29. http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13087&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
30. АЛСЫН ХАРАА 2050 МОНГОЛ УЛСЫН УРТ ХУГАЦААНЫ ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО.pdf (nda.gov.mn)
31. Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал, 2010 он.

CitiZone

СитиЗон төслийн хүрээнд:

- Багш, оюутнуудын дунд хувь хүний хөгжлийн сургалт, лекцүүд;
- Багш, оюутнуудын өдөрлөг, чөлөөт уулзалт, бүтээлийн үзэсгэлэн, урлаг, соёл, спортын арга хэмжээнүүд;
- Оюутан, төгсөгчид ажилд ороход, өөрийн бизнесээ эхлэхэд нь дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор аж ахуйн нэгж, байгууллагуудтай хамтран ажиллах, ажил горилогчдод тавигддаг, шаардлагатай мэдлэг, чадвар, дадлыг эзэмшүүлэх, хөдөлмөрийн зах зээл дээр өрсөлдөхөд нь туслах;
- Багш, оюутнуудын санаачлан боловсруулсан инновац, бизнесийн төслүүдийг шалгаруулж, жил бүр 1-3 төсөлд тус бүр 30 хүртэлх сая төгрөгийн санхүүжилт олгон, хамтран ажиллах зэрэг арга хэмжээнүүдийг тогтмол зохион байгуулна.
- Оюутнууд академик мэдлэгээс гадна практик дадлага, туршлагатай, хувь хүний хөгжлөөр өрсөлдөхүйц, бие даан ажиллаж, амьдрах чадвартай төгсөх ёстой.

СИТИ ИХ СУРГУУЛЬ
Денверийн гудамж, 7 дугаар хороо,
Сүхбаатар дүүрэг, Улаанбаатар, Монгол
+976 77442244
www.citi.edu.mn
info@citi.edu.mn
/citiuniversity
/Citi_University